

Printed by Ambalal Vithalbhai Thakkar at the Lohana Mitra Printing Press, Baroda,
and published by Newton Mohun Dutt, Curator of Libraries, on behalf of the
Government of His Highness the Maharaja Gaekwad of Baroda
at the Central Library Burod.

Price Rs. 2-12-0.

PREFACE.

The first instalment of the long-announced *Mānasollāsa*, otherwise known as the *Abalavitārthachintāmaṇi*, which purports to have been composed by the great Western Chalukya King Bhadokamalla Someśvara, son of Vikramāditya VI, is now offered to the public. It is a voluminous work, extending to about 8000 Granthas, and is divided into five *Vimśatis*, each containing 20 *Adhyāyas* or chapters of unequal length, some chapters again including several sub-sections. The whole work is thus divided into one hundred chapters, dealing with one hundred different topics on the necessities and written for the instruction of the members of royal families. The first volume represents two among the five *Vimśatis*, and comprises 40 *Adhyāyas* or chapters.

The present edition is based on the following four MSS.

- A. Belonging to the BIAPOUR CENTRAL LIBRARY. It is a complete press-copy prepared with the help of three MSS.
- B. Belonging to the BHADUKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE, BANGALORE. It contains 120 leaves and is, though incomplete, a very good copy.
- C. Copy held at BANGALORE.
- D. Copy held, written in Sanskrit, 1712. It is very small and the MS. copy is very correct. It is a very good copy.

- E. Incomplete; in the middle about 50 leaves are wanting. It is older than D. On the last leaves the ink has faded.

The last three MSS belong to the Bikaner Durbar.

The authorship of the *Mānasollāsa* is attributed, in the 9th śloka on page 2 and the colophon, to the Chalukya King Someśvara, surnamed Bhūlokamalla and Satyāśrayakulatilaka. A reference to śloka 371 on page 62 will, however, make it evident that this attribution is incorrect. In this śloka Someśvara is himself made the standard of comparison, and no author would be guilty of so flagrant a piece of vanity. It is therefore probable that the book was composed in his Court by some prodigiously learned and well-informed man, thoroughly acquainted with the royal household, royal necessities and royal whims.*

King Someśvara is the son of Vikramāditya VI, and belongs to the line of the Western Chalukyas whose capital was at Kalyāṇi. Aufrecht in his *Catalogus Catalogorum* fixes the period of his reign as 1127-1138. In Barnett's *Antiquities of India* the date is 1126-1138. The date of composition of this work seems to be 1052 Śaka (1131 A. D.) as the śloka 61 on page 34 while giving the Dhruvāṅka mentions Friday as the first day of the month of Chaitra when the Śaka year 1031 had elapsed.

* Another work attributed to him is the *Vikramāṅkabhūṣa*, an incomplete MS of which appears in one of the Pattan Bhandars. Further details of this MS will be given in our Pattan Catalogue which is in course of preparation.

It is generally believed that Someśvara ascended the throne in A. D. 1127; but the inscription recording the grant of land made by Mahāmāṇḍaleśvara Mārasimhadevarāja to the temple of Māṇikyadeva containing an image of Ekaśīleya Pārśvanātha in the 6th year of the reign of Someśvara Bhūlokaamalla in the year Śaka (1052 corresponding to A.D. 1130-31) shows that the date of his accession cannot be 1127, it must be 1124-25. The real date of Someśvara's accession therefore is a matter of controversy which may better be left in the hands of the historians and antiquarians for solution. The date of accession, whether 1124 or 1127, does not, however, materially come in conflict with the date given as Dhruvāṅka in the Mānasollāsa already mentioned.

Some scholars are under the impression that A. D. 1127 is the date of composition of the Mānasollāsa. But this appears from the above, and also from other considerations, to be incorrect. Someśvara ascended the throne, as is commonly believed, in 1126 or 1127. It is quite natural that a king in those days should require a few years for getting himself firmly seated on the throne, and for waging wars with neighbouring countries, which generally gave trouble when a kingdom changed hands. It seems therefore probable that the date given as Dhruvāṅka, referred to above, is the real date of composition.

Someśvara seems to be a powerful ruler, but very little is known of his personal history. A few inscriptions were recorded during his reign but the information yielded by them is but meagre. What his religion was, it is difficult to ascertain. Here in the beginning his book opens with an obeisance to all the impor-

tant deities of the Hindu Pantheon, namely, Gaṇeśa, Śiva, Viṣṇu, Brahma, Indra, etc. The very first śloka refers to Gaṇeśa, but we shall not be justified in calling him a Śaiva, because it is customary with authors of all sects to begin with an obeisance to Gaṇeśa as the bestower of perfection and the remover of obstacles. The grant of Maṇi-maṇḍaleśvara Mārasimhadevarasa already referred to further makes us believe that Jainism was also encouraged in his time. Our conclusion therefore is that Someśvara also displayed the usual liberalism of Indian monarchs. The śloka 105 on page 11 further strengthens this conclusion.

The *Manitol* is written in Anuṣṭubh metre, with occasional prose passages introduced in the middle. Its language is easy but florid. The work treats of many subjects and gives the maximum information in the minimum space. The work is designated by the author as the *पुण्यविदग्धमणि*, or a book which teaches the world and the scope of the book is so extensive that it can rightly claim that epithet. An index of the different subjects dealt with can be obtained from the table of contents but we will mention here only a few interesting features among many that may be found in the book. It may be remembered that Someśvara was an orthodox Hindu king and the picture presented in his *Manitol* is of the glories, pomp and paraphernalia of a purely Hindu court and royal household. The Western Chalukyas were never known to have been contaminated by the Muhammadan influence, as they, it is believed, had been destroyed by the Hordes.

In this work sometimes the author gives even minute

details like लिखपादहनुजं सारं (on मूर्तिविधान in इष्टावर्तिकापः p. 9.) etc. and गुह्यलक्षण (p. 70.) and sometimes he omits the things that are really required, e. g., यक्षा नारा etc. (p. 106, ll. 860) where the word Tara is not explained. The meanings of such words, however, may be found in other books like Vasantaraja Śākuna.

Among the two Vimśatis contained in this volume, the first, generally speaking, describes the requisite qualifications and necessities of an ambitious king who desires to obtain and extend his dominions. The second Vimśati mainly gives the ways and means of making the position of the king secure.

The first Vimśati while dealing with the virtues of a king makes the Tirthasnāna an imperative necessity. In the Tirthasnānādhyāya the author mentions several Tirthas, namely, Śuklātirtha*, Vajjarāt, Bhīmarathī, Venyā, the tributaries of the Kṛpnā, etc. such as may reasonably be known to local people. He does not however mention Puskara near Ajmer, which is one of the greatest Tirthas. The mention of the Tāpti river along with the famous and mighty rivers, Ganges, Yamunā, Narmadī, Gaṇṭamī, in the same śloka shows that the author could not shake off the local influence while speaking of

* This may be one of the Narmadī near Broach or another of the same name of the Godavari.

† The modern Mālījā is the Nizam's dominions also known as Garuda Gaṅgā or Garuṇmātī, a tributary of the Godavari. (see the 3rd Adhyāya of the Gaṇṭamī Mātīmā is the Brahma Pādma).

India in general. The omission of the Kāveri is worth noticing. It is probable also that in this particular he has followed the *Brahma Purāṇa* which also mentions the rivers in the same strain.*

The three *ślokas* treating of *Jvara* (p. 18, śl. 189-190) are taken from an earlier work on medicine by Vāgbhaṭa, but the other *ślokas* have not been treated so far. In this *Adhyāya* and in the *Adhyāyas* of *Aśvavāidyaka* and *Gajśekhita* it is worth noting that all the medicines mentioned are those prepared from medicinal plants. There is no mention of *Bhasma*, etc. or medicines prepared from metals like iron, gold, etc.

In the first *Vimśati* the longest is the 10th *Adhyāya* called the *Dhanināthabandhubhūctyapōsapādhyāya*. Here the summary of appointing excellent physicians and free distribution of medicines is emphasized. Somatvara might have realised that people must necessarily have a king who takes care of them when they are in distress.

The second *Vimśati* opens with an enumeration of the necessary qualifications of the king. Itasyaṇa comes next to make the king healthy and strong. Then he mentions the different offices required for the State, along with their necessary qualifications. Among the qualifications of the royal physician is *Aśvghoṣa* (who cannot be brought over by the horse) and the other is *Kṛtānubhava*. The king is also to examine carefully the king's

* It is found in only 1 of the 1st *Adhyāya* of *Charaka* and in the *Brahma Purāṇa* *Amśakṛmāṇa* śloka p. 119.

food). This shows that the life of a king is perpetually in danger.

The line विरोधेन च वायस्यैः पीडिताः पालयेत्प्रजाः (p. 42 sl. 186.) indirectly shows that the author was well acquainted with the fact that people of the clerical profession are inclined to harass the public. It is quite possible also that he followed the previous writers on *Niti* (नीति) in this respect. On page 44 he fixes one-sixth of the produce of corn as the highest royal due, though in some cases it is made one-eighth or one-twelfth as a concession. The tax depends however on the productivity of the land. He fixes also one-sixth tax on honey and ghee, but does not formulate any taxation on other kinds of produce except to mention that a fruit garden is to be taxed according to its yield.

In those days the might of the king was calculated according to the number of elephants which he possessed. Hence the author mentions the forests which are the haunts of elephants, and minutely describes the varieties of the species and formulates means to catch them, train them, and make them fit for war.

It is believed by the writers on elephants that the elephant is a faithless animal, but our author does not subscribe to that opinion. The only kind of elephant which is faithless is the *Sarpasattva* while the rogue elephants come under the category of *Paśicasattva* and *Rākṣasasattva* *mudbhava*. The code of words given here for the training of elephants must have been in use in those days in *Mahārāṣṭra* and *Guzerat*, as is evident from words such as देवे, भेदे, मत्ते,

etc, but the code is different from the one that is now in use either at Baroda or Kolhapur. The elephant, though naturally timid in disposition, is able to destroy men in war if properly trained. The 1st lesson received by the elephant is how to destroy men (*सिंहिते शु वृत्तसि* p. 176, sl. 1194). In this book no less than five methods of catching elephants are given. One of them is Vāribandha, which corresponds to the well-known Kheddah operations. A mention of this in Mānasollāsa shows that the method was in vogue in those days, but was afterwards forgotten, as may be seen from the following lines of G. P. Sanderson in his "*Thirteen Years among the Wild Beasts of India* pp. 101 and 103.

" Some of the Maharaja's mahouts who were amongst my following had been accustomed to catch single elephants with trained females, and in pitfalls, but they had never heard of any one attempting the capture of a whole herd. It was said that Hyder had made a trial, a century before, in the Kakinkote jungles, but had failed, and had recorded his opinion that no one would ever succeed and his curse upon any one that attempted to do so, on a stone still standing near the scene of his endeavours. Consequently all the true Mussulmans who were with me regarded the enterprise as hopeless, though they judiciously kept that opinion to themselves "

(p 191)

" I was determined to make the scheme succeed if possible, not only from my love of adventure and the army's for extending what I had suggested to

Government and undertaken to carry out, but from the desire to prove to several officers who considered the scheme to be the vision of a lunatic, that their croakings were rather the utterances of Bedlamites. Pleasantries appeared in the Bangalore papers regarding the probable effects the Kheddah operations would have on the price of salt, which it was represented was being sold in by me in large quantities for application to the caudal appendages of any elephants I happened to meet with".

(p. 103)

The author Somēśvara mentions श्वेतम् elephant first. This is the only kind of elephant which is described as completely white (श्वेत). Modern writers on elephants say that no such elephants are found:—

" I have never myself seen a really white one, nor have any of the experienced native hunters whom I have met " x x x Regarding the white elephants of which we read as forming the most cherished possessions of the King of Ava, I am unable to give any information "

Sanderson p. 83.

" Occasionally so called white elephants are met with, which are really albinos, the dark pigment being absent from a larger or smaller area of the skin; in Burma and Siam such albinos being highly valued and considered as sacred or royal animals "

(Royal Natural History, by Lydekker Vol. II, p. 529.)

This kind of elephant may be गौरद्वयामातनोश्चविः mentioned on page 50, śl. 228. This is no doubt auspicious as it leads to victory. But this is not the white elephant described by Someśvara as बम्हांसक. The author following previous writers might have mentioned various things, of course, which he never saw.

Two short sub-adhyāyas viz: Nidhi and Dhatuvāda, Rasāyana in this book (pp. 59-61 and 63-64) are extremely interesting. Enriching the Government treasury by the practice of alchemy is really astonishing. Not only ordinary people were keen on alchemy but Rajas and Maharajas also had recourse to such methods.

Where pearls and various kinds of gems are treated of, their defects also are not omitted, and mention is made of the devastating results of possessing such defective pearls and gems. On page 61, śl. 426 Someśvara says that in this Kali-age pearls such as are found in oyster shells only are available. But he enumerates eight different sources of pearls, some altogether mythical, following perhaps the tradition of previous writers. In this connection he does not rest content with mentioning the sources only, but also minutely describes the kind of pearls produced from each source. He says in one place (p. 71 śl. 471) that the king should not wear pearls which weigh more than two Kālāṅgas (equal to 60 Guṇas)

On page 79 things worth storing in a fort are mentioned. In ślokas 551 to 553 the author deals with the necessity of keeping in stock stones and sand, serpents in earthen pots,

and lions fixed to some convenient spot, and in fact, everything that may cause havoc in an hostile army.

On page 80, śloka 561, we see the author advising kings not to put faith in the army formed of enemies, men, and not to allow them near his presence. He further advises that an army of this kind should always be put in the front in the event of war.

While referring to horses, Someśvara uses the word Yavanodbhūta, by which are meant probably the Arabian horses. It appears that in his time horses from Sind, Arabia and the Kūmboja countries were famous. Among these the Arabian horses have maintained their reputation even now. He seems specially inclined towards the elephants of the Kalinga forests (कालिङ्गवनसंभव p. 136, śl. 1104). He has also treated of the medicines to be administered to horses and elephants. On page 86 and 87 the description of fever in elephants etc is worth noting. There is no mention however of any medicine for fever in the case of elephants.

In the Vasantarāja Śākuna it is mentioned that there are five jewels among the Śakunas:—

पीतकी-भयल-काद-विहङ्गा-मधुसूतपित्तमा च वज्रमी ।

यतश्च मुनित्तमैः सदा कीरयते साधुमरत्नचन्द्रय ॥

(अर्धेनाविधिद्वयः śl. 3)

Among them the Potaki is the chief. The śloka runs thus:—

धनोऽधिकैः साधुमरत्नचन्द्रयैः

इयमीदृशा लभेद्विहङ्गमाणाः ।

यान्मुना × × × × ×

(op. cit. p. 83)

All the five jewels are treated in this book. Śakunaś and the Upakṛti are also mentioned. It may be pointed out in this connection that while giving the names of the Svaraś Piṅgaś we considered it safer to follow the Vasantar. Śākuna as all the different MSS have different and probably incorrect readings.

The chapters on polity give complete though succinct information about the royal policy. The three Upāyās are briefly treated, but the fourth, viz. Danda is dwelt on at greater length.

It treats of the Caturasra Kotacakra and many other things dealing with astrology. It shows how the army should station and how the kings, princes and other officers of the state should be posted. In the end the author speaks of Courts of Justice.

We take this opportunity of recording our cordial thanks and deep gratitude to His EXCELLENCY SIR MANUJAH N. MARRA Kt., C.M.I., M.A., LL.B., Dewan Sahib of Baroda for the keen interest he takes in the Series, and for the kind help rendered to us by obtaining a loan of the three Hikmaś from His Highness on his personal responsibility. Our thanks are also due to the Hikmaś Durbar for their courtesy in lending us three MSS, to the Bhandarkar Oriental Research Institute for giving the loan of their MSS, and to Pandit L. V. Chitambar of our Library for assistance rendered by him in many instances, such as collating MSS, sending proofs, etc.

BARODA
SEPTEMBER 22, 1925

1

O. K. SHRIGONDERKAR.

अनुक्रमणिका.

प्रथमविंशतिः

अमरवर्जनाध्यायः (१)	४
परमोद्वर्जनाध्यायः (२)	"
भगव्यावर्जनाध्यायः (३)	६
भभक्ष्यवर्जनाध्यायः (४)	"
अमूयावर्जनाध्यायः (५)	६
पतितसङ्गवर्जनाध्यायः (६)	"
मोघवर्जनाध्यायः (७)	"
स्वाभ्यस्तुतिवर्जनाध्यायः (८)	"
दामाध्यायः (९)	"
प्रियवचनध्यायः (१०)	७
इहापूर्वाध्यायः (११)	"
अष्टोपदेवनाभक्ष्यध्यायः (१२)	१०
गोविप्रतर्पणाध्यायः (१३)	११
पितृनर्पणाध्यायः (१४)	"
भतिपिपूजनाध्यायः (१५)	"
शुद्धशुद्धगाध्यायः (१६)	१२
तपोऽध्यायः (७)	"
सीधैस्तानाध्यायः (८)	१३
क्षीनानाद्यार्तबन्धुभृत्ययोवना- ध्यायः (१९)	"
शरणागतस्थाध्यायः (२०)	१८

द्वितीयविंशतिः

स्वाम्यध्यायः (१)	
राजगुणाः	२९
रसायनम्	"

अष्टाव्याध्यायः (२)

मन्त्रिलक्षणम्	१३
पुरोहितलक्षणम्	१४
पञ्चाङ्गनिर्णयः	"
उद्योतिर्विद्वज्जलक्षणम्	१५
सेनापतिलक्षणम्	१७
धर्माधिकारिसमाख्यलक्षणम्	"
गणितम्	"
क्षोशाध्यक्षगणकलक्षणम्	४०
प्रतीहारलक्षणम्	"
साङ्घिविमर्दिफलक्षणम्	"
लेखकलक्षणम्	"
सारथिलक्षणम्	४१
सूत्रलक्षणम्	"
वैद्यलक्षणम्	"
अन्त पुररक्षककुमारप- रिचारकलक्षणम्	४२

राष्ट्राध्यायः (३)

राष्ट्रपालनविधेयः	४३
करादानविधेयः	४४
देशजनरक्षा	"
गजवनविभागलक्षणम्	"
वारिवन्धः	४५
पञ्चाध्यायः	
अनुगतवन्धः	
आपानवन्धः	
अवधवन्धः	

गजशुभलक्षणम्	४९	मन्त्रशक्त्यध्यायः (९)	१
गजजातिभेदलक्षणम्	५०	उत्साहशक्त्यध्यायः (१०)	१
गजशिक्षानिरूपणम्	५४	सम्बन्धध्यायः (११)	"
निधिः	५९	विग्रहाध्यायः (१२)	९
कोशाध्यायः (४)		यात्राध्यायः (१३)	
धातुपादरसायनम्	६३	यात्राभेदाः	९१
व्यशदोपगुणाः	६४	सर्वदिगृक्षानि	९७
मौक्तिकपरीक्षा	६७	वारगूलम्	१००
तुलालक्षणम्	७०	अश्वदोषशरणानि	१०१
मौक्तिकतोलनमूल्यविन्यासः	"	नक्षत्रदीर्घम्	"
पद्मरागपरीक्षा	७१	अमङ्गलानि शकुनानि	१०२
इन्द्रनीलपरीक्षा	७३	मङ्गलप्रदानि शकुनानि	"
भरफतपरीक्षा	७४	पञ्चशकुनानि	१०३
रक्तिकपरीक्षा	७५	शियापल्लीकाशकुनानि	१०४
पुष्परागपरीक्षा	७६	पोतकीशकुनम्	१०५
पेङ्गपरीक्षा	"	पिङ्गलाशकुनम्	१०७
गोमेदपरीक्षा	"	उपभुतिशकुनम्	११२
विद्रुमपरीक्षा	"	आसनाध्यायः (१४)	११३
रत्नपरीक्षा	"	आभयाध्यायः (१५)	११५
वृर्गाध्यायः (५)		द्वैधीभावाध्यायः (१६)	"
नवविधतुलालक्षणम्	७८	सामाध्यायः (१७)	११७
मन्त्राध्यायः (१)	७९-९०	भेदाध्यायः (१८)	११८
पदानिर्भजनम्	७९	दानाध्यायः (१९)	१२०
अद्वैतचक्रम्	८१	दण्डाध्यायः (२०)	
नक्षत्रिनिर्णयः	८५	योगिनीचक्रम्	१२२
गतीरधिनियमद्वयः	९०	मैत्र्यरचनालक्षणम्	१२२
सुहृदध्यायः (३)	९१	दण्डभेदाः	१२७
प्रभुपञ्चकध्यायः (८)	"	व्यवहारपदानि	१४१

श्रीसोमेश्वरभूपतिविरचितो

मानसोल्लासः ।

अभीष्टफलदं सिद्धिसिद्धमन्त्रं गणेश्वरम् ।
कर्णतालानिलोद्भूतविग्रतूळकवं नमः ॥ १ ॥

संविस्सर्त्ता जयत्येका काऽपि शुद्धा सरस्वती ।
यया स्वतः प्रवेद्यानां प्रकाशोऽतिप्रकाशयते ॥ २ ॥

वन्दे अलताबीजं लिङ्गरूपं महेश्वरम् ।
स(म्भी)व्यग्रतमपि सुख्यन्तं यस्यान्तः सचराचरम् ॥ ३ ॥

कृष्ण कृष्णहर रत्न मां विभो मां रघारमग पाविर्भुं कुरु ।
ते हरे नरहरे नमोऽस्तु मे देहि देव पदमच्युताच्युतम् ॥ ४ ॥

नोमि येदध्वनिवर् देवं धत्ते मदैव हि ।
नाभिपद्मोदरे विष्णोः कणदुधमरविभ्रमम् ॥ ५ ॥

तं नमस्कुरुहे शक्रं देवानामपि दैवतम् ।
यो लोचनमहसेण विश्वकार्पाणि पश्यति ॥ ६ ॥

यः सन्नतं तनतमःपटलं विद्मार्थं
सावित्रिकं करणैर्विमति प्रकाशम् ।
तं विश्वरक्षणपटं परमेकपाद्य-
मादित्यमहूतत्रियामविधिं नमामि ॥ ७ ॥

स्थाणुर्यस्येच्छया जातः अरीरार्धभृतप्रियः ।
अरिवत्तत्तये तस्मै नमः कुसुमघन्वने ॥ ८ ॥

चालुक्यवंशतिलकः श्रीसोमेश्वरभूपतिः ।
कुले मानसोद्धासं शास्त्रं विश्वोपकारकम् ॥ ९ ॥

शिसकः सर्ववैस्तूनां जगदाचार्यपुस्तकः ।
अभ्यस्योऽयं पयस्नेन सोमभूपेन निर्मितः ॥ १० ॥

अग्रादौ कथ्यते राज्यप्राप्तिकारणविशतिः ।
तस्य प्राप्तस्य राज्यस्य स्थैर्यकारणविशतिः ॥ ११ ॥

स्थिरराज्यस्य भूमर्तुदण्डभोगाद्य विशतिः ।
प्रमोदजनकास्तद्वद् विनांदा अपि विशतिः ॥ १२ ॥

सुरोपपादिकाः प्रीतिरिच्छतिः परिकीर्त्यते ।
अनुक्रमणिकां तत्र वक्ष्ये संशेपनः पुरः ॥ १३ ॥

अराग्यवर्जनं कार्यं परद्रोहस्य वर्जनम् ।
वर्जनं चाप्यगम्यानामभक्ष्यस्य च वर्जनम् ॥ १४ ॥

अमूयार्वर्जनं चैव पत्निर्भैः गृह्वर्वर्जनम् ।
क्रोधस्य वर्जनं चैव श्यामसुतिरिवर्जनम् ॥ १५ ॥

दानं मनोहरं पात्रमिष्टागूर्णवर्जनम् ।
अग्नेर्देवतावन्निर्गोषु विष्णुर्त्तर्जनम् ॥ १६ ॥

विकृतां तर्जनं वायुमतिथेर्भोग्यम् ।
शूद्राणं गृहणी च तद्वर्ज्येण वस्त्रम् ॥ १७ ॥

ई. नानाधानैश्चतुर्नां मृग्यानामपि योग्यम् ।
वस्त्राग्निरग्रा च गजव्यानाय विजतिः ॥ १८ ॥

अथ प्राप्तस्य राज्यस्य स्थैर्यकारणविज्ञानिः ।
सप्ताहानि तथा निरतः श्रवणः पदशुणा अपि ॥ १७ ॥

उपाया अपि चत्वार इति विज्ञानिर्गमिना ।
स्वास्थ्यमाग्यं सुहृन् क्रोश-वा? दुर्गं वयानि च ॥ १८ ॥

राज्याहानि प्रकृतयः पौगणो धेनवोऽपि च ।
सन्धिष्व विग्रहो यामयामने द्वेषमाश्रयः ॥ १९ ॥

पदशुणाः शत्रुनयनिग्रः प्रभाशोगाहमश्रमाः ।
भेदो दण्डः माम दानमिन्द्रपापचतुष्टयम् ॥ २० ॥

अथ राज्योपभोगस्य विज्ञानिः कल्पने प्रयातु ।
ताम्बूलस्य विमेषस्य भोगश्चाश्वर मान्ययोः ॥ २१ ॥

भूषणासनयोर्भोगस्यापर स्थानयोर्वपि ।
सुखाणास्तुपभोगाय भोजनस्य जरस्य च ॥ २२ ॥

पादाभ्यङ्गरस्य धानानां तैलाणां दानस्य च ।
धूपस्य घोषितां येति भोगानां विज्ञानिः सुख ॥ २३ ॥

विज्ञानिः कथिता भोगा विनोदा मायनोऽधुना ।
दास्यं दासस्य दासस्य विनोदा मज्ज-वास्त्रिनोः ॥ २४ ॥

अह्न-मलविनोदस्य विनोदस्योपश्रवणः ।
काशस्य विनोदस्य अस्तिपस्य विनोदस्य ॥ २५ ॥

पारावतविनोदस्य विनोदः गणधेदजः ।
ऐनेन-वीर्यशुण्ठा च विनोदो योऽन-वात्सल्योः ॥ २६ ॥

सुखस्य च कथायाश्च विनोदश्च कथनयोः ।
दशोदस्य विनोदोऽनादिनि विज्ञानिः ॥ २७ ॥

अथ सौख्यमदा क्रीडाविंशतिः कथ्यते क्रमान् ।
पर्वने ममदोद्याने मेढस्तापो जहमेवने ॥ ३० ॥

क्रीडा ॥ शाटके देगे बालुकायां श्रमिन्निधि ।
सस्यक्षेत्रे गुराणोष्ठ्यां महेन्द्राकथनेऽपि ॥ ३१ ॥

चतुरङ्गाशयोः क्रीडा वराटक-कर्णान्द्रयोः ।
पत्रिकायां च तिमिरं क्रीडा धारैर्नगंचिता ॥ ३२ ॥

मेमक्रोडा रत्नो क्रीडा क्रीडानां विंशतिः पृथक् ।
अध्यायशतकं त्येवं पञ्च प्रकरणानि च ॥ ३३ ॥

इति संक्षेपतः प्रोक्तं मानसोद्भासार्थजकम् ।
विस्तृतं शतशास्त्राभिर्वक्ष्ये कल्पद्रुमांपमम् ॥ ३४ ॥

कामाहोभाद् भयात् क्रोधात् सासिवादात् तथैव च ।
मिथ्या बधति यत् पापं तदसत्यं प्रकीर्तितम् ॥ ३५ ॥

देवतासन्निधौ वाक्यं श्रुते शपथपूर्वकम् ।
सद्भ्यो लङ्घयते मोहात् तच्चासत्यं प्रकीर्तितम् ॥ ३६ ॥

अश्वर्ग्यमयशस्यं च लोकद्विष्टं जुगुप्सितम् ।
अमृतं नितरां पापं तस्मात् तत् परिवर्जयेत् ॥ ३७ ॥

इत्यसत्यवर्जनाध्यायः ॥ १ ॥

सादनं छेदनं क्लेशकरणं विचित्रधनम् ।
परेषां कुरुते यत् तु परद्रोहः स उच्यते ॥ ३८ ॥

पैशुन्यं परवादं च गालिदानं च तर्जनम् ।
मर्मोद्घाटं विधत्ते यत् परद्रोहः स उच्यते ॥ ३९ ॥

गृहदारवसुक्षेत्रं वसु(स्त्र?)धान्यं धनादिकम् ।
हेरते यत् तु मृदात्मा परद्रोहः स उच्यते ॥ ४० ॥

तस्मात् परकुनो द्रोहो यथार्ताच्च मुदुःसहः ।
तस्माच्चरकदं धीरं परद्रोहं विवर्जयेत् ॥ ४१ ॥

इति परद्रोहवर्जनाध्यायः ॥ १ ॥

• दुष्यिता पतिना कन्या लिङ्गिता श्रेष्ठजातिना ।
परस्त्री विश्रवा श्वश्रूः स्वमा च दुहिता तथा ॥ ४२ ॥

गुरु ब्राह्मणपत्न्यश्च पुत्र-पित्र-नृपस्त्रियः ।
पत्न्यश्च भृत्य-धन्व्यूनामगम्याः परिकीर्तिताः ॥ ४३ ॥

अनायुष्यकरं नृणामसम्प्रागमनं स्मृतम् ।
परलोके च भयदं तस्मात् तत् परिवर्जयेत् ॥ ४४ ॥

इत्यगम्यावर्जनाध्यायः ॥ १ ॥

लशुनं गृध्रानं चैव पलाण्डुर्ग्रासकृरकुटः ।
विह्वराह्य छत्रारुमभक्ष्यं परिकीर्तितम् ॥ ४५ ॥

व्याघ्र-जम्बूक-पार्श्वार-वृक-नायग वानराः ।
क्रुल-सिंह-गजोष्ठाश्च न भक्ष्याः परिकीर्तिताः ॥ ४६ ॥

पागावन-धुर द्येन हंसोऽरुह-बकास्तथा ।
कोकिलः सारिका गृध्र-तारमेवाथ निन्दिताः ॥ ४७ ॥

ग्रामजाः पशवः गर्वे वर्जयित्वा स्वजातिकम् ।
कुम्भ-कीट पतङ्गाश्च न भक्ष्याः परिकीर्तिताः ॥ ४८ ॥

शरटो दर्दुरः सर्पो नकुलो गृहगोपिशा ।
मकरः शिशुपायश्च नैव भक्ष्याः परिकीर्तिताः ॥ ४९ ॥

गौहं वैहं च माध्वं च न पेया शिविषा युग ।
यदनीयं च यत् सर्वं नत् सर्वं च विवर्जयेत् ॥ ५० ॥

अवत्सायाः पयो धेनोर्दनाहाभ्यन्तरे च यत् ।
वत्सान्तरमस्तविन्याः क्रान्ताया वृषभेण च ॥ ५१ ॥

आविकं कारभं सारमपेयं परिकीर्तितम् ।
अभक्ष्यभक्षणेष्वेयपाने च नरकं व्रजेत् ॥ ५२ ॥

इत्यमर्यवर्जनाध्यायः ॥ ४ ॥

समृद्धिं वीक्ष्य चान्यस्य रूपं शौर्यमुदारताम् ।
कलाकुशलतां प्रीळं गौभाग्यं गुणसम्पदः ॥ ५३ ॥

असहिष्णुर्भवेद् यस्तु स याति यममन्दिरम् ।
लोके च निन्द्यतां याति नामसहिष्णुर्भवेत् ततः ॥ ५४ ॥

इत्यमूयावर्जनाध्यायः ॥ ५ ॥

महापातकदुष्टानां लिङ्गिनां चर्मलोपिनाम् ।
चण्डालान्त्यजजातीनां संसर्गात् पतितो भवेत् ॥ ५५ ॥

तस्मात् पतितसङ्गेन नरः पतति रौरवे ।
लोके चाशस्यतां याति तस्मात् न परिवर्जयेत् ॥ ५६ ॥

इति पतितसङ्गवर्जनाध्यायः ॥ ६ ॥

क्रोधो नाशयते बुद्धिमात्मानं च कुलं धनम् ।
धर्मनाशो भवेत् क्रोधात् तस्मात् तं परिवर्जयेत् ॥ ५७ ॥

इति क्रोधवर्जनाध्यायः ॥ ७ ॥

आत्मानं स्तौति यो मोहाज्जीवन्नपि मृतो भवेत् ।
परत्र यातनां याति तस्मात् तत् परिवर्जयेत् ॥ ५८ ॥

इति म्वात्मस्तुतिवर्जनाध्यायः ॥ ८ ॥

श्रीधियाय दरिद्राय शीलाचारयुताय च ।
पुराणवेदविदुषे दानं देयं कुटुम्बिने ॥ ५९ ॥

महापातकपातोनि महापुण्यफलानि च ।

महादानानि देयानि महादेवस्य तुष्टये ॥ ६८ ॥

गोप्य-काञ्चन-रत्नानि वस्त्र-जट्याऽऽमनानि च ।

गजान्व-महिषी-गान्धो बलीवर्दा घुश्चराः ॥ ६९ ॥

गृहं ग्रामस्त्रया भूमिर्दासी कन्या विभूषणम् ।

अन्न-पानं तिलोपच्यौ भीतस्याभयमुत्तमम् ॥ ७० ॥

यद् यस्याभिघ्नं लोके यत् सुखं निभमन्दिरे ।

नत् सर्वं विदुषे देयं तदेवास्तयिच्छता ॥ ७१ ॥

इति दानाध्यायः ॥ ९ ॥

क्रतुं वाच्यं म्रियं वाच्यं न वाच्यं हितमप्रियम् ।

म्रियं च नानृतं वाच्यमेव धर्मः सनातनः ॥ ७४ ॥

दितं श्रूयान्मित्रं म्र्यात् म्रियं श्रूयात् सदर्थवत् ।

एवं वदति यो नित्यं स लोके पूज्यते पुत्रैः ॥ ७५ ॥

पुत्रैस्तु पूज्यते भूमौ विपुत्रैः पूज्यते दिवि ।

लोकद्वयपुत्रः स स्याद् यः म्रियं वचिन सर्वदा ॥ ७६ ॥

इति प्रियवचनाध्यायः ॥ १० ॥

मृगं प्रहृष्टं च देवयज्ञमतः परम् ।

भूतयज्ञं पितृयज्ञं पञ्च यज्ञान् मवर्तयेत् ॥ ७७ ॥

उपानिष्टोपादिकान् यज्ञान् वाजिमेषावधिस्थितान् ।

शरत्काले वसन्ते च यथोक्तविधिना चरेत् ॥ ७८ ॥

अश्वरीनो दहेद् राष्ट्रमृत्विजो (ग् यो ?) पन्त्रवर्जितः ।

विना दानेन यज्वानमाचार्यमवर्षात् ऋतुः ॥ ७९ ॥

अयुर्न लक्षहोयं च कोटिहोयं च शान्तिकम् ।

सुर्वान विप्रमुख्यैश्च कारयेच्छुभकाहसया ॥ ८० ॥

द्वारहीनो भवेत् कूपो द्वारेणैकेन नापिका ।
नैकद्वारा पुष्करिणी दीर्घाकारा तु दीर्घिका ॥ ७१ ॥

पाल्या विधृततोयस्तु तद्भागः परिकीर्तितः ।
एतेषां स्वननं कार्यं तारकैश्चाप्यघोमुखैः ॥ ७२ ॥

पूर्वात्रयं विशाखा च कृत्तिका भरणी मघा ।
अधोवक्त्राणि भानि स्युरश्लेषा मूलमेव च ॥ ७३ ॥

कूपादिस्वननं चैव निधानोत्स्वननं तथा ।
घृतं च गणितं कार्यमधोवक्त्रे च सर्वदा ॥ ७४ ॥

अग्निष्ठिका मघाः सत्रमापाकं च प्रवर्तयेत् ।
सभां सभामठं चैव जीर्णदेवकुलानि च ॥ ७५ ॥

विश्वकर्ममतेनापि भयशास्त्रानुसारतः ।
मत्स्थभोवतविधानेन पिङ्गलामतमाननः ॥ ७६ ॥

कलितेन ममाणेन पुरुषार्थचतुष्टयम् ।
कारयेद् देवतागारं मठान् भक्त्या मर्हापतिः ॥ ७७ ॥

नवतालममाणेन विधानेन समन्विताः ।
मतिमाः कारयेत् पूर्वमुदितेन विचक्षणः ॥ ७८ ॥

सर्वावयवसम्पूर्णाः किञ्चित्तीना हस्तोः मियाः ।
यथोर्नरायुधैर्पुत्रता बाह्वाभश्च यथादितैः ॥ ७९ ॥

नस्पृष्टे स्कन्धदेशे वा कृकाटयो मूढेऽप्यत्र ।
कागपुष्पनिभं दीर्घं नाष्टकं भेदनाम्भ्रम् ॥ ८० ॥

स्यावपिन्ता मन्थार्चा निम्नेन मन्दकृतया मृदा ।
मर्मां वृषमर्षां घृष्टा कार्पाभे शतशः शतम् ॥ ८१ ॥

लवणं चूर्णितं शृङ्गं स्वस्वं मंजोत्रयेन्मृदा ।
पेषयेत् सर्वमेकत्र सुशृङ्गणे च शिलानले ॥ ८२ ॥

चारप्रथं तदावर्त्य तेन लिम्पेत् सपन्ततः ।
अच्छः स्यात् प्रथमो लेपः छायायां कृतशोषणः ॥ ८३ ॥

दिनद्वये व्यर्ताते तु द्वितीयः स्यात् ततः पुनः ।
तस्मिन् शुष्के तृतीयस्तु निचिहो छेप इष्यते ॥ ८४ ॥

नालकस्य मुखं त्यक्त्वा सर्वमालेपयेन्मृदा ।
शोषयेत् तं मपन्नेन युक्तिभिर्बुद्धिमान् नरः ॥ ८५ ॥

सिक्थकं तोलयेदादावर्चाळ्यं विचक्षणः ।
रीत्या ताम्रेण रौप्येण हेम्ना वा कारयेत् तु ताम् ॥ ८६ ॥

सिक्थयादष्टगुणं ताम्रं रीतिद्रव्यं च कल्पयेत् ।
रजतं द्वादशगुणं हेम स्यात् पौण्ड्रशोचरम् ॥ ८७ ॥

मृदा संवेष्टयेद् द्रव्यं यद्विष्टं कनकादिकम् ।
नालिकेराकृतिं मूर्त्तां पूर्ववत् परिशोषयेत् ॥ ८८ ॥

बद्धौ मत्तापिनमर्चांसिक्थं निःसारयेत् ततः ।
मूर्त्तां मत्तापयेत् पद्मात् पावकोष्ठिउष्टवद्भिना ॥ ८९ ॥

रीतिस्ताम्रं च रसतां नवाद्द्वारैर्मन्त्रेण ध्रुवम् ।
तप्ताद्द्वारैर्विनिक्षिप्तै रजतं रसतां प्रमेत् ॥ ९० ॥

गुर्वर्णं रसतां यानि पञ्चकृन्वः प्रदीपितैः ।
मूर्त्तामूर्धनि निर्माय रज्ज्वां लोहमलाकृता ॥ ९१ ॥

सन्दंशेन ददं धृत्वा तप्तां मूर्त्तां समुद्धरेत् ।
तप्तार्चानाम्बुस्यास्ये वानि मञ्जुलिनां नरयेत् ॥ ९२ ॥

सन्दंशेन धृत्वा तप्तां तप्तारिषा मपन्नतः ।
रसं तु नालकस्यास्ये सिपेदप्युक्तपारया ॥ ९३ ॥

नालकाननपर्यन्तं सम्पूर्य विरमेत् ततः ।
 स्फोटयेत् तत्समीपस्थं पात्रकं तापशान्तये ॥ ९४ ॥
 शीतलत्वं च यातायां प्रतिमायां स्वभावतः ।
 स्फोटयेन्मृत्तिकां दग्धां विदग्धो लघुहस्तकः ॥ ९५ ॥
 सतो द्रव्यमयी साऽर्चा यया मदननिर्मिता ।
 जायते तादृशी साक्षादङ्गोपाङ्गोपशोभिता ॥ ९६ ॥
 यत्र काप्यधिकं पश्येचारणैस्तत्प्रशान्तये[त्] ।
 नालकं छेदयेद्यापि पश्चादुज्ज्वलतां नयेत् ॥ ९७ ॥
 अनेन विधिना सम्यग् विधायावां शुभे तिथौ ।
 विधिवत् तां प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् प्रत्यहं नृपः ॥ ९८ ॥
 विष्णुं वाऽथ गणेशं वा दुर्गां वाऽपि सरस्वतीम् ।
 दिनेशं बिम्बरूपं वा शिवं वा लिङ्गरूपिणम् ॥ ९९ ॥
 अर्चयेद् भक्तिभावेन श्रद्धापूतेन चेतसा ।
 पत्रैः पुष्पैः शुभैर्गन्धैर्नैवेद्यैर्धूप-दीपकैः ॥ १०० ॥
 य एवं कुरुते पूर्तमिष्टं च विधिना नरः ।
 स याति परमां सिद्धिं लोकद्वयशुभावहाम् ॥ १०१ ॥

इतीष्टापूर्वाध्यायः ॥ ११ ॥

अर्घ्यं पाद्यं शुभैस्तोयैर्मधुपर्कं च कल्पयेत् ।
 तपेवाचमनं स्नानं तत्तद्रव्यसमायुतम् ॥ १०२ ॥
 मन्त्रैर्ध्यानैर्मन्त्रैर्होमैर्मुद्राभिर्विधिपार्वणैः ।
 अष्टाङ्गपूर्वकं भक्त्या नत्वा स्तुत्वां विसर्जयेत् ॥ १०३ ॥
 एवं यः पूजयेद् देवमिष्टं हृष्टमना नरः ।
 स माप्नोति महद्भाग्यं पूजया नात्र संशयः ॥ १०४ ॥

अन्येषामपि देवानां निन्दां द्वेपं च वर्जयेत् ।
देवं देवकुलं हृष्टा नमस्कुर्याद(धी) लङ्घयेत् ॥ १०५ ॥

एवं य आस्त्रिकं भारमाधितः समतां गतः ।
सर्वदेवमसादेन व्यभते सम्पदं वराम् ॥ १०६ ॥

इत्यश्वमेधकृतप्रश्नाध्यायः ॥ १२ ॥

गवां ग्रासं सदा दद्यादावृत्तेर्धर्मैस्त्रिष्यसा ।
आत्मीय-परकीयानां तेन विष्णुः प्रसीदति ॥ १०७ ॥

दानेन मित्वाचयेन सम्मानेन द्विजोत्तमान् ।
तोषयेत् सर्वभावेन तेनाप्नोति परं पदम् ॥ १०८ ॥

इति गोविप्रतर्पणाध्यायः ॥ १३ ॥

तोयमिधैस्त्रिलैः कुर्यान् तस्मान्ना पितृतर्पणम् ।
गन्धर्वांससमुत्पन्नैः पायसैः क्षिप्तया सह ॥ १०९ ॥

भक्ष्यपूतैस्तथा मांसैर्घृतेन मधुनाऽपि च ।
अन्यैश्च विविधैः सृष्टैः पक्वाणैः सुपनोदरैः ॥ ११० ॥

भोजयेद् द्विजमुत्तमांश्च पितृनुत्तिदय भक्तितः ।
अद्वापूतेन चित्तेन श्राद्धं कुर्यादतन्द्रितः ॥ १११ ॥

एवं यः कुरुते श्राद्धं तर्पयेत् पितृदेवताः ।
तस्य सन्तानवृद्धिः स्याद् राज्यमायुर्महद् भवेत् ॥ ११२ ॥

यद् यदिच्छति चित्तेन तत् तदाप्नोति कामवान् ।
अकामतस्तु कुर्वाणो निर्वाणं परमाप्नुयात् ॥ ११३ ॥

इति पितृतर्पणाध्यायः ॥ १४ ॥

अज्ञातकुलनामानमन्यदेशादुपागतम् ।
धुधानि पांसुर्काण्डाग्निमतिथिं सं विदुर्बुधाः ॥ ११४ ॥

इतिविधं मयापारपरिधि यो न पूजयेत् ।

मन्त्र पुनर्गति सर्वानि हन्वा यात्यविधिम् ॥ ११२ ॥

मन्त्रान् सार्वभौम धारया पूजयेदिति युषः ।

यन्मिदं पूजिते विष्णुः पूजितः स्वात्म संशयः ॥ ११३ ॥

इतिविधिपुनःपुनः ॥ ११४ ॥

मन्त्रयोगयोगेन च विना यथ वरदायि ।

येनैव धारया यज्ञोत्तरः सदा ॥ ११५ ॥

आचार्यः स्नातृणां नागाराणां रविः विना ।

विष्णुः रविः साधु गौरवेण विधिः ॥ ११६ ॥

मन्त्राणां यज्ञयोगेन सदा विधिः सदा ।

येनैव धारया यज्ञोत्तरः सदा ॥ ११७ ॥

यः पूजितो यज्ञयोगेन सदा विधिः ।

इति विधिः सदा विधिः सदा ॥ ११८ ॥

इति विधिः सदा विधिः ॥ ११९ ॥

यः पूजितो यज्ञयोगेन सदा विधिः ।

इति विधिः सदा विधिः सदा ॥ १२० ॥

यः पूजितो यज्ञयोगेन सदा विधिः ।

इति विधिः सदा विधिः सदा ॥ १२१ ॥

यः पूजितो यज्ञयोगेन सदा विधिः ।

इति विधिः सदा विधिः सदा ॥ १२२ ॥

यः पूजितो यज्ञयोगेन सदा विधिः ।

इति विधिः सदा विधिः सदा ॥ १२३ ॥

यद् दूरं यद् दुराराध्यं यद् दुर्धरतां स्थितम् ।
सत् सर्वं तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १२५ ॥

इति तपोऽध्यायः ॥ १७ ॥

जाह्नवी सरितां श्रेष्ठा यमुना नर्मदा शुभा ।
तापी तरङ्गिणी पुण्या गौतमी पापनाशनी ॥ १२६ ॥

देवपादोद्भवा रम्या श्रीशैलोत्सङ्गामिनी ।
तुङ्गभद्रा सदा भद्रा दर्शनात् पापनाशिनी ॥ १२७ ॥

वजरा भीमरथा च कृष्णा येण्या मृदमदी ।
मलापहारिणी यत्र सङ्गता लोकविधुना ॥ १२८ ॥

एताश्चान्याश्च सरितः मागराश्च सरांसि च ।
द्रदाश्च देवस्तानायाः कुण्ड-रूप-सरा गिरेः ॥ १२९ ॥

पुष्कराणि च पुण्यानि शृङ्गतीर्थं सुखमदम् ।
प्रभासप्रपिन् तैर्ष्यं वेदारं छेदनाशनम् ॥ १३० ॥

प्रयागस्नानार्थराजश्च चिन्तिनार्थपदायकः ।
अर्घ्यं तीर्थमनर्घ्यं च सुरसार्थनिपेक्षितम् ॥ १३१ ॥

वाराणसी महापुण्या महादेवनिपेक्षिता ।
महाप्रभावसंपुक्ता महापातकनाशिनी ॥ १३२ ॥

सरस्वती त्रिभिः स्नानैः पञ्चभिर्वर्षेभ्यः श्रद्धात् ।
जाह्नवी स्नानमात्रेण दर्शनादेव नर्मदा ॥ १३३ ॥

एतेषु पुण्यतीर्थेषु स्नान्वा मुच्येन किञ्चिदपि ।
इप्सितं चैव लभते मोदने च महेन्द्रवत् ॥ १३४ ॥

इति तीर्थभ्रमनाध्यायः ॥ १८ ॥

देहीति भाषने यत् तु काह्लया कृपणं वयः ।
दारिद्र्याद् दैन्यमापन्नः स दानः परिकीर्तितः ॥ १३५ ॥

तस्मै दर्दात दीनाय वाञ्छितं द्रविणादिकम् ।

दयाद्रहदयो राजा धर्मार्थं स्वार्थनिस्पृहः ॥ १३६ ॥

माता-पित्रोर्विहीनस्तु रहितो मित्र-बान्धवैः ।

विगतः स्वामि-बन्धूनामनायः परिचक्ष्यते ॥ १३७ ॥

आर्ता यत्नेन संरक्ष्याः तन्त्र-मन्त्र-क्रियाऽऽदिभिः ।

तेषामन्वेषणं कार्यं पानात्र-शयनासनैः ॥ १३८ ॥

शस्त्र-शास्त्रविदो वैद्यानभ्यासनिष्ठानपि ।

छहापोहवियेकज्ञानं सुधाहस्तान् मियंवदान् ॥ १३९ ॥

अर्पयित्वा विचित्राणि भेषजानि पृथक् पृथक् ।

निरालस्यांश्च धर्मज्ञानं प्रकल्प्य परिचारकान् ॥ १४० ॥

उदरे च रक्तपित्ते च कासे व्यासे च यक्ष्मणि ।

छर्दी मदात्ययेऽर्शोऽप्यु सारण-ग्रहणीषु च ॥ १४१ ॥

मूत्रवृष्णे ममेहे च विद्रवौ गुल्म-कोष्ठयोः ।

पाण्डौ शोफे विसर्पे च कृष्णे शिथे वक्त्रामये ॥ १४२ ॥

बातघोणितरागे च तथा रोगान्तरेष्वपि ।

वैद्यशान्तानुमारेण कारयेत् तत्प्रतिक्रियाम् ॥ १४३ ॥

हान्ता निदानं व्याधीनां स्वरूपं लक्षणैः स्फुरम् ।

देशक्याद्यानुमारेण साध्यमवृत्तितत्वनः ॥ १४४ ॥

सामो क्षोणःश्वराद् हन्वा पावकः मज्जरस्थिमम् ।

निष्यथ च समज्जारमुद्राग्निं बहिः क्षिपेत् ॥ १४५ ॥

एवं विनिर्गमो बहिः कायमाश्रित्य तावयन् ।

उरः इत्युच्यते तत्रैः गर्भस्याधिपतिश्च साः ॥ १४६ ॥

पञ्चमेरोचरं हन्ति क्षोणं कोष्ठममाश्रितम् ।

अरुहं न शुणं क्षिप्रं वृष्टे नत् पुत्रागमम् ॥ १४७ ॥

अजीर्यत्यौषधं यस्माज्ज्वरार्तस्य विनाऽग्निना ।
तस्मान्न दद्याद् भैषज्यं लह्मनं ॥ प्रयोजयेत् ॥ १४८ ॥

भक्ष्यभोज्यस्य चोष्यस्य लेश-पेयस्य वारणम् ।
लह्मनं मोच्यते सद्भिः कायलाघातकारणम् ॥ १४९ ॥

वयोदोषं बलं कालं प्रकृतिं कारणं तथा ।
विचार्य लह्मनं कार्यं यावच्छुद्धं भवेद् वधुः ॥ १५० ॥

एकरात्रं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रमथापि वा ।
सप्तरात्रं नव निशा निशाभैकाधिका दश ॥ १५१ ॥

लह्मनस्य कृत्तः काष्ठो दोषरूपानुसारतः ।
दातव्यमौषधं पश्चात् प्वरामयविनाशनम् ॥ १५२ ॥

एकभक्तं तथा पेया मण्डो ॥ कोष्णवारिणा ।
दोषकोपानुसारेण लह्मनं विविधं स्मृतम् ॥ १५३ ॥

ललितस्य यदा स्यात्स्थं क्षुत् तुष्णा पाटवं दधिः ।
मनःप्रसत्तिरोजश्च पवित्रर्क्षापवच्छरणम् ॥ १५४ ॥

लह्मनैर्विज्वरं जानं लघुपच्यैर्मिताशनैः ।
उपाचरेद् भिषक् सम्यग् यावत् स्याद् दिनसप्तकम् ॥ १५५ ॥

लह्मनेऽपि कृते सम्यग् दृष्टे ललितलक्षणो ।
अथो यदि न हृष्येत तं पेयाभिरुपाचरेत् ॥ १५६ ॥

वात-पित्त-बद्धासनानां कृत्वा लक्षणमुत्कटम् ।
तस्योपशमनेर्द्रव्यैः कृत्वा पेयां प्रदापयेत् ॥ १५७ ॥

वातः शूलैर्ऽपि के केवस्तापे पिशं च लक्षयेत् ।
जाड्ये वपं विजानीणान्मिथे मिथे तु कृत्तयेत् ॥ १५८ ॥

१ A पेयायं योजयेत्ततः ।

तस्मै ददीत दीनाय वाञ्छितं द्रविणादिकम् ।

दयाद्रहृदयो राजा धर्मार्थं स्वार्थनिस्पृहः ॥ १३६ ॥

माता-पित्रोर्विहीनस्तु रहितो मित्र-बान्धवैः ।

विगतः स्वामि-बन्धूनामनायः परिचक्ष्यते ॥ १३७ ॥

आर्ता यत्नेन संरक्ष्याः तन्त्र-मन्त्र-क्रियाऽऽदिभिः ।

तेषामन्वेषणं कार्यं पानान्न-शयनासनैः ॥ १३८ ॥

शस्त्र-शास्त्रविदो वैद्यानभ्यासनिष्ठानपि ।

छद्वापोदविषेकज्ञानं मुधाहस्तान् मिर्यवदान् ॥ १३९ ॥

अर्पयित्वा विचित्राणि भेषजानि पृथक् पृथक् ।

निरालस्यांश्च धर्मज्ञानं प्रकल्प्य परिचारकान् ॥ १४० ॥

ववरे च रक्तपित्ते च कासे श्वासे च यक्ष्मणि ।

छर्दौ मदात्ययेऽर्शेऽसु सारण-ग्रहणीषु च ॥ १४१ ॥

मूत्रकृच्छ्रे प्रमेहे च विद्रधौ गुल्म-कोष्ठयोः ।

पाण्डौ शोके विसर्पे च कृष्णे श्वित्रे बलामये ॥ १४२ ॥

वातशोणितरोगे च तथा रोगान्तरेष्वपि ।

वैषद्याद्यानुसारेण कारयेत् तत्प्रतिक्रियाम् ॥ १४३ ॥

हात्वा निद्रानं व्याधीनां स्वरूपं लक्षणैः स्फुरम् ।

देशकालानुसारेण सात्त्विकमृत्तितत्त्वतः ॥ १४४ ॥

सामो दोषद्विवराद् हत्वा पावकं जठरस्थितम् ।

निरूप्य च समञ्चारमुद्राग्निं बहिः शिपेत् ॥ १४५ ॥

एवं त्रिनिर्गतो बद्धिः कायमाश्रित्य तापयन् ।

एवम् इत्युच्यते तन्त्रैः सर्वभ्याधिपनिधेः साः ॥ १४६ ॥

पञ्चमेतौषधं हन्ति दोषं कोष्ठसमाश्रितम् ।

अरकं न शुर्गं किञ्चिन् कुर्यात् तन् एषागमम् ॥ १४७ ॥

अजीर्यत्सौषधं यस्माज्ज्वरार्तस्य विनाऽपिना ।
तस्मात्त दद्याद् भैषज्यं छद्मं तु प्रयोजयेत् ॥ १४८ ॥

भक्ष्यभोज्यस्य चोष्यस्य छेद्य-वेपस्य वारणम् ।
छद्मं मोच्यते सद्भिः कायलापरस्कारणम् ॥ १४९ ॥

पयोदोषं बलं कालं प्रकृति कारणं तथा ।
विचार्य छद्मं कार्यं योषच्छुद्धं भयेद् वधुः ॥ १५० ॥

एकरात्रं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रमपि वा ।
सप्तरात्रं नव निशा निशाभैकाधिका दश ॥ १५१ ॥

छद्मनस्य कुतः काळो दोषरूपानुसारतः ।
दातव्यसौषधे पथात् ज्वरामयविनाशनम् ॥ १५२ ॥

एकमवर्तं तथा पेया मण्डो वा कोष्णवारिणा ।
दोषकोषानुसारेण छद्मं विविधं स्मृतम् ॥ १५३ ॥

छद्मिनस्य यदा स्वास्थ्यं ध्रुव् सृष्ट्या पादवं यचिः ।
मनःप्रसत्तिरोजश्च पयितर्जायवक्ष्णयम् ॥ १५४ ॥

छद्मनैर्विज्वरं ज्ञानं कष्टुपट्यैर्मिताननैः ।
उपाचरेद् भिषक् सम्यग् यावत् स्याद् दिनसप्तकम् ॥ १५५ ॥

छद्मनेऽपि कृते सम्यग् हृष्टे छद्मिनच्छक्षणे ।
ज्वरो यदि न भूष्येन तं पेयाभिरुपाचरेत् ॥ १५६ ॥

शान-पित्त-बलासानां ज्ञात्वा छद्मणस्तत्कटय ।
तस्योपशमनेर्द्रव्यैः कृत्वा पेयां यदापयेत् ॥ १५७ ॥

घातः शूलेऽधिके ह्येयस्नापे पित्तं च क्लृपयेत् ।
जाह्न्ये कफं विजानीयान्निश्रे मिश्रे तु क्लृपयेत् ॥ १५८ ॥

तस्मै दर्दात दीनाय वाञ्छितं द्रविणादिकम् ।

दयाद्रहृदयो राजा धर्मार्थं स्वार्थनिम्पृहः ॥ १३६ ॥

माता-पित्रोर्विहीनस्तु रहितो मित्र-चान्द्रवेः ।

विगतः स्वामि-चन्धूनामनायः परिचक्षते ॥ १३७ ॥

आर्ता यत्नेन संरक्ष्याः तन्त्र-मन्त्र-क्रियाऽऽदिभिः ।

तेषामन्वेषणं कार्यं पानात्र-शयनासनैः ॥ १३८ ॥

शस्त्र-शास्त्रविदो वैद्यानभ्यासनिपुणानपि ।

ऊहापोहवियेकज्ञानं मुधाहस्तान् मियंवदान् ॥ १३९ ॥

अर्पयित्वा विचित्राणि भेषजानि पृथक् पृथक् ।

निरालस्यांश्च धर्मज्ञानं प्रकल्प्य परिचारकान् ॥ १४० ॥

ह्वरे च रक्तपित्ते च कासे श्वासे च यस्मिन् ।

छर्दौ मदात्ययेऽर्शःसु सारण-ग्रहणीषु च ॥ १४१ ॥

मूत्रकुच्छ्रे प्रमेहे च विद्रधौ शुल्म-कोष्ठयोः ।

पाण्डौ शोके विसर्पे च कृष्णे श्वित्रे बकामये ॥ १४२ ॥

वातशोणितरोगे च तथा रोगान्तरेष्वपि ।

वैद्यशास्त्रानुसारेण कारयेत् सत्यतिक्रियाम् ॥ १४३ ॥

ज्ञात्वा निदानं व्याधीनां स्वरूपं लक्षणैः स्फुटम् ।

देशकालानुसारेण सात्त्विककृतितत्त्वतः ॥ १४४ ॥

सामो दोषत्रिचराद् इत्वा पावकं जवरस्थितम् ।

निरुध्य च सप्तध्वारमुदराग्निं बहिः सिपेत् ॥ १४५ ॥

एवं त्रिनिर्गतो बद्धिः कायमाश्रित्य तापयन् ।

ज्वर इत्युच्यते तज्ज्ञैः सर्वव्याधिपतिश्च सः ॥ १४६ ॥

पक्रमेवोपशं हन्ति दोषं कोष्ठसमाश्रितम् ।

अपक्वं न शृणं किञ्चित् कुरुते तत् मुधासमम् ॥ १४७ ॥

अजीर्यत्यौषधं यस्माज्ज्वरार्तस्य विनाऽग्निना ।
तस्मान्न दद्याद् भैषज्यं लङ्घनं ॥ मयोजयेत् ॥ १४८ ॥

भक्ष्यमोज्यस्यै शोष्यस्य छेद-पेषस्य वारणम् ।
लङ्घनं मोच्यते सद्भिः कायलापारारणम् ॥ १४९ ॥

वयोदोषं बलं कालं प्रकृतिं कारणं तथा ।
विचार्य लङ्घनं कार्यं यावच्छुद्धं भवेद् वयुः ॥ १५० ॥

एकग्रात्रं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रमपि वा ।
सप्तरात्रं नव निशा निशाभैकाधिका दश ॥ १५१ ॥

लङ्घनस्य कुतः काको दोषरूपानुसारतः ।
दातव्यमौषधे यथात् उक्तरामयविनाशनम् ॥ १५२ ॥

एकमकलं तथा पेया मण्डो वा कोष्णवारिणा ।
दोषकोपानुसारेण लङ्घनं विविधं स्यूतम् ॥ १५३ ॥

छत्तिनस्य यदा स्वास्थ्यं धृत् तृणा पातवं दधिः ।
पनःपससिरोजश्च पवित्रकर्पवच्छक्षणम् ॥ १५४ ॥

लङ्घनैर्विम्बवं जलं लघुपच्यैर्मिताशनैः ।
वपाचरेद् विषह् सस्यम् पात्रम् स्पाद् दिनमसकम् ॥ १५५ ॥

लङ्घनेऽपि कृते सस्यम् हृष्टे छत्तिनच्छरणे ।
ज्वरो यदि न हृष्येत्त तं पेयाधिरपाचरेत् ॥ १५६ ॥

धान-पिच-ब्रह्मासनार्ना हन्त्या छक्षणस्यूतम् ।
तस्योदक्षमर्नेर्द्रव्यैः कृत्वा पेदां घटापयेत् ॥ १५७ ॥

धानः शुभेऽधिके ह्येयस्तापे पित्तं च छसयेत् ।
जाह्नये जपः विज्ञानीणान्यपे दिग्धे तु छसयेत् ॥ १५८ ॥

तस्मै ददात दानाय वाञ्छितं द्रविणादिकम् ।

दयार्द्रहृदयो राजा धर्मार्थं स्वार्थनिस्पृहः ॥ १३६ ॥

माता-पित्रोर्विहीनस्तु रहिनो मित्र-बान्धवैः ।

विगतः स्वामि-बन्धूनामनायः परिचक्षते ॥ १३७ ॥

आर्ता यत्नेन संरक्ष्याः तन्त्र-मन्त्र-क्रियाऽऽदिभिः ।

तेषामन्वेषणं कार्यं पानाश्र-शयनासनैः ॥ १३८ ॥

शस्त्र-शास्त्रविदो वैधानभ्यासनिपुणानपि ।

ऊहापोहविवेकज्ञान् सुषाहस्तान् प्रियंवदान् ॥ १३९ ॥

अर्पयित्वा विचित्राणि भेषजानि पृथक् पृथक् ।

निरालस्यांश्च धर्मज्ञान् प्रकल्प्य परिचारकान् ॥ १४० ॥

ष्वरे च रक्तपित्ते च कासे श्वासे च यक्ष्मणि ।

छर्दौ मदात्ययेऽर्शःस्रु सारण-ग्रहणीषु च ॥ १४१ ॥

मूत्रकृच्छ्रे ममेहे च विद्रवौ गुल्म-कोष्ठयोः ।

पाण्डौ शोफे विसर्पे च कृष्णे भित्रे बलापये ॥ १४२ ॥

वातशोणितरोगे च तथा रोगान्तरेऽपि ।

वैद्यशास्त्रानुसारेण कारयेत् तत्प्रतिक्रियाम् ॥ १४३ ॥

ज्ञात्वा निदानं व्याधीनां स्वरूपं लक्षणैः स्फुटम् ।

देशकालानुसारेण सात्म्यप्रकृतितत्त्वतः ॥ १४४ ॥

सामो दोषत्रिचराद् हत्वा पावकं जठरस्थितम् ।

निरुध्य च सप्तधारासुदराग्निं बहिः सिपेत् ॥ १४५ ॥

पर्वं त्रिनिर्गतो बद्धिः कायमाश्रित्य तापयन् ।

ष्वर इत्युच्यते तज्ज्ञैः सर्वव्याधिपतिश्च सः ॥ १४६ ॥

प्रक्रमेवौषधं हन्ति दोषं कोष्ठसमाश्रितम् ।

अपक्वं न शृणो किञ्चिन् कुरुते तत् सुषासमम् ॥ १४७ ॥

अजीर्यत्यौषधं यस्माज्ज्वरार्तस्य विनाऽग्निना ।
तस्मात्त दद्याद् धौषध्यं लङ्घनं तु मयोजयेत् ॥ १४८ ॥

मक्ष्यमोक्ष्यस्य धौषध्यस्य लेह्य-पेषस्य वारणम् ।
लङ्घनं धौष्यते सद्भिः कायकापरकारणम् ॥ १४९ ॥

वयोदोषं बलं कालं प्रकृतिं कारणं तथा ।
विधार्य लङ्घनं कार्यं यैवच्छुद्धं भवेद् वपुः ॥ १५० ॥

एकार्धं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रमपि वा ।
सप्तरात्रं नव निशा निशाभैकाधिकं दश ॥ १५१ ॥

लङ्घनस्य कृतः कालो दोषरूपानुसारतः ।
दातव्यमौषधं पश्चात् ज्वरामयविनाशनम् ॥ १५२ ॥

एकमवतं तथा पेषा मण्डो वा कोष्णवारिणा ।
दोषकोपानुसारेण लङ्घनं विविधं स्मृतम् ॥ १५३ ॥

लङ्घितस्य यदा स्वास्थ्यं भूत् तृष्णा पातनं रुचिः ।
मनःप्रसत्तिरोजश्च पवितरूपिवलक्षणम् ॥ १५४ ॥

लङ्घनैर्दिग्बरं ज्ञानं कष्टपथ्यैर्मिताशनैः ।
उपाचरेद् धिपक् सस्यम् यावत् स्याद् दिनसप्तकम् ॥ १५५ ॥

लङ्घनेऽपि कृते सस्यम् हृष्टे लङ्घितलक्षणे ।
ज्वरो यदि न भ्रूयते तं पेषामिरुपाचरेत् ॥ १५६ ॥

वात-पित्त-बलासानां ज्ञात्वा लक्षणमुत्कटम् ।
तस्योपशमनैर्द्रव्यैः कृत्वा पेषां मदापयेत् ॥ १५७ ॥

वातः शुशेऽधिकं श्लेष्मस्तापे पित्तं च लसयेत् ।
जाह्नये कफं विजानीयान्मिथे मिथं तु लसयेत् ॥ १५८ ॥

तस्यैर्ददात दीनाय वाञ्छितं द्रविणादिकम् ।

दयार्द्रहृदयो राजा धर्मार्थं स्वार्थनिस्पृहः ॥ १३६ ॥

माता-पित्रोर्विहीनस्तु रहितो मित्र-बान्धवैः ।

विगतः स्वामि-बन्धूनामनाथः परिचर्यते ॥ १३७ ॥

आर्ता यत्नेन संरक्ष्याः तन्त्र-मन्त्र-क्रियाऽऽदिभिः ।

तेषामन्वेषणं कार्यं पानान्न-शयनासनैः ॥ १३८ ॥

शस्त्र-शास्त्रविदो वैद्यानभ्यासनिपुणानपि ।

ऊहापोहविषेकज्ञानं सुधाहस्तान् मिर्यवदान् ॥ १३९ ॥

अर्पयित्वा विचित्राणि भेषजानि पृथक् पृथक् ।

निरालस्यांश्च धर्मज्ञानं प्रकल्प्य परिचारकान् ॥ १४० ॥

श्वरे च रक्तपित्ते च कासे श्वासे च यक्ष्मणि ।

छदौ मदात्ययेऽर्शःसु सारण-ग्रहणीषु च ॥ १४१ ॥

मूत्रकुच्छ्रे प्रमेहे च विद्रघौ गुल्म-कोष्ठयोः ।

पाण्डौ शोफे विसर्पे च कृष्णे श्वित्रे बलामये ॥ १४२ ॥

घातशोणितरोगे च तथा रोगान्तरेष्वपि ।

वैद्यशास्त्रानुसारेण कारयेत् तत्प्रतिक्रियाम् ॥ १४३ ॥

ज्ञात्वा निदानं व्याधीनां स्वरूपं लक्षणैः स्फुटम् ।

देशकालानुसारेण सात्म्यमकृतितत्त्वतः ॥ १४४ ॥

सामो दोषत्रिचराद् हत्वा पावकं जठरस्थितम् ।

निरुध्य च सप्तध्वारमुद्राग्निं बहिः सिपेत् ॥ १४५ ॥

एवं विनिर्गतो बद्धिः कायमाश्रित्य तापयन् ।

श्वर इत्युच्यते तज्ज्ञैः सर्वव्याधिपतिश्च सः ॥ १४६ ॥

पक्वमेवोपथं हन्ति दोषं कोष्ठसमाश्रितम् ।

अपक्वं न घृणं किञ्चिन् कृत्ते तत् सुधासमम् ॥ १४७ ॥

भजीर्यत्वौपशं यस्माञ्ज्वरार्तस्य विनाऽग्निना ।
तस्यास्य दद्यात् भेषज्यं लहने तु मयोनयेत् ॥ १४८ ॥

यस्यभोज्यस्यै चोप्यस्य छेद-येयस्य वारणम् ।
लहने भोज्यते सन्निः कायलापरकारणम् ॥ १४९ ॥

वयोदोषं बलं कार्त्तं प्रकृतिं कारणं तथा ।
विचार्य लहने कार्यं योऽप्युद्धृतं भवेत् वयुः ॥ १५० ॥

एकरात्रं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रमपि वा ।
सप्तरात्रं नव निशा निशाभैकापिका दश ॥ १५१ ॥

लहनेनस्य कृत्तः काको दोषरूपानुसारतः ।
दातव्यमौपशं यथात् ण्वरामयविनाशनम् ॥ १५२ ॥

एकभक्ते तथा पेया मण्डो वा कोष्णवारिणा ।
दोषकोपाणुसारेण लहने विविधं स्युतम् ॥ १५३ ॥

लहितस्य यदा स्वास्थ्यं भूत् सृष्ट्या पातरं दक्षिः ।
मनःप्रसन्नितोऽथ पवित्रकर्पवृक्षस्य ॥ १५४ ॥

लहनेर्विज्वरं ज्ञानं कृपुपत्यैरिनाशनैः ।
जपाचरेत् भिषक् सत्यम् यावत् स्यात् दिनसप्तवत् ॥ १५५ ॥

लहनेऽपि कृते साम्यम् हृष्टे लक्ष्मिज्जलने ।
ज्वरो यदि न भूत्वेन तं पेयाभिरपाचरेत् ॥ १५६ ॥

वात-पित्त-बलाभानां शान्ता लक्षणहन्तरम् ।
तस्योपलभ्यतेऽर्धैः शृङ्गा पेया मदापयेत् ॥ १५७ ॥

वातः हृष्टेऽधिके द्वेदशारे पित्तं च लक्षयेत् ।
ज्वरो ज्वरे शिथिलान्मान्मिथे मिथे तु लक्षयेत् ॥ १५८ ॥

दोषत्रये प्रकुपिते सन्निपातो भवेत् समे ।
दुश्चिकित्सो भवेद् रोगी यन्नादेनमुपाचरेत् ॥ १५९ ॥

विल्वं बला पूयवर्णी नागरं धान्यकोत्पलम् ।
एतैः पेया कृता देया वातपित्तज्वरापहा ॥ १६० ॥

कुसि-वस्ति-शिरःशूले क्षुद्रा गोक्षुरसाविता ।
पेया वातरुजार्तस्य सोष्णा देया भिषग्वरैः ॥ १६१ ॥

गोक्षुरं बृहनीद्वन्द्वा गुहा चातिगुहापि च ।
एतैः प्रकथिता पेया श्वास-कास-ज्वरार्तिनुत् ॥ १६२ ॥

श्रीपर्णी विल्व-वेदकं तर्कारी पाटला तथा ।
तेषां मूकैर्यवैः सिद्धा पेया कफरुजार्तिहृत् ॥ १६३ ॥

भृष्टतण्डुलसिद्धाऽपि पिप्पल्यामलकैर्युता ।
यवागूः सघृता पेया त्रिष्टब्धमल्लरेचनी ॥ १६४ ॥

मागधी पिप्पलीमूलं मृद्वीका धात्रिकौषधैः ।
कृता पेया मपानव्या कोष्ठशूलविबन्धनुत् ॥ १६५ ॥

व्याघ्री-मदर-वृक्षाम्ल-पाटला-विल्व-गोक्षुरैः ।
तृष्णाघ्री सैसिता पेया स्वेदनिद्रामुखमदा ॥ १६६ ॥

कफपित्ताधिके ग्रीष्मे नाभिस्थानस्थिते कफे ।
तृप्तिच्छर्दा त्रिदाहे च मदोत्थे च सदासंवे ॥ १६७ ॥

ऊर्ध्वं प्रवृत्ते रुधिरं पेया नैव प्रशस्यते ।
श्वासैर्(धर्मैः) मां फण्यसैः कुमिनाञ्च च वारुणम् ॥ १६८ ॥

शर्करा-मधुमंयुक्तं पिबेज्जीर्णे तु तर्पयेत् ।
यवागूं मृत्विनाऽश्नीयाद् यस्तं वा भृष्टतण्डुलम् ॥ १६९ ॥

ररुधितं तोयं यूपं निगद्यते ।
 नं यूपं दक्षमित्यभिधीयते ॥ १७० ॥
 संयुक्तं यूपं लावणिकं त्रिदुः ।
 येत् ताभ्यां रमैरां हृद्-छात्रजैः ॥ १७१ ॥
 दोषसमुत्थानं फलं रसेन् प्रयत्नतः ।
 पेयपीयूषं रसैर्दोषं निपाचयेन् ॥ १७२ ॥
 के च सज्जाने सप्तरात्रादतः परम् ।
 शनकैः कार्यैर्दोषशेषं तु निहरेत् ॥ १७३ ॥
 पित्तहरो देयः कटुकः कफनाशनः ।
 श्लेष्महरोऽप्येष कपायो नै वरो रसः ॥ १७४ ॥
 ज्वरे मलं रुद्धा ज्वरं शिथिली नयेत् ।
 छासपक्वचि द्विधा कपायो जनयेदसौ ॥ १७५ ॥
 ज्वरस्य मार्दवे जाते कायस्यापि च छापये ।
 चलिने च मले तज्ज्वरिरात्राद् देयमौषधम् ॥ १७६ ॥
 मुस्तापर्वटकायः शुष्णापर्वटकोऽपि वा ।
 यवापर्वटको वाऽपि देयो ज्वरविनाशनः ॥ १७७ ॥
 पक्वः शीतः कपायो वा पाठोर्जरैः सवालकः ।
 अमृता-विश्व-भूनिम्ब-मुस्ताराधोऽपि वा ज्वरे ॥ १७८ ॥
 यथासान्धर्व प्रयोक्तव्याः कपाया द्रोपनाशनाः ।
 अरुचि ज्वर-तृष्ण-ज्वरवैरस्यापाकनाशिनः ॥ १७९ ॥
 पटोलपत्रं कटुका बीजानि कूटजस्य च ।
 एतैः प्ररुधितः बाधः सन्नज्वरनाशनः ॥ १८० ॥

पाठा-पटोच-उदुका-सारिवा मुस्तयाऽनिरताः ।

पतैः सिद्धः कपायस्तु सन्तनञ्चरघातकः ॥ १८१ ॥

मृशका-त्रिफला-निम्ब-पटोली-गुम्फ-पत्तकैः ।

कृतः हाथो निहन्त्येष उरमन्येगुरुत्तमम् ॥ १८२ ॥

शुम्बी-गुहर्वा-भूनिम्ब-चन्दर्नैः परिकल्पितः ।

हाथो निहन्ति न विरान् कृतीयाहभरउरम् ॥ १८३ ॥

गुह्यामजर्हमुष्माकायो मधुसमनिरतः ।

जारे निहारयन्वाथु चतुर्धेदिनगम्भवम् ॥ १८४ ॥

मूरां-निम्ब पटोलातिरिप-पन्नगरागकैः ।

शुम्बी मृशामृशायगीः हाथो शान्तरागहा ॥ १८५ ॥

मधुसम निगर्जामृते नागोन्मृशामृतेः ।

मधुसम रममृजत हाथः क्वात् विमने जारे ॥ १८६ ॥

कदुहा पतैः पाठा भूनिम्बपटुशाम्भा ।

करीः कपायकैः हाथो जारे क्वात् नकाञ्चरग ॥ १८७ ॥

उरमन्मृशः मजिगाभा-पाठा विमने न नृपगमनम् ।

करीः कपायकैः हाथो जारे क्वात् नकाञ्चरग ॥ १८८ ॥

मृशका-त्रिफला-निम्ब-पटोली-गुम्फ-पत्तकैः ।

कृतः हाथो निहन्त्येष उरमन्येगुरुत्तमम् ॥ १८९ ॥

शुम्बी-गुहर्वा-भूनिम्ब-चन्दर्नैः परिकल्पितः ।

हाथो निहन्ति न विरान् कृतीयाहभरउरम् ॥ १९० ॥

गुह्यामजर्हमुष्माकायो मधुसमनिरतः ।

जारे निहारयन्वाथु चतुर्धेदिनगम्भवम् ॥ १९१ ॥

मूरां-निम्ब पटोलातिरिप-पन्नगरागकैः ।

शुम्बी मृशामृशायगीः हाथो शान्तरागहा ॥ १९२ ॥

एनेरेवौषधः पिष्टुर्गन्धसारसंयुतः ।

गाम्भैर्विपचितं मैत्रमभ्यद्वाच्छीतनाशनम् ॥ १९३ ॥

शीतम्बरे शिलानैलनेरनं परमौषधम् ।

दिट्गु-मैत्रमभ्युत्तनं नम्यं जीर्णपूतान्वितम् ॥ १९४ ॥

पात्रीपूर्णं पूताद् घृष्टमम्बरेतसमम्भवा ।

मलेषाद् दाहनुन् केनो बदर्या वा दलोद्भवः ॥ १९५ ॥

कान्त्यषद्वरानन्ता-पर्णा-चन्दन-कम्बिकैः ।

सघृनैः स्थाण्डिलसंलेपस्तृणादाहज्वरापहः ॥ १९६ ॥

सन्निपातज्वरान्मुसने शोफो भवति द्वाहणः ।

कर्णमूले यदा तेन फक्षिदेशं विमुच्यते ॥ १९७ ॥

रक्तावशोधनं कार्यं नीरजाभिर्मुद्गमुद्गुः ।

तथा कार्यं मपत्नेन यथा पाको न जायते ॥ १९८ ॥

घृतं च पाचयेत् मिद्धं तिग्मेतां मधुरैरपि ।

एवं कृतं घृतं देयं मधुरं वात-विघ्नयोः ॥ १९९ ॥

क्षाराम्ललवणैर्द्रवैर्वियुक्तेः श्रयादपि ।

आतपाय भृशं पित्तं कुपितं दूषयेदसृक् ॥ २०० ॥

ततो प्राणास्य-कर्णभ्यः पायु-मेहनमार्गतः ।

मयर्नते ततः स्थानं रक्तपित्तं विषग्वरैः ॥ २०१ ॥

एकदोषं नवं चोर्ध्वं बलिनयानुपद्रवम् ।

रक्तपित्तं सुस्तात् साध्यमथश्रेद् वाप्यमुच्यते ॥ २०२ ॥

अथचोर्ध्वं च बलिनं त्रिदोषं भूर्धुपद्रवम् ।

असाध्यं रक्तपित्तं तत् त्यजनीयं विषग्वरैः ॥ २०३ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

विनयी विदुता श्याम दुर्गम विदुता ननु ।

एतः कृतो मंत्र इति मन्त्रिनामन्त्र इति ॥ २५० ॥

कुविना वातर्द्ध्यनांयः हृदयेविषः ।

सम्पत्तावतरे कामं हन्ताश्चैव तद्विदुः ॥ २०६ ॥

अक्षय-हस्तशरिण्यां शुभ्यां वदितुमाद् रत्नैः ।

षट्पञ्चमं पञ्चमं सविष्टमप्यं नृ क्षान्तिः ॥ २०७ ॥

कृषिप्रदीपः राज्ञा मागधं दितुं भण्यमानः ।

तथा भावः च ननुर्ग विवेकाद्यस्य साधना ॥ २॥

कामे ब्रह्मसंयुतापाद्यानि विनिर्दिष्टे ।

विज्ञायाद्विमान्ये च आये येननु प्रत्यक्षने ॥ २

हृदयं कामाद् भवेत्तुल्यमः श्यामाद् तु कुबिन्ना

दुर्गिनात् परनाशनात् वायुरोगात्(गो) .

कर्मैः शीघ्रं मुक्तं भवेत् ॥ पदार्थकृतम् ।

निदेशमेन तस्यैव व्यामे मायमेन वा ॥

वेगानो वाग्गादोः

सर्वे भद्राणि कुर्यान्

भूतं बहुधा नामः .

ॐ नमः शिवाय ॥

हृदयार्थः कदाचन नमः

ਸਾਹਿਬੁੰਦੁ ਰਾਖਤੁਆਰਿਐ।

अनिष्टाभोपयोगेन मारुतः कुपितो भृशम् ।
 उदानः कुस्त्रे छर्दि नाभिपृष्ठरुजान्विताम् ॥ २१५ ॥
 जम्बू-धून-बलोर्ध्वार-चटशुद्धावरोहजः ।
 क्षौद्रेण सहितः कायः पीनच्छर्दिविनाशनः ॥ २१६ ॥
 सौद्रं हरीतकीचूर्णं कोलं वा मधुमिश्रितम् ।
 वमने वा वमिश्रण्यैर्द्वौ छर्दि विनाशयेत् ॥ २१७ ॥
 हीनमिध्यातिपानेन भवत्याशु मदात्पथः ।
 छर्दिमोहो भ्रमस्तन्द्रा मलापो जायते ततः ॥ २१८ ॥
 पञ्चाहं सप्तरात्रं वा जायतेऽसौ मदात्पथः ।
 अत ऊर्ध्वं प्रसक्तद्वयेद् रोगोऽन्यः परिकीर्त्यते ॥ २१९ ॥
 सहस्रासे सदाहे च सहस्रद्वये मदात्पथे ।
 वमनं वमनद्रव्यैः मधुभ्रात प्रयोगवित् ॥ २२० ॥
 नृपि द्राक्षारसो देवो मधुना परिमिश्रितः ।
 पाटलपुष्पलवन्दर्वा तोयं केरलयेव वा ॥ २२१ ॥
 धिष्ठा-दादिमहताग्नेः सह कोलाच्छपेनसैः ।
 मुल्लयेपः कृतो इन्ति नृणां मयसमुद्भवाम् ॥ २२२ ॥
 मोहे निदाहे भ्रान्तौ च कर्त्तव्या द्रिश्चिरक्रिया ।
 शिरःशूले च ग्राहये च घनं प्रावरणं हिनम् ॥ २२३ ॥
 स्वापः मलापबहुले योमनीयो मदात्पथे ।
 छाग-तिचिर-लावैण-शशमासरसैर्गुणम् ॥ २२४ ॥
 सक्तपिष्टकमर्नीयान् पिबेद्य स्वाद् पानकम् ।
 घृतं वा केवलं पीतं मदान्यपहरं परम् ॥ २२५ ॥
 गुदान्धजलिसम्भृता निष्ठापारणतेनुवाः ।
 अक्षुद्धाः वयिताः मोहैरर्जसोऽन्यमिषानवः ॥ २२६ ॥

परण्डथ विदारी च वृश्चिकश्च पुनर्नवा ।

स्नेहत्रयं पचेदेतैस्तल्लेपाद् विद्रधि जयेत् ॥ २५१ ॥

निशा-दार्वी-पपस्याभिर्यष्ट्या दुग्धेन रोपयेत् ।

क्षीरवृक्षपत्राळत्वक्फलैः कफसमुद्भवः(म्) ॥ २५२ ॥

कायकल्कादिसंयुक्तैर्विद्रधि नाशयेद् भिषक् ।

अतीसार-ज्वर-च्छर्दिकर्शितो वातलं भृशम् ॥ २५३ ॥

उपयुङ्क्तेऽक्ष-पानाय शीतं चाम्पु मुमुक्षितः ।

शुक्त्वा यो देहसंक्षोपि कुरुते कर्ष सत्वरम् ॥ २५४ ॥

तस्य सञ्जायते गुल्मो वातसंक्षोभहेतुकः ।

तद्वगन्धा बिटं शृङ्गी पुष्करं खणग्रयम् ॥ २५५ ॥

रामठं चित्रकं तेषां चूर्णं गुल्मनिवर्हणम् ।

मरीचामाजि-दण्डुपा-पृथ्वीका-पञ्चकोकैः ॥ २५६ ॥

दध्ना दुग्धेन सम्मिश्रैस्तथा मांसरसेन च ।

दाहिमाद् मदरान्मूलात् कर्कं निक्षिप्य सर्पिषि ॥ २५७ ॥

त्रिगुणं मलमादाय पचेद् गुल्मविनाशनम् ।

भर्तृर्णस्यानुषन्धेन मग्निनादक्ष-पानतः ॥ २५८ ॥

विदोयाज्जायते व्यापिहृद् वद्विषध्यतः ।

त्रिसप्तहन्त्रः स्नुगक्षीरमारितं मागधारजः ॥ २५९ ॥

वर्णोदकेन पीतं च मरुतव्याधिनाशनम् ।

पट्टानां त्रिपं शृङ्गया दध्नामूलात् पट्टानि षट् ॥ २६० ॥

नैद्याऽर्कं घृतवर्धं यमूद्राग्नेन संयुतम् ।

मृदाग्रिना पचेत् सर्वं घृतनैद्यामशेषितम् ॥ २६१ ॥

नन्मात्रयोगयुक्त्रैः निःशेषोदररोगनिवृत्तः ।

वायुना वद्विना त्रिपं त्रिपं व्याप्यामिश्री मनुष ॥ २६२ ॥

सद्वर्तमानादिद्वयं त्रयं चानुसन्धानं ।

विष्णुं हृदि ॥ २५३ ॥

विषय-सूची

ନାରାୟଣାୟ ଚତୁର୍ଥ ପାଞ୍ଚାଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପତ୍ର ॥ ୧୯୪ ॥

एतां विद्वांसोऽपि साक्षात् सात्त्विकान्तेः पश्यन् ।

॥ १५५ ॥

ବଜାଗ-ବିଶେଷ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ: ୧୫୫.୫୫ ।

॥ ३५५ ॥

જાલજાગીરનાં નામ : જુદા જુદા : નામો : ૧

विना भुक्त्वा देवदत्तं कुर्यात्तु योऽपि ॥ १६७ ॥

॥ पितृं पितृदेवतां पितृं पितृं पितृं पितृं ॥

एषां निश्चिन्ता-भावोऽद्वयता-पराधीनः ॥ १६८ ॥

महिम्नो ह्यमुष्टयेः सर्वार्थं च यथा मुखात् ।

अनिष्टदुषिष्ठं वचनं नीदन्तिर्लौकिकिन्द्रियः ॥ १६० ॥

मम विगर्हिः कृष्णे विगर्हिः न तु कल्पते ।

एवमादिपदार्थानां च वैविध्यं दर्शयति ।। ३७० ।।

विद्युर्देवः संपन्नः साधुवेषः परेदुर्गमः ।

वदन्तं शास्त्राणाः वदन्त्येवादिधियाः ॥-२७१॥

एणाहप्रस्थितमिधा विनयं प्रणि लेपनात् ।

विष्टनाशवानिन साधुना निन्दया वषात् ॥ २७२ ॥

मासनेः समेषिः मूः इष्टं भिन्नं च जायते ।

आत्रा निष्कस्य पत्रान् पावनानि ह भसवत् ॥ ३७ ॥

गङ्गायाः निम्नतमपाणि पटोर्ध्वं वपुःप्रवर्धिता ॥

Figure 1

त्रिकला च करञ्ज्य वासा रास्ना समाशकाः ।
तेषां कायेन कल्केन धृतं सम्यग् विपाचितम् ॥ २७५ ॥

पानेन सर्वकुष्ठानि नाशयत्यचिरादिदम् ।
सारेण राजदृप्तस्य पूतिकीटः समन्वितः ॥ २७६ ॥

लेपाच्छिन्नं निहन्त्याशु कुर्याच्च समवर्णताम् ।
अत्यर्थं सेवितैर्वायुधातूनां क्षयकारकैः ॥ २७७ ॥

कुपितः कुस्ते व्याधीन् सकृच्छान् शूलपूर्वकान् ।
कोकिलासक[पा]पस्य पानात् तच्छाकभोजिनः ॥ २७८ ॥

तद्धारिणा च स्नातस्य वातव्याधिर्विनश्यति ।
शुण्ठी रास्ना चित्रकं च देवदारु सहाचरम् ॥ २७९ ॥

एषां कथं तैलमिश्रं पिबेद् वातरुजापहम् ।
रक्तं प्रकुप्यत्यग्नेन पट्नाऽतिविदाहिना ॥ २८० ॥

आतपाद्यवणादम्लाद् यानाद् व्यायामसेवनात् ।
वायुना मेरितं तच्च नससन्धिः (?) प्रवर्तते ॥ २८१ ॥

सर्वेभ्यो रोमरूपेभ्यः स व्याधिर्वातशोणितः ।
अमृताया रसः काथः कल्कं चूर्णमयापि वा ॥ २८२ ॥

बहुकालस्थितं वातशोणितं नाशयेद् द्रुतम् ।
शुद्धांक्षा च सौवीरं मस्तु मधं तुषोदकम् ॥ २८३ ॥

शर्करासौद्रसन्मिश्रं वारितेके प्रशस्यते ।
रोगे रक्ताधिके जाते सर्वाङ्गव्यापकेऽमृति ॥ २८४ ॥

तिरामोक्षः पक्वज्यः गेह-स्पन्दपुरस्सरः ।
गार्दं निर्वाह्य गात्राणि यन्त्रजैर्विविधैरपि ॥ २८५ ॥

द्वयार्पां घ्राद्विरत्रेण तिरा विष्पेद् कजुजनाम् ।
लज्जते शोषनोपान्ने नामायां रगनाग्नौ ॥ २८६ ॥

मणिमन्त्रे बाहुगन्धौ द्वयद्वले गुल्फगूर्धनि ।

हरेत् प्रादेशिकं शृङ्गैर्मयितं पारिमन्मथिः ॥ २८७ ॥

मेरोग्रन्थीन् शितैः शस्त्रैः पाटयित्वा समुदरेत् ।

मष्टदापमर्मी शस्त्रैः पाटयित्वा बहिः शिपेत् ॥ २८८ ॥

गुदमन्त्रेऽह्युल्लो शिप्त्वा मध्यमां परिवर्तयेत् ।

अमरीमानयेद् युजत्वा वस्त्युपान्तं विचक्षणः ॥ २८९ ॥

उच्छृणां तां परिहाय च्छिन्द्याच्छस्त्रेण लाघवात् ।

कृशस्थममभेदं च गोक्षुरं कायपेज्जले ॥ २९० ॥

तपूपं पापयेद् माशो हरेत् तेनापि चाम्मरीम् ।

एवमन्त्रेषु रोगेषु दोषो यथाधिको भवेत् ॥ २९१ ॥

तस्य दोषस्य कुर्वीत चिकित्सां मणिमान् भिषकः ।

॥ इति वैद्यकम् ॥

औषधपर्यायानाह—यवासो दुरालभा । कडुका विवरा । सारिषा
 न्यः । धन्यपरासो यनस्यो दुरालभा । कृपुपञ्चमूली शृङ्गीद्वयं शालि-
 पृष्ठिपर्णा गोक्षुरम् । कायस्था काकमाची । नाहूली लाहगुलिका ।
 या धात्री । चोरकः ग्रन्थिपर्णा । शिला मनःशिला । कालपा दार्वा ।
 ता दुरालभा । श्यामा कृष्णा । भिवृद् अरुणं भिवृत् । औषधं
 । बटगुहः अविकसितपल्लवः । वृक्षाम्लः तिन्त्रिदीकः । फोळः बदरः ।
 कर्कटकगृही । पीलु कर्णाटे गोमृः । एरण्डः खरमुकञ्च पञ्चाहगुलः ।
 अनिविषा । माणिमन्त्रं सैन्यवम् । विल्वः श्रीपर्णा । वाश्मयां तर्कारी ।
 । डण्डुकः कर्णाटे दुहलुः । महापञ्चमूलम् । अभीरुका शतावरी ।
 कः कर्णाटे बेलाढके । सैन्यवं सौरचलं बिटे काचः समुद्रः । पयस्या
 । रामतं दिह्यु । ऊर्णं मरीचम् । महौषधं थुण्डो । वासा आटूरुपकः ।
 पञ्चनिघण्डुः ॥ ३०० ॥

१ B दोषेषु । २ B गोतु

पितृपक्षसमुद्भूता मातृपक्षसमुद्भवाः ।

आत्मसम्बन्धिनो ये च बान्धवास्ते प्रकीर्तिताः ॥ ३०१ ॥

बन्धूनां मधुरं वाच्यं यथायोग्यं सदासनम् ।

संविभागश्च कर्तव्यः सुवर्णाम्बर-भूषणैः ॥ ३०२ ॥

घेतनाः किङ्करा दास्यो दासाः कर्मकरास्तथा ।

बुद्धिखल्लसहायाश्च भृत्यास्ते परिकीर्तिताः ॥ ३०३ ॥

एतेषां रक्षणं सम्यक् तथा भरणपोषणम् ।

दानं सम्माननं कार्यं लोकद्वयहितैषिणा ॥ ३०४ ॥

इति दीनानामार्त-बन्धु-भृत्यपोषणाध्यायः ॥ १९ ॥

व्याघ्र-सिंह-गजैर्धोरैः शत्रुभिश्चापि विद्रुतः ।

भयाच्छरणमायातः शरणागत उच्यते ॥ ३०५ ॥

रक्षेच्छरणमायातं प्राणैरपि धनैरपि ।

स यश्चो महदामोति जनैः सर्वैः प्रपूज्यते ॥ ३०६ ॥

कृतबो विधिसंयुक्ता भीतसत्त्वस्य रक्षणम् ।

तुलया तोलितं तत्र प्राणघातं विशिष्यते ॥ ३०७ ॥

इति शरणागतरक्षाध्यायः ॥ २० ॥

राज्यप्राप्तेर्नृपकुलभुवामित्युपायोपदेशः

सम्यक् सोमेश्वरनृपतिना गर्भसारस्वतेन ।

चक्रे चन्द्रमतिमयशसा रज्जनाय मज्जानां

पुण्योयानामपि च महतां वृद्धये वृ(वृ)द्धये च ॥ ३०८ ॥

इति श्रीमहाराजाधिराजसत्त्याश्रयकुलतिष्ठक-बालुङ्गाभरण-श्रीमद्भूजोकमल-

श्रीसोमेश्वरदेवविरचितेऽभिप्रेतार्थविन्तामणौ मानसोद्धासे

राम्यशास्त्रेर्हनुवायकृपेण प्रथमं प्रहरणम् ।

द्वितीयं प्रकरणम् ।

राजप्राप्तिनिमित्तानि कथितानीह विव्रतिः ।
तत्स्पर्शभावमुद्दिश्य कारणानि वदाम्यहम् ॥ १ ॥

सत्यं सत्त्वं कुलं शीलं तारुण्यं च मुरूपता ।
दासिग्यमविसंवादो वृद्धसेवा कृतज्ञता ॥ २ ॥

अशुद्रपरिवारत्वं शुद्धिर्देवसहायता ।
वधपसामन्तगा यत्किर्देसत्वं क्षिपकारिता ॥ ३ ॥

शौर्यं धैर्यं समौदार्यं शुचित्वं विप्रदायिता ।
अप्योगित्वमनिर्वेदः सर्वदा धर्मकारिता ॥ ४ ॥

जनानुरागः सौभाग्यं शास्त्रज्ञसाक्षनेष्टुणम् ।
विवेको दृढचिन्तनं कलाकुशलता धनम् ॥ ५ ॥

दोषानुरूपदण्डत्वं सर्वसत्त्वहितेयिता ।
दयालुत्वं मत्तन्त्रत्वं भृत्यानां सुलदक्षिता ॥ ६ ॥

आर्तनं तत्परदक्षित्वं सादोऽसादो भयघ्नता ।
मङ्गलाचार इत्येतेर्गुणैर्युज्यते परो नृपः ॥ ७ ॥

सत्यं शौर्यं शमा दानं पञ्चमी स्याद् गुणज्ञता ।
अवश्यपञ्चायिनः पञ्च गुणास्तप्ते महीधुताम् ॥ ८ ॥

विभूतिं च तथा कीर्तिं धर्मं च विप्रस्य सुखम् ।
यद्यधेत् सततं राजा गुणानेतान् विधारयेत् ॥ ९ ॥

इति रामगुणाः ॥

भार्य्यं पद्म्याग्निना नित्यं नीरुप्तो जायते मनुः ।
व्याधिभिर्बर्जितो राजा राजकार्यक्षमो भवेत् ॥ १० ॥

बलिभिः पलितैर्घुक्तो रूपेण रहितो भवेत् ।
स्त्रीजनैर्भृत्पवर्गश्च भूपतिश्चात्रमन्यते ॥ ११ ॥

तस्माद् रसायनान् योगान् यत्नान् सेवेत पार्थिवः ।
दृढगात्रो भवेत् तेन बलीपलितवर्जितः ॥ १२ ॥

जीवेच्च सुचिरं काळं राजा रोगविवर्जितः ।
तस्माद् रसायनं चक्ष्ये नृपाणां हितकाम्यया ॥ १३ ॥

रसायनक्रिया द्वेवा कथिता पूर्वभूरिभिः ।
कुटीप्रवेशनादेका वातातपसहा परा ॥ १४ ॥

कुटीप्रवेशका चक्ष्यां लोकरक्षार्परैर्नृपैः ।
वातातपसहा सेव्या राजकार्याविनाशिनी ॥ १५ ॥

कुष्णपक्षत्रयोदश्यां सन्ध्यायां शास्त्रमल्लीतरुम् ।
बलि-पूजादिकं कृत्वा रक्तसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ १६ ॥

‘ ॐ हां अमृतस्यन्दिनी अमृतं स्रव स्वाहा ’

सप्तकृत्वः प्रयुक्तेन मन्त्रेणानेन शास्त्रमल्लीम् ।
अभिमन्य कुठारेण हन्याद् वारान् बहून् सुधीः ॥ १७ ॥

तस्या निर्घातमादाय प्रभाते भास्करोदये ।
धात्र्या भृङ्गशतावर्गा शुद्ध्याः स्वरसैः पूषक् ॥ १८ ॥

सप्त वारान् प्रतिरसं तीन भावनमाचरेत् ।
सञ्चूर्ण्योल्लखले कुर्याद् शुटिका बदरैः समाः ॥ १९ ॥

प्रतिवासरमेकैकां धारयेद् शुटिकां मुखे ।
अह्नां द्विसप्तके याने नूतना रदना नग्राः ॥ २० ॥

सम्भवन्ति तनः केशा भृङ्गपक्षरामत्विपः ।
दृष्यन्वर्णाकृतिर्दिश्यो बल-वीर्यसम्पन्नितः ॥ २१ ॥

समाप्तहस्तर्जोरी स्याच्चाय कार्या विचारणा ।
मूल-स्वप्न-पत्र-पुष्पाणि फलमिन्धवश्चकम् ॥ ११ ॥

आहृत्य मान्मलीहसाम् गुरुपचूर्णं तु कारयेत् ।
यद्युना सर्पिषा युक्तं बिटालपदमात्रकम् ॥ १२ ॥

तद्विहेत् मानस्य्याय माममेकं दिवाप्तनः ।
मासेन जायते तेन चार्दीपान्तिवर्जितः ॥ १४ ॥

मासद्वययोगेण शोभयन्मासं मयेत् ।
जीवत्यब्दगणेशाणि तेजस्वी तरुणाकृतिः ॥ १५ ॥

नीरुजो वीर्यगम्पद्यो नात्र कार्या विचारणा ।
पुष्पार्चद्विधां याते हरितकणी तपाररेत् ॥ १६ ॥

छायाधुक्तां मकुर्षात समुत्तां चुर्येत् ततः ।
शागता गालिर्न गुरुपं मधु-सर्पिःसमापुनम् ।
स्तिग्धभाण्डे निभाषाय धान्यराशौ निगूहयेत् ॥ १७ ॥

एकविंशे दिने यावे ताम्रदूरय तद्वीर्यवत् ।
पञ्च पञ्च मतिदिनं भक्तदेवदत्तदिनः ॥ १८ ॥

यावद् दिनचरं याति तावदम्बं विवर्जयेत् ।
हस्तपूरतमापुष्यं वृज्जीव मधुरं हस्त ॥ १९ ॥

वर्षेभ्योदयदेसीयो मेघार्चो बौद्धिहरहरः ।
सोजमानां दानं याति दिनेनैवेन मानवः ॥ २० ॥

मदनगणपतिदेवो ज्येष्ठेन्दुसहस्रवत् ।
हरितकणीस्योदेव निक्षिप्तं भक्त्यादिपद् ॥ २१ ॥

गिर्वा १२० वा सौम्यं वा कृष्णं कृष्टिं चतुर्विधम् ।
पञ्चम्या शुक्लहरत्रयं पुष्टिदायां तु वा निदि ॥ २२ ॥

सङ्गता राजकार्येषु रागद्वेषविवर्जिताः ।

आय-व्यये च निपुणाः सचिवाः कोशवृद्धये ॥ ५५ ॥

अमार्गे वर्तमानस्य नृपस्य प्रतिकूलगाः ।

बोधयन्तः प्रियैर्वाक्यैः सचिवाः स्युर्नृपद्वये ॥ ५६ ॥

अन्वयादागतान् शुद्धानुपधाभिः परीक्षितान् ।

सचिवान् सप्त वाऽष्टौ वा कुर्वीत मतिमान् नृप ॥ ५७ ॥

स्वदेशजाताः सत्प्रज्ञा ऊहापोहविचक्षणाः ।

देशकालविदो धीराः साध्यासाध्यवियेकिनः ॥ ५८ ॥

परेक्षितज्ञा धीमन्तः स्वाकारस्य निगूहकाः ।

मन्त्रसंरक्षकाश्चाप्ता मन्त्रिणः स्युर्महीपतेः ॥ ५९ ॥

इति मन्त्रिलक्षणम् ॥

प्रत्या च दण्डनीत्यां च शान्तिकर्मणि पौष्टिके ।

आथर्वणे च कुशलः ॥ स्याद् राजपुरोहितः ॥ ६० ॥

इति पुरोहितलक्षणम् ॥

पोढशभिर्हिता पट्टिः प्रभवाद्यद्वयसंयुता ।

तानैरपि समायुक्ता शकभूपोद्भवाः समाः ॥ ६१ ॥

एकपञ्चाशदधिके सहस्रे शरदां गते ।

शकस्य सोमभूपाले सति चालुन्यमण्डने ॥ ६२ ॥

समुद्ररक्षणाश्रुवीं शासति सप्तविद्विषि ।

सर्वशास्त्रार्थसर्वस्वपापोधिकलञ्छोद्धये ॥ ६३ ॥

सौम्यसौमसरे चैत्रमासादौ शुक्रवासरे ।

परिचोषितसिद्धान्तलब्ध्याः स्युर्भुवका इमे ॥ ६४ ॥

५६५ पट्टिकाः सप्त पदान्यपि च विंशतिः ।

भानि पट्टिनि ६ वेदधन्याभिगण तादिकाः ॥ ६५ ॥

मनिपासं तिष्ठेद् धारं द्वाविंशत्याटिकास्तयोः ।

नक्षत्रे द्वे पदे द्वे च नाड्ययैकादशापराः ॥ ६६ ॥

योऽयास्तयाऽयाः पुनर्योऽया चोरे नाटीषु पिण्डके ।

नक्षत्रे च पुनर्योऽयास्त्रिभिरेकावना भवेत् ॥ ६७ ॥

त्रिषो धारेण संयुक्ते सप्तमिथ विभामिने ।

अवशिष्टो भवेद् धार एवं धारविनिर्णयः ॥ ६८ ॥

पदे युक्ते त्रिषो भागं चतुर्दशभिराहरेत् ।

चतुर्दशावपि त्रेपं धनं शिष्टमृणं भवेत् ॥ ६९ ॥

आधे त्रयोदशे पञ्च द्वितीये द्वादशे दश ।

एकादशे तृतीये च नाड्यः पञ्चदश स्मृताः ॥ ७० ॥

चतुर्थे दशमे तु स्यादेकोना विंशतिस्तु ताः ।

पञ्चमे नवमे नाट्यो द्वाविंशतिरुदीरिताः ॥ ७१ ॥

षष्ठेऽष्टमे च घटिकाश्चतुर्विंशतिरुदीरिताः ।

सप्तमे घटिका शेषाः सङ्ख्यया पञ्चविंशतिः ॥ ७२ ॥

मकरे सूर्यघटिकास्त्रिणः पदं च मनेनयेत् ।

कर्कटेऽश्वमेधे स्याद् घटिकास्तु त्रयोमयेत् ॥ ७३ ॥

कुम्भे द्वादश विभेदाः संयोज्या रविनाटिकाः ।

तावन्त्यो घटिका सिंहे रेवतीया विचक्ष्णः ॥ ७४ ॥

मीने रुद्राश्च रुद्राश्च योज्याः सूर्यस्य नाटिकाः ।

तावन्त्य पञ्च कन्यायां स्फोटनीया मनीषिभिः ॥ ७५ ॥

मेघे रुद्रा दिग्गो नाड्यो मेलनीया धनाभिधाः ।

मुलायां नाटिकास्तास्तु वारणीया ऋणाभिधाः ॥ ७६ ॥

वृषेऽश्वौ पदं च नाड्यः स्युर्मिथुनीया विपक्षिना ।

अपरायास्तु ता नाट्यो वृश्चिके परिकीर्तिनाः ॥ ७७ ॥

युग्मे तिस्रश्च शून्यं च घटयेद् गणकोत्तमः ।

सद्व्य वाग्येद् रानो कौटुम्भाख्ये विचक्षणः ॥ ७८ ॥

रविनाः संवत्सेऽत्र चतुर्भिर्गुणयेत् तिथिम् ।

दृष्टीये तु तिथेर्भागे नक्षत्रवाटिः अपि ॥ ७९ ॥

धनारूपा रविनाड्योऽत्र योज्यास्त्याज्जा क्रणाभिधाः ।

संयोज्य विमजेत् पश्या त्वर्धमृक्षेण योजयेत् ॥ ८० ॥

वक्ष्यामि शस्तिनक्षत्रं सूर्येण योजयेत् तिथिम् ।

तिथिं सङ्गुणयेत् षड्भिर्योजयेत् तिथिनादिभिः ॥ ८१ ॥

शोध्यं तद् रविनाडीषु ततः शस्तिमप्यप्यते ।

शशि-रवियोगे योगो नाड्योगेऽस्य नाडिकाः ॥ ८२ ॥

हन्याद् द्वाभ्यां तिथिं तत्र त्याज्यमेकं तनो घटीः ।

दिनस्य स्फोटयेत् तत्र सप्तमिः परिभाजिते ॥ ८३ ॥

करणं जायते शिष्टं भुक्तिः सूर्योदयात् पुरः ।

करणं घटिकास्त्रिंशदिति पञ्चाङ्गनिर्णयः ॥ ८४ ॥

इति पञ्चाङ्गनिर्णयः ॥

अनेन विधिनाऽऽनीय तिथिवारसमन्वितम् ।

नक्षत्रं च तथा योगं करणं गणकोत्तमः ॥ ८५ ॥

अभिषेके षट्पञ्चे विवाहे जातकादिषु ।

गृहभवेऽथ यात्रायां गृहारम्भे च सहरे ॥ ८६ ॥

शुक्ले चन्द्रवलं मुख्यं कृष्णे ताराचलावलम् ।

ज्ञतानि पञ्च दोषाणां बुधो हन्ति विनिश्चितम् ॥ ८७ ॥

शुक्रः पञ्च सहस्राणि दोषाणां हन्ति निश्चितम् ।

छप्तमेकं तु दोषाणां गुराचार्यो व्यशोहति ॥ ८८ ॥

एवं प्रत्यक्षं ज्ञानं दुर्बलं च पावेनाम् ।
सर्वं यः कथयेत् सत्यं स वाचो गणको नृपः ॥ ८९ ॥

इति न्योनिनिर्दिष्टागमनस्तम् ॥

कुलजः शाल्वान धीरयतुर्धर्माविनाशदः ।
गताभारोदने दत्तः शत्रु-ज्ञानविषयः ॥ ९० ॥

शत्रुने च निमित्तं च विक्रमायां च पेटिता ।
बाह्येद्विषयान्नः सारस्वरिजेष्विन् ॥ ९१ ॥

दाता मियंरदो दानो मतिमान् दानिधयः ।
राज्ञो मेतापतिः कार्यः शूरो मरुपविजेष्विन् ॥ ९२ ॥

इति मेतापतिस्तम् ॥

श्रुतिशास्त्रार्थदुष्टाः रागद्वेषविचिन्ताः ।
धर्माधिकारिणः कार्यां विप्रोभा भयवर्जिताः ॥ ९३ ॥

स्वार्थः सद्यः समालोच्य यथावत् दण्डमाचरेत् ।
शक्तो राज्ञो विचारज्ञः कार्यो दण्डधरो द्विजः ॥ ९४ ॥

इति धर्माधिकारिणमाध्यस्तस्तम् ॥

छोदव्याजिनादीनां रत्नानां च विभेदविद् ।
व्यये च तद्विजेष्वी रक्षणे निपुणः श्रुतिः ॥ ९५ ॥

अनाहार्यः शुभान्तुष्टधर्मो बहुकुटुम्बकः ।
सावधानो गणितविद् भाण्डागारे नियोजयेत् ॥ ९६ ॥

एकाग्रो नवपर्यन्ता नवकाङ्क्षाः स्वरूपतः ।
दशोत्तरक्रमेणैव वर्धन्ते बिन्दुवर्धिनाः ॥ ९७ ॥

बिन्दुरेको दशस्थाने शते बिन्दुद्वयं भवेत् ।
बिन्दुत्रयं सहस्रे स्यादयुने सप्ततुष्टयम् ॥ ९८ ॥

विन्दवः पञ्च लक्षे स्युः प्रयुते विन्दवस्तु पट ।

विन्दवः सप्त कोटी स्युरर्बुदे चाष्ट विन्दवः ॥ ९९ ॥

विन्दवो नव पत्रे स्युः खर्वे स्युर्दश विन्दवः ।

परादत्र निखर्वे तु द्वादश स्युर्महाम्बुजे ॥ १०० ॥

शते त्रयोदश प्रोक्ताः समुद्रे मनुविन्दवः ।

अन्वयसंज्ञे समारुधाता विन्दवस्त्रिधिसंज्ञया ॥ १०१ ॥

द्विरष्ट विन्दवो मध्ये परार्धे दश सप्त च ।

एवमष्टादशस्यानं गणितं व्यावहारिकम् ॥ १०२ ॥

एकाद्वे विन्दुरेकयेद् दशकं तत् प्रकीर्तितम् ।

द्वितीयाद्वे पुरो विन्दौ सङ्ख्या विंशतिरिष्यते ॥ १०३ ॥

एवं तृतीयाद्वे विन्दुः स्यात् पुरतो यदि ।

विंशदाद्या तदा सङ्ख्या भवत्यन्ता प्रकीर्तिता ॥ १०४ ॥

नताधिके परार्धान्ते यावन्तो विन्दवः स्थिताः ।

यस्याङ्कस्य पुरोभागे तावत्सङ्ख्या तु सा भवेत् ॥ १०५ ॥

अङ्काः कतिपये स्थाप्या गुणनीयतया स्थिताः ।

अधस्तात् प्रथमाङ्कस्य गुणकाभ्याङ्कमालिखेत् ॥ १०६ ॥

एकैकं गुणयेत् सर्वैकपरिस्थमपस्तनेः ।

सर्वं निवेशयेत् तत्र स्यादस्योपरि लेखयेत् ॥ १०७ ॥

एकादिगुणे योज्या बुधैरङ्का विपर्ययात् ।

सर्वं तु दशकस्यानं पूर्वणाङ्केन योजयेत् ॥ १०८ ॥

गुणाकारमङ्गादावङ्कान् कतिपयान् व्यसेत् ।

विभाजकानपस्तनेषां गुणये विन्यसेद् बुधः ॥ १०९ ॥

अष्टोऽङ्गं हृदये कृत्वा तर्कयेद्बुधैर्गणम् ।

विभागो लभ्यते येन तेन भागं वक्रलापेत् ॥ ११० ॥

अनेन क्रमयोगेन भजनार्थं विभाजयेत् ।

एकत्र व्यापयेत्तुल्यमवशिष्टं तथाऽप्यनः ॥ १११ ॥

अवशिष्टं पुनर्भक्तत्वा यथाभागानुसारतः ।

लक्ष्ये तु येनयेत् तत् तु भागद्वारोऽप्यर्थादृशः ॥ ११२ ॥

प्रमाणं कल्पमिच्छेति राशिचित्तयमुच्यते ।

इत्याद्या गणितं वस्तु प्रमाणेन विभाजयेत् ॥ ११३ ॥

प्रमाणं द्रव्यमाग्यान् कलं द्रविणमिच्छते ।

द्रव्यप्रानिबिभागोत्पादिच्छामिच्छन्ति सूरयः ॥ ११४ ॥

त्रैराशिकमिदं श्लोक्तं गणितं गणकोविदः ।

पञ्चराशिकमथैव सप्तराशिकमेव च ॥ ११५ ॥

नक्षत्राशिकमप्यस्मिन् ज्ञेयं त्रैराशिके विधौ ।

सकलं गणितं श्लोक्तं सदृशेण मसङ्गतः ॥ ११६ ॥

वक्ष्यामि गणितं भिन्नमुद्देशे स्वविहितं हि यत् ।

रूपमज्ञानतया च्छेदो नाप्येतद् व्यापहारिकम् ॥ ११७ ॥

रूपमूर्ध्वमपञ्चादस्तस्याधः छेद् इत्यते ।

राशिद्वयं प्रवर्तय्यं शुण्यं शुण्यकमेव च ॥ ११८ ॥

संपूर्णं कथ्यते रूपमज्ञानाद्विरतो भवेत् ।

तस्याज्ञस्य विभागो यः स च्छेदः परिकीर्तितः ॥ ११९ ॥

शुण्येदंशमज्ञेन च्छेदं छेदेन बुद्धिवान् ।

कश्चांश्च विभजेत् सङ्गः फलेन च्छेदजन्मना ॥ १२० ॥

शुण्यं भिन्नमाख्यातं भिन्नभागोऽभिधीयते ।

रूपांश्चछेदमार्गेण भाज्यो राशिर्विधीयते ॥ १२१ ॥

भाजकश्च तथा चान्यो राशिर्लैख्यो विवक्षिता ।

छेदेन गुणयेत् रूपं लक्ष्यमज्ञेन मेलयेत् ॥ १२२ ॥

छेदेनांशं विपर्ययाद् गुणयेद् राशियुग्मके ।

भाजकेन भजेद् भाज्यं भिन्नभागोऽयमीदृशः ॥ १२३ ॥

इति गणितम् ॥

ईदृशं गुणकारं च भागहारं च तत्त्वतः ।

त्रैराशिकविधानं च यो जानाति विनिश्चितम् ॥ १२४ ॥

अलुब्धः सावधानश्च रागद्वेषविवर्जितः ।

स राशौ गणकः कार्यः कोशे राष्ट्रे च धीमता ॥ १२५ ॥

इति कोशाध्यक्षगणकलक्षणम् ॥

उन्नतो रूपवान् दक्षः मियवाग् दर्पवर्जितः ।

प्राही चित्तस्य सर्वेषां प्रतीहारः प्रशस्यते ॥ १२६ ॥

इति प्रतीहारलक्षणम् ॥

प्रमदभो मतिमान् दक्षः सर्वभाषाविशारदः ।

सन्धि-विग्रहतत्त्वज्ञो लिपिज्ञोऽक्षरवाचकः ॥ १२७ ॥

सामन्तमण्डलेशानां मान्यकानां विशेषतः ।

आवाहने विसर्गे च स्थाने निपुणो भृशम् ॥ १२८ ॥

पाद्गुण्यविधितत्त्वज्ञो देन-काल-विभागविद्व ।

आप-व्यप्यो च लोकं च देशोत्पत्तिं च वेत्ति यः ॥ १२९ ॥

अर्थरसापरो भृत्यः कृतपाठ्यपरिचरविन् ।

सान्निविग्रहिकः कार्यो राशौ कार्यविशारदः ॥ १३० ॥

इति सान्निविग्रहिकलक्षणम् ॥

गर्वेणालिपिज्ञाया मेमने कुशलं पटु ।

अर्थानां वाचको धीमान् योग्यो राशौ ग लेखकः ॥ १३१ ॥

इति लेखकलक्षणम् ॥

आयुर्वेदविद्वानां निमित्त-शकुनादिवित् ।
 शिखावेदी तुरङ्गाणां भूमिभागविशारदः ॥ १३२ ॥
 बलानलरथाभिज्ञः मियवाक् मियदर्शनः ।
 कृतविषयश्च शूरश्च सारथी पार्थिवोचितः ॥ १३३ ॥

इति सारविलक्षणम् ॥

असम्भेद्यः शुचिर्दत्तः कृताग्रस्य परीक्षकः ।
 सूदानां च विशेषज्ञः सूदाध्यस्तो विधीयते ॥ १३४ ॥
 कुक्ष्यमसमापातास्तुष्टेष्टाश्चानुकारिणः ।
 कृच्छकैश्चनखा दान्ताः पराभेद्या नृपे रताः ॥ १३५ ॥
 अन्न-पानविशेषज्ञा मांसपाकविशारदाः ।
 घाक-पाककलादज्ञाः पकाग्रकरणे युवाः ॥ १३६ ॥
 पानवपन्ननतत्त्वज्ञाः खण्डपाकस्य वेदिनः ।
 सीरमकारबोद्धारः सूदाः कार्पा महीधृजा ॥ १३७ ॥

इति सूदविलक्षणम् ॥

नराणां च गजानां च वाग्मिनां च गवामपि ।
 मृगाणां च खगानां च ये जानन्ति चिकित्सितम् ॥ १३८ ॥
 परं पारङ्गताः सम्यगष्टास्ते तु चिकित्सिते ।
 शस्त्रकर्मकलादज्ञा मन्त्रे तन्त्रे च कोविदाः ॥ १३९ ॥
 देहे शिरसि बाले तु विषे शल्ये घ्नोऽपि च ।
 हृषे रसायने चैव कृशला विषमोऽष्टसु ॥ १४० ॥
 रोगनामनिदानं तु रुजं जानन्ति तत्त्वतः ।
 औषधं रूप-नामभ्यां जानन्नो विषमो वराः ॥ १४१ ॥

ययो विरेचने नश्ये यतो दमयिताम्यरि ।
 अस्यने भिषजः सस्यह निष्णाताः पञ्चर्मसु ॥ १४३ ॥
 यत्र किञ्चिदौषैः साध्यं गरीरेषु विनाशितम् ।
 सस्यम् विदन्ति ये वैद्या नृपयोग्या मरन्ति ते ॥ १४४ ॥
 कृच्छ्रसाध्यमसाध्यं वा साध्यं जानन्ति तत्परतः ।
 देशं कान्तं ययोऽवस्थां महतिमाव्यमेव च ॥ १४५ ॥
 असाध्याः परकीयाणामारमस्त्वामिहिते रताः ।
 धर्मज्ञा रदनित्याम वैद्याः कार्या महीसुता ॥ १४६ ॥
 इति वैद्यव्रतम् ।

विरूपो लोमहानश्च मारयानो जितेन्द्रियः ।
 इन्द्रिताकारकुशलः श्रुदान्ताध्यक्ष उप्यते ॥ १४७ ॥
 सुप्तकामोपमाः श्रुदाः पुरुषाः कृतपुञ्जयः ।
 अन्तःपुरेक्षकाः कार्या नृवेग श्रुतिपोनयः ॥ १४८ ॥
 धर्मज्ञाः श्रुतयो धीराः प्रसुप्तता जितेन्द्रियाः ।
 कार्या राज्ञा कुमारानामध्यक्षाः स्युः परीक्षिताः ॥ १४९ ॥
 कर्मस्वन्येषु सर्वेषु दक्षाश्च श्रुचयस्तथा ।
 शूराश्च शुद्धिमन्तश्च शस्त्र-शास्त्रकलाविदः ॥ १५० ॥
 योग-क्षेमसुखार्थाय दुष्टसंयमनाय च ।
 आत्मनश्च विनोदाय राज्ञा योज्या यथार्हतः ॥ १५१ ॥
 इत्यन्तःपुररक्षक-कुमारपरिचारकव्रतम् ॥
 इत्यमात्याध्यायः ॥ ६ ॥
 वर्द्धते भृगुणैर्देशो देशवृद्धिर्नृपद्वये ।
 भूर्मा शुणवती तस्मादावसेद् भूतये नृपः ॥ १५२ ॥

सर्वसस्यवती सेव्या त्वनिद्रविणमभिणी ।
पशुव्या बहुपातीया पुण्यवन्निर्जनैर्युता ॥ १५२ ॥

स्नग्धेरमवनोपेता बहुयाना सुशोभना ।
भूर्नदीमातृका शस्ता सर्वदा परणीक्षुजाम् ॥ १५३ ॥

ईदम्भमियुतं राष्ट्रं महापचनभा[सि]तम् ।
पालनाद् पथयेद् राजा स्वकोशस्याभिवृद्धये ॥ १५४ ॥

स्वराष्ट्रे पालयेद् राजा मजाः पुत्रानिचौरसान् ।
चौरैभ्योऽमात्यकेभ्यश्च तथैवायाधिकारितः ॥ १५५ ॥

चौरैः साहसिकैश्चात्रैर्दुराचारैस्तथा परैः ।
विशेषेण च कायस्थैः पीडिताः पालयेत् मजाः ॥ १५६ ॥

स्वराष्ट्रं यो नृपो मोहात् पीडयेदनपेक्षया ।
राज्यात् स व्यक्ते शीघ्रं प्राणैभ्यः सह बन्धुभिः ॥ १५७ ॥

यथैव प्राणिनां प्राणा हीयन्ते देशपीडनात् ।
तथैव भूयानां प्राणा हीयन्ते देशपीडनात् ॥ १५८ ॥

एकग्राममश्वं कुर्याद् दशग्राममश्वं तथा ।
ग्रामाणां विशतेः कुर्यात् पशुं शत-सहस्रयोः ॥ १५९ ॥

ग्रामे दोषं समुत्पन्नमशक्तश्चातितुं यदि ।
दशग्रामेशिनं शंसेद् दशेशो विश्वीश्वरे ॥ १६० ॥

विश्वीशः शतेशाय तत् सर्वं विनिर्दयेत् ।
भूयाद् ग्रामशतस्यामी सहस्रस्वामिनेऽखिलम् ॥ १६१ ॥

उत्पन्नास्तु तथा दोषान् ग्रामादाशु निषेदितान् ।
हात्वा तत्र स्थिताः सर्वे कुर्युस्तेषां प्रतिक्रियाम् ॥ १६२ ॥

इति राष्ट्रगणनविधेः ॥

पञ्चाशच्चम आदेयो भागः पशु-हिरण्ययोः ।

अष्टमो द्वादशो षाडपि पष्ठो वा धान्यतो नृपैः ॥ १६१ ॥

फलक्षेत्रानुरूपेण गृहीयात् तत्करं नृपः ।

स्वीकृष्यादय षड्भागं पण्ययोर्मधुसर्पियोः ॥ १६४ ॥

रस-गन्धौषधीनां च मूल-पुष्प-फलस्य च ।

वृणानां शाकपत्राणां कर्मणां चर्मणामपि ॥ १६५ ॥

मृत्तिकाकृतमाण्डानां भाण्डस्याश्ममवस्य च ।

आपस्त्रिपतोऽप्याददीत ओत्रिषाञ्च करं नृपः ॥ १६६ ॥

इति करादानविवेकः ॥

भूमदेशमकृष्टं तु गवां चाराय कल्पयेत् ।

देवोद्यानं क्षुमतिष्ठं मुनिभ्यो वितरेन्नृपः ॥ १६७ ॥

मृगसङ्घातसम्पन्नं क्रूरसत्त्वैर्विवर्जितम् ।

वनमात्मविहारार्थं पालयेत् पुरषार्थगम् ॥ १६८ ॥

मत्स्यन्तदेशसम्भूतं वनं गिरिदरीधुतम् ।

सर्वेषां गृहकृत्यर्थं पार्थिवः मतिपादयेत् ॥ १६९ ॥

कक्षैर्मण्डैस्तृणैः काष्ठैः शकैस्तत्रोत्थितैर्नराः ।

जीवन्ति ये ततो ब्राह्मो दशमोऽञ्जो महीधृमा ॥ १७० ॥

द्विपित्रन्मवनं श्रेष्ठं वर्तमानगजं च यत् ।

मटवीवर्निमिच्छोक्ते रत्तनीयं समामृता ॥ १७१ ॥

इति देशजनरताः ॥

गङ्गामागरहेपाद्रिवागागां च मत्स्यजः ।

वनं प्राप्यमिति शोकनं सोहिताग्निश्च पश्चिमे ॥ १७२ ॥

त्रिपुर्याः कोसलादौ च वेदिकारूपकं वनम् ।
श्रीक्षेत्रं गौडवद्वालयमाह्विर्यं वनं स्मृतम् ॥ १७३ ॥

विन्ध्याद्रिचित्रकूटाद्रिकलिङ्गद्रविदाश्रितम् ।
वनं कालिङ्गकं नाम समुद्रावधि कीर्तयते ॥ १७४ ॥

श्रीशैले वेदशैले च मलयान्नौ तथैव च ।
वनं दाशार्णकं नाम करिणां जन्यकारणम् ॥ १७५ ॥

सद्याद्रिभृगुरुच्छान्तमपरान्तवने स्मृतम् ।
क्षारवत्यामवन्त्यां च सौराष्ट्रवनमुच्यते ॥ १७६ ॥

कालजरे कुरुक्षेत्रे सिन्धुसागरसङ्गमे ।
वनं पाञ्चनदं मोक्तं हिमालयकृतावधि ॥ १७७ ॥

कालिङ्गं वेदिकारूपं दाशार्णं च वनं वरम् ।
आह्विर्यं तथा प्राच्यं मध्यमं वनेभिष्यते ॥ १७८ ॥

अपरान्तं पाञ्चनदं सौराष्ट्रं चापमं वनम् ।
एवमष्ट वनान्याहुर्गजानां जन्मनः पदम् ॥ १७९ ॥

इति गमवनविभागप्रकरणम् ॥

गन्ति ये करिणः पापा घातयेत् सान् महीपतिः ।
दैवान्मृतेषु नागेषु क्षेत्रां दन्तान् समाहरेत् ॥ १८० ॥

करिणो मूत्र-शृङ्गां लिप्ताङ्गैरटवीचरैः ।
अरु-करदलच्छर्माज्जीनीयादिमयूषकम् ॥ १८१ ॥

पदमचारैर्लेण्डैश्च तदापातैर्हिनद्रुमैः ।
पुध्येत क्षयनस्यानैर्गजांस्तद्देहिनैरपि ॥ १८२ ॥

पद्याशुत्तप आदेयो भागः पञ्च-हिरण्ययोः ।

अष्टमो द्वादशी वाऽपि पष्ठो वा धान्यतो नृपैः ॥ १६१ ॥

फलक्षेत्रानुरूपेण गृह्णीयात् तत्कारं नृपः ।

स्वाकुर्यादय षड्मार्गं पण्ययोर्मधुसर्पिणोः ॥ १६४ ॥

रस-गन्धोपपीनां च मृत्त-पुष्प-फलस्य च ।

सृष्टानां शाकपत्राणां कर्मणां चर्मणामपि ॥ १६५ ॥

मृषिकाकृतभाण्डानां भाण्डस्याश्रयभवस्य च ।

आरत्स्थितोऽप्याददीत ओश्रियास करं नृपः ॥ १६६ ॥

इति कथादानविशेषः ॥

भूदरेभ्यः हृत्तं तु गतां पाराय कल्पयेत् ।

इन्द्रोऽपानं पुनरिष्टं मुनिभ्यो विनरेन्नुतः ॥ १६७ ॥

मृतमद्वयममृतं मृतममृतैर्विवर्जितम् ।

वनमाग्यविहारार्थं पातयेत् पुरपार्श्वगम् ॥ १६८ ॥

मग्नमन्त्रैश्चाम्भुतं वर्तन्ति निरिदरीगुणम् ।

मौलिः कृष्णः कविः प्रतिपादयेत् ॥ १५९ ॥

कथेर्वृष्टेऽनृणेः कात्रेः शान्तेऽनृणोऽपिनेताः ।

मार्गं च ननु क्षात्रं क्षत्रियं च ॥ १७० ॥

द्विचत्वारिंशं श्रेष्ठं समाप्तमत्रं च यत् ।

अटवै रविनि-दाहै राजागं समावृता ॥ १३१ ॥

१३३

॥ बुद्धो जगद्गुरुर्ब्रह्मा जगत्पिता ॥

॥ अथ श्रीगणेशाय नमः ॥

त्रिपुर्याः कोसलादौ च वेदिकारूपकं वनम् ।
श्रीक्षेत्रं गौडवद्वाल्मीकिरेयं वनं स्मृतम् ॥ १७३ ॥

विन्ध्याद्रिचित्रकूटाद्रिकलिङ्गद्विदाश्रितम् ।
वनं कालिङ्गकं नाम समुद्रावधि कीर्त्यते ॥ १७४ ॥

श्रीशैले वेदशैले च मलयार्द्रौ तथैव च ।
वनं दाशार्णिकं नाम करिणां जन्मकारणम् ॥ १७५ ॥

सद्याद्रिभृगुकच्छान्तमपरान्तवनं स्मृतम् ।
द्वारवत्पापवन्त्यां च सौराष्ट्रवनमुच्यते ॥ १७६ ॥

कालजरे कुरुक्षेत्रे सिन्धुसागरसङ्गमे ।
वनं पाञ्चनदं प्रोक्तं हिमालयकृतावधि ॥ १७७ ॥

कालिङ्गं वेदिकारूपं दाशार्णिकं च वनं वरम् ।
आक्षिरेयं तथा प्राच्यं मध्यमं वनमिष्यते ॥ १७८ ॥

अपरान्तं पाञ्चनदं सौराष्ट्रं चापमं वनम् ।
एवमष्ट वनान्याहुर्गजानां जन्मनः पदम् ॥ १७९ ॥

इति गजवनविभागलक्षणम् ॥

प्रान्ति ये करिणः पापा पानयेद् तान् महीपतिः ।
दैवान्मृतेषु नागेषु तेषां दन्तान् समाहरेत् ॥ १८० ॥

करिणो मूत्र-शकृतां लिप्ताङ्गिरद्वीचरेः ।
अरुणकरदलच्छर्माङ्गीनीपादिमयूषकम् ॥ १८१ ॥

पदमचारेर्लेण्डेश्च तदापातैर्हितद्रुमैः ।
सुष्येत घनस्यानैर्गजास्तद्वह्निरेव ॥ १८२ ॥

पारिकर्मयुतः पादपाशमात्रसमन्वितः ।

करिणी-तुरगारूढैर्यन्त्रिभिर्बहुभिर्वृतः ॥ १८३ ॥

समादिष्टः क्षितीशेन करिलक्ष्मविचक्षणः ।

द्विरदान् धारयेद् श्रौप्ते यन्त्रतो लक्षणांनितान् ॥ १८४ ॥

धारयेत् त्रिविधैर्वन्धैर्द्विगानामधिपादिभिः ।

पार्थिवेन विघातव्यः पुरुषैर्वन्धवेदिभिः ॥ १८५ ॥

वशावन्धो वारिवन्धो बन्धश्चानुगतः परः ।

उत्तमस्त्रिमकारः स्याद् बन्धः करटिनामयम् ॥ १८६ ॥

आपातश्चावपातश्च द्वौ बन्धौ निन्दितौ मतौ ।

विनश्यन्ति गजा यस्मात् तस्मात् तौ परिवर्जयेत् ॥ १८७ ॥

चारस्यानं समालोक्य घासं हृद्यं ततः क्षिपेत् ।

सल्लकी-कदलीदण्डानिभुकाण्डान् सुपासमान् ॥ १८८ ॥

नलिनीकन्दकान् मृष्टान् नवान् पिप्पलपल्लवान् ।

वैणवं हरितं पत्रं तथैवान्यद् गमयिष्यम् ॥ १८९ ॥

द्विपियुषं समागच्छेद्दार्द्रग्रासस्य लम्पटम् ।

मत्स्यं दृश्यते तत्र तदा मार्गो निरुच्यते ॥ १९० ॥

क्रोशमात्रायतां भूमिं विस्तारेण च तत्समाम् ।

दृष्टैः परिचया बाधवि समन्तात् परियेष्टयेत् ॥ १९१ ॥

द्वारं तत्र प्रकुर्वीत निर्वर्तनमर्हयितम् ।

कुडाराणां प्रवेशार्थं वारिवन्धविचक्षणः ॥ १९२ ॥

प्रविष्टान् द्विरदान्त्रय सम्यगालोक्य बुद्धिमान् ।

वागिद्वारं निरुन्ध्यात् महादृष्टेस्तिरस्कृतम् ॥ १९३ ॥

अन्नः स्यान् बन्धुप्रेत्रागान् सर्वलक्षणभङ्गुतान् ।

ईदृग्धस्तु यो बन्धो वारिवन्धः स उच्यते ॥ १९४ ॥

इति वारिवन्धः ॥

समाष्टौ-षा यदा यदा महाकाया यदाजवाः ।
 आरुढाः पथसंछन्नाः पादहस्ताश्च इस्त्रिधाः ॥ १९५ ॥
 चरिणीनां चरे पादान् इस्त्रिधन्वाय दापयेत् ।
 बाधोरथः क्षनैर्गच्छेद् गजानाम्भ्रमं पुनः ॥ १९६ ॥
 पटपित्वा यदा नागैर्बन्धीयात् तत्र कुत्ररात् ।
 यथ बन्धः समाख्यातो यथाबन्धो यनीहरः ॥ १९७ ॥

इति यथाबन्धः ॥

वीक्ष्य पापद्विर्बेदाभिहितं गजपुष्पकम् ।
 बहुभिः पादहरैश्च कूर्पहरैः समावृतः ॥ १९८ ॥
 धृष्टहरैस्तथा कैचिदाराहरैश्च कैश्चन ।
 बाधैर्विविधैः सार्धं गच्छेन्मातृदन्धवत् ॥ १९९ ॥
 अथारुढैर्वेदाहैर्गजान्दर्विषाणैः ।
 सङ्गतो गजबन्धाय गच्छेद् राज्ञः नियोजितः ॥ २०० ॥
 • लोवरयानेषु सर्वेषु लघोवामेषु सारिषु ।
 आरोपयेद् बहून् भूतयोः सुवेदरत्नान् विषाणान् ॥ २०१ ॥
 निद्रावशात्समावृतं यत्र सूर्यं द्यवसिचम् ।
 धानःकासे क्षनैर्गच्छेत्सिदाधे बहुवर्षिणे ॥ २०२ ॥
 गदागतेरधोधाने निवार्य जननिश्चनय ।
 सहसा पादयेत् सूर्यं कादहारवत्संपुनः ॥ २०३ ॥
 जगत्कवचिर्ल बेलाद्यादयं विनिर्द्दिष्टः ।
 सङ्गान्नदानगे र्भातं दलाद्वनदं भदेत् ॥ २०४ ॥
 गजगदनुपच्छेपुर्दारिद्र्यधरिदारदाः ।
 येन दामेन सङ्गरये दारं स्य जनानाह ॥ २०५ ॥

यूयं विहाय यो गच्छेद् भयसन्त्रस्तमानसः ।
तं नागमनुगच्छेयुः पाशकूर्चकृधारिणः ॥ २०६ ॥

पिपासितः परिश्रान्तस्तोयान्तिकमुपागतः ।
श्रुत्वा तूर्यकृतं नादधन्यतः प्रपत्तायते ॥ २०७ ॥

शुष्कलालाजलेऽत्यर्थं गते च जहतां गजे ।
श्लेष्णे करे च पुच्छे च निश्चले कर्णपल्लवे ॥ २०८ ॥

गतो वेगयुता वश्या वशाश्चाधोरणेरिताः ।
श्रान्तं द्विपं समागत्य वेष्टयन्ति समन्ततः ॥ २०९ ॥

सतः पाशपरा दक्षा वशागात्रतिरोहिताः ।
निबध्नन्ति नराः शूरास्तं गात्रापरयोर्द्विपम् ॥ २१० ॥

कक्षाभागे च कण्ठे च निगद्वैधर्मनिर्मितैः ।
समीपस्थस्य वृक्षस्य स्कन्धे बध्नन्ति सिन्धुरम् ॥ २११ ॥

अनेन विधिना यत्र क्रियते गजबन्धनम् ।
स बन्धोऽनुगतो ज्ञेयो बन्धविद्यासु कोविदैः ॥ २१२ ॥

इत्यनुगतबन्धः ॥

नालिकेराञ्जनोद्भूतबल्कलहितपाशकम् ।
पट्टिहस्तायु(य)र्तं स्थौल्ये प्रकोटसमतां गतम् ॥ २१३ ॥

तत्पार्थ निक्षिपेद् गात्रे पूरयेच्च दृढं मृदा ।
शेषार्थं पाशवत् कुर्याद् गजग्रीवादिधरोधनम् ॥ २१४ ॥

तेन पाशेन यो बद्धः स भृशं पीडितो भवेत् ।
ममादोऽपि भवेत् कापि कापि जीवति कुञ्जरः ॥ २१५ ॥

आपाताख्यः समाख्यातो बन्धोऽयं हस्तिबन्धकैः ।
निन्दितश्च भवत्यप सिंहासंशयितः सदा ॥ २१६ ॥

इत्यापातबन्धः ॥

चतुर्हस्तमिने खाने विस्तरेण वरद्वयम् ।

पञ्चबाहुप्रमाणेन दीर्घं कुर्वीत मुद्रियान् ॥ २१७ ॥

गोपनीयं प्रयत्नेन यष्टिभिस्तृणपट्टैः ।

यस्तथ निषेधयोगो विप्रो हस्यापि सम्भवेत् ॥ २१८ ॥

स्वप्नो वा जायते पार्श्वं वा वाजस्य मधुसूते ।

दन्तेर्विद्युत्प्रयने वापि कोऽपि जीवति वा न वा ॥ २१९ ॥

एतथोऽयमवधानाख्यस्तेनान्यथ विगर्हितः ।

यस्याध्यायाः प्रणश्यन्ति तेनैवं वर्जयेद् बुधः ॥ २२० ॥

॥ इत्यवधानबन्धः ॥

यवध्य कुम्भरान् राजा तेषां लक्षणमुत्तमम् ।

अनृकमंदाद्यैः सत्त्वं कृत्वा मध्यम् विचारयेत् ॥ २२१ ॥

गम्भारनिमग्नगोष्ठो नवारान्ध्यायनश्च यः ।

दृष्टारनिपरीणाहः स गम्भो मानसः शुभः ॥ २२२ ॥

अरत्निमग्निनाभिविषयादराजः परिकीर्तितः ।

अपराजो ह्याधिक्याक्षिप्तो मानाविहासिभ्यो ॥ २२३ ॥

अरत्निमाने हीनो यः स मध्यो मानसो गजः ।

अरत्निदृष्टान्नरश्च कनिष्ठः परिकीर्तितः ॥ २२४ ॥

कनिष्ठादपि यो हीनो वामनः स निम्नमेव ।

वामनादपि यो हीनः कुम्भो निम्नो गम्भाक्षिप्तो ॥ २२५ ॥

मुद्रिन्मर्षो ददनी कुर्वो दक्षिणश्च सप्तमः ।

अहरे मातु मार्धे च दद्याद्दी नन्दनः शुभः ॥ २२६ ॥

अवाप्तु केरने कर्णे चालयुक्तश्च वामभ्यः ।

अष्टिष्ठो विरक्तो वर्धः दधुषि विहोदने ॥ २२७ ॥

मृद्विने मेघगम्भीरं लोहितं पुष्करं वरम् ।

अद्भुता वर्तुला दीर्घा गौरश्यामा तनोःञ्छविः ॥ २२८ ॥

शुभं लक्षणमेतत् स्याद् गजानां जयकारिणाम् ।

तस्माच्छरणसंयुक्ता गजा ग्राह्या मर्हाभुजा ॥ २२९ ॥

इति गजशुभलक्षणम् ॥

अतो यदन्यत् तत् सर्वं विरूपं विकृतं च यत् ।

न्यूनाधिकं तु यद्रूपं तत्सर्वमशुभं विदुः ॥ २३० ॥

हीनलक्षणसंयुक्ता गजास्त्याज्या मर्हाभुजा ।

दुर्मितशोकमयदा लोचनोद्वेगकारिणः ॥ २३१ ॥

गति-चेष्टा-स्वरान् यस्य मत्त्वस्यानुकरोति यत् ।

अनूकमिति तद् ज्ञेयं गजचेष्टितकांक्षिदैः ॥ २३२ ॥

शुभानां प्राणिनां चेष्टां शुभानूकं वरं हि तत् ।

निन्दितानां तथा चेष्टामनूकं निन्दितं विदुः ॥ २३३ ॥

सुख्यक्ता विन्दवो यस्य गौरो वर्णो मनोहरः ।

लोहितो नेत्रयाः प्रान्तौ स्निग्धौ च बलिनौ रदौ ॥ २३४ ॥

एवं लक्षणसम्पूर्णो गजो ब्रह्मांशको मतः ।

पूजाहोऽसौ नरेन्द्राणां विजयारोग्यवर्धनः ॥ २३५ ॥

कक्षाभागे तथा कण्ठे यः समः पृथुलामनः ।

मुखं कोंकनदच्छायो युग्मरोमविगमितः ॥ २३६ ॥

बहुकालमदः शूरो मेघनादेन हृष्यति ।

मजापन्यंशको नागः मजावृद्धिकरो क्षमौ ॥ २३७ ॥

विन्दवो बलिरेता वा हृष्यन्ते यस्य वर्ष्मणि ।

स्वस्तिर्कैर्वर्धमानार्जुनन्यायतैश्च सन्निभाः ॥ २३८ ॥

रक्तोत्पलसमे नेत्रे स स्यादिन्द्रांशको गजः ।

समरे विनयं दद्यात् परभूपालसम्पदः ॥ २३९ ॥

नाम्नावांष्टो तथा मिह्रा धात्रीफलसमद्युतिः ।

नयने रदनी यस्य कुसुमोदकसन्निभम् (भौ) ॥ २४० ॥

धनदांससमृद्धो धनरत्नसमृद्धिक्त् ।

नृपाणां भवने निष्ठन् पूजितः कुञ्जरोत्तमः ॥ २४१ ॥

कृष्णमेघनिभो वर्णे स्यान्मर्षिः सद्ग्रहः ।

आसने सुभगो धूम्रि गम्भारधनगर्जितः ॥ २४२ ॥

स्रवति प्रचुरं दानं वरुणांसकसम्भवः ।

आह्वये रिपुसंहारी निम्नभर्तुर्जपप्रदः ॥ २४३ ॥

त्रिवर्त्मविहितः पण्डे सौद्रपिप्रविशोचनः ।

कैलकच्छापदशनः पृथुरक्षाग्रपटवः ॥ २४४ ॥

विन्दुमान् पाण्डुवर्णश्च शशाङ्कांसकसम्भवः ।

मङ्गरमाङ्गणे राक्षां गजांस्यं विजयप्रदः ॥ २४५ ॥

अग्निश्चालासहस्रोमः केशवालेषु विह्वलः ।

पिप्पलातः पिप्पलात्तुश्च विह्वलः करशोभितः ॥ २४६ ॥

अग्न्येवकसमुद्भूतः माताद् बद्धिरिवारवे ।

भस्मसात् कुरुते सैन्यमग्रेण द्विपतां सदा ॥ २४७ ॥

कृष्णा यस्य तनोच्छाया गौरी चाङ्गोष्म कर्णयोः ।

मत्स्यो दीपवित्प्रभाता निविष्टा मांसला तनुः ॥ २४८ ॥

मग्नि-मातृगोत्रं सतीशानः कोपनो जवी ।

तस्य दोषोऽयमेकः स्याद्दहकुलं यम मन्यते ॥ २४९ ॥

दोषामामां गुणस्तस्य सन्नाते समरोत्तमे ।

यद्यन्तराद् मयं यत् रिपुमैत्र्येय्यं गजः ॥ २५० ॥

दन्तमध्यान् मयाग्ध्य कपनो दीप्तो कः ।

ताम्रपुष्करार्जुनं मुनदागयनाशुगुर्माः ॥ २५१ ॥

सुगन्धिः सांक्रामागो दीप्तो निशाममन्तः ।

मनाद्वृंहितधानो वलीहोने वपुर्दम् ॥ २५२ ॥

मृदु शूष्माग्रनय्यामं मराद्रीणं मनूकरम् ।

धीगर्भेषुष्करच्छाया कान्तिः मराद्विमन्त्रिनी ॥ २५३ ॥

सुरार्णकेनकायोर्नो रदनो वर्ण्यो हरी ।

आयतः प्रोन्नतो मध्ये निजः स्याद् वादकुम्भकः ॥ २५४ ॥

अपेत्तरोमवानोष्ठः सगटे च ममे शुभे ।

मुखमण्डलमत्यर्थं रम्यं दृष्टिमनोरमम् ॥ २५५ ॥

पुष्पसारसमे नेत्रे पक्ष्मले प्रान्तलोहिते ।

पलिनो मृदुविस्तीर्णां समो छेदविवर्जितो ॥ २५६ ॥

शिराविरहिर्नो कर्णतालौ दुन्दुभिनिम्बनौ ।

वर्तुलायुगतां कुम्भी समो लक्ष्माकुचोपमौ ॥ २५७ ॥

रम्यौ भालतलन्यासौ विपुलं चामनं समम् ।

ऋजुर्हस्यो गलोद्देशो दीर्घावसौ च धामलौ ॥ २५८ ॥

बाहू दीर्घावृजू पीनावधोऽधः कमशः कृशौ ।

कूमाकारतलालशः स्निग्धार्धेन्दुनिभा नखाः ॥ २५९ ॥

विंशतिर्वा दशाष्टौ वा शोभनाः परिकीर्तिताः ।

उरो विशालपुद्गदमुदरं पतनौ कुचौ ॥ २६० ॥

अस्रस्तं मेहनं शस्तं वराहजघनं धरम् ।

सज्जवापनिभो वंशो बालधिधायकः कृशः ॥ २६१ ॥

शङ्खचक्रगदाकारा विन्दवो बलयोऽयवा ।

दृश्यन्ते यस्य नागस्य स विष्ण्वंशसमुद्भवः ॥ २६२ ॥

अभिप्रेकोचितः पूज्यः सर्वकार्यप्रसाधकः ।

पुनरिति रत्नदी राष्ट्रं घनधान्यसमृद्धिदृष्टम् ॥ २६३ ॥

श्रुत्याद्धाररतो नित्यं बलिरेखाविवर्जितः ।

अनामयः स्थिरः शूरो देवसत्त्वां भवेद् गजः ॥ २६४ ॥

मेधार्था वै क्रियादसः कामुकधन्यः पटुः ।

स्नग्धमेक्षणके शस्तो गजो गन्धर्वसत्त्वजः ॥ २६५ ॥

जलारगाहनामक्तः कोपनः वानरो भृशम् ।

भोजने लम्पटो नित्यं कुञ्जरो विषमस्त्वजः ॥ २६६ ॥

दान्तः शूरः सदोन्साहो बर्ही युद्धविशारदः ।

अर्भादराष्ट्रे धीरः सप्रसत्त्वां भवेद् द्विपः ॥ २६७ ॥

दण्डसाध्यस्तथा नीचां भूर्त्तथ मष्टिनाशनः ।

आह्वये निरतः शूरः शूद्रमयो भवेत् करी ॥ २६८ ॥

विश्वासघातकः क्रूरो गमने कुटिलकमः ।

न भुङ्क्ते च मदेऽन्यथे सर्पसत्त्वः करी वनः ॥ २६९ ॥

एतानि प्राणि सत्त्वानि राजसस्य भवन्ति हि ।

राजसः पित्तभूयिष्ठः पित्तलक्षणविग्रहः ॥ २७० ॥

उन्मार्गेण तदा याति रिवेकरहितो भृशम् ।

उन्मत्त इव चेष्टायी द्विपः पैशाचसत्त्वजः ॥ २७१ ॥

निशार्था चरति स्वैरं मनुष्याणां वधे रतः ।

वेगवान् सङ्गर्षो हर्षो रक्तः सत्त्वसमुद्भवः ॥ २७२ ॥

एते द्वे तामसं सत्त्वं तामसो वानर्यो भृशम् ।

सत्त्वतो हृदयत्रे रूक्षा निद्रालुधन्यो गजः ॥ २७३ ॥

जायते पाण्डुरो यस्तु केन रोमणि पाण्डो ।

वर्णं च नेत्रयोर्धेव स स्यादैरावगन्धयः ॥ २७४ ॥

युद्धक्षमः सारसदृक् कोर्षा युद्धविशारदः ।

कुंजरोमा स्थूलशीर्षः पुण्डरीकान्वयो गजः ॥ २७५ ॥

श्यामवर्णः सुदेहश्च कृष्णकेशः कृशोदरः ।

स्थूलविन्दुर्दनुर्वेशः पुष्पदन्तान्वयः करी ॥ २७६ ॥

अग्निवर्णः सुवर्णाक्षो वैगवान् जललम्पटः ।

आयतो विस्तृतांस्त्यर्थं वामनान्वयजो द्विपः ॥ २७७ ॥

प्रचण्डः कुमुदच्छायः कपोतनयनः शर्मा ।

मेधावी सतुरोमा च सुमतीकान्वयो गजः ॥ २७८ ॥

स्निग्धबालधिदन्तो यश्चतोहरकरान्वितः ।

उन्नतस्थूलजघनः सांऽन्ननान्वयसम्भवः ॥ २७९ ॥

रौद्रः पृथुशिरा ह्रस्वभ्रोत्रहस्तसमन्वितः ।

पेचकेऽल्पः स्थूलकलः सार्वभौमान्वयो गजः ॥ २८० ॥

कुमुदाभः स्थूलतनुः स्निग्धलोहितलोचनः ।

कृष्णविस्तीर्णहस्ताग्रः कुञ्जरः कुमुदान्वयः ॥ २८१ ॥

इति गजमातिभेदलक्षणम् ॥

एवं परीक्ष्य यत्नेन लक्षणैरुत्तमान् गजान् ।

स्वीकुर्यादवर्णोपालो विपरीतान् परित्यजेत् ॥ २८२ ॥

स्वीकृताननुवृद्धांस्तान् सिन्धुरान् शिक्षयेन्मृगः ।

अवधेऽथ वधे कर्म वाक्पदाङ्कुशभङ्गिभिः ॥ २८३ ॥

शुभे दिने शुभे क्षेत्रे सौम्याशासम्मुखं गजम् ।

मातः कृत्वा दिनत्रेष्ठान् मन्त्रसामा निवाचरे(मे)त् ॥ २८४ ॥

दधि दूर्वासतैः पुष्पैश्चन्दनैः कुङ्कुमादिभिः ।

अर्चयेत् सिन्धुरं राजा सम्यग् दिनचतुष्टयम् ॥ २८० ॥

नतश्चागौ स्मरेज्जन्म सामजन्मा मनङ्गजः ।

अभिनन्दन् गृहावामं त्यजन् कान्तारजं सुखम् ॥ २८१ ॥

उत्तमेऽहनि नागानामपराणि प्रबन्धयेत् ।

निगदैर्घर्षनिर्घाणेर्हटे गाढं यथाशुखम् ॥ २८२ ॥

पुरोभागे त्रयं स्थाप्यं कर्णदेशे नरायणौ ।

पश्चाज्जागे तथा द्वौ च सप्तराधाणिः क्रमात् ॥ २८३ ॥

पक्ष्मपादपयोः स्थाप्ये करिण्यावतिष्ठितौ ।

आराहस्तैस्ततः सर्वैर्नियम्योऽगौ मनङ्गजः ॥ २८४ ॥

शिरसेष्व तनो भाषा कर्मज्ञानाय दग्निनम् ।

अनालस्थेन निर्धन्यात् प्रत्यहं गजपापकः । २८५ ॥

एतेहोति च मञ्जाले स्थितावप्यपसारणे ।

हेटे हेटेति वक्तव्यं गजशिराविशारदैः ॥ २८६ ॥

पार्श्वद्वयापसार च कापेति विनियोजयेत् ।

उपपक्षे प्रयोक्तव्यं विधीति वचनं स्फुटम् ॥ २८७ ॥

नुद्धृत्यापनं वाक्यं गजशिराविशारदैः ।

द्विर्वाक्यं करमङ्गाथे वप(७) दिहरेति शिरसैः । २८८ ॥

धर्माहेति प्रयोज्यं हि करस्थोत्सरणं वति ।

रजभादिभगने वाक्यं दिक्क-दिक्कति शिरसैः । २८९ ॥

गात्रपापोत्सरणं वाक्यं भवे भवेति चन्द्रिभिः ।

अपगमयने हिः विधेयनः च विचक्षणैः । २९० ॥

पाचनार्थं ब्रह्मवाजं दे दे छप्पट्टारयेत् ।

वरप्रसारणे लिह्या हेहेति द्विवर्जितः ॥ २९१ ॥

ततोऽङ्गुष्ठेन मंरुद्रः मनोदेन च पीडितः ।

हिम हिमेति संप्रोक्तो घृत्वा कर्मकरं दृढम् ॥ ३२० ॥

मुखं निक्षिप्य भूमौ मोहावाकुञ्च्य निष्ठुनि ।

हस्तेन वेष्टयेदङ्गं कर्मकारस्य कुञ्जरः ॥ ३२१ ॥

पश्चाद् वर्मविनिर्माणं प्रतिकूलं निराकृतिः ।

निक्षिपेद्ग्रहस्तस्य कुञ्जरस्य वर्षापिगः ॥ ३२२ ॥

ततः शुण्ढाभिघातेन दन्ताग्रव्यपनेन च ।

गात्राभ्यामपराभ्यां च मर्दनेन च पेपणः ॥ ३२३ ॥

पूर्णाकरोति तद्रूपं वयकर्मणि शिशितः ।

ततोऽसौ मारयेज्जन्तून् कुतान्त इव शिशितः ॥ ३२४ ॥

चतुरस्रं कपलसं वायुकापूरितं मनारु ।

दण्डाग्रसंस्थितं कार्यं तद्धासेत्यभिधीयते ॥ ३२५ ॥

दण्डाग्रे दर्शयेज्जन्तून् कम्पयेच्च सशब्दकम् ।

निपादिमेरितो नागो रदनाभ्यां निहन्ति तम् ॥ ३२६ ॥

समुन्नतैस्तथा नाचैर्वर्तैः पार्श्वसमाश्रितैः ।

विविधैः प्रहरेज्जातां दन्तघातेषु शिशितः ॥ ३२७ ॥

उन्मोच्य बन्धनं पश्चात् पूर्वस्थानकमाश्रितम् ।

सञ्चारयेत् ततो बोध्यामङ्गुष्ठाभ्यां तुदन् गजम् ॥ ३२८ ॥

कवलं दर्शयित्वा तु धावयेदनु धावतः ।

पार्श्वाभ्यां वर्तनैः पश्चान्मण्डलेषु मचारयेत् ॥ ३२९ ॥

एवं संशिशितो नागो वध्यावध्येषु कर्मसु ।

जयत्येकोऽपि सङ्ग्रामे नर-चात्रि-गजान् बहून् ॥ ३३० ॥

शुभलक्षणसंयुक्ताः कुमरा भद्रजातयः ।

शिशिताः सर्वकर्माणि बले कार्या महीभुजा ॥ ३३१ ॥

रजतस्य सुवर्णस्य रत्नानां रक्षयेत् खनिम् ।

तत्सम्भूतेषु सर्वेषु करं राजा समाहरेत् ॥ ३३२ ॥

द्रव्यं भूमिगतं विद्याद् विविधैर्लक्षणैर्नृपः ।

लक्षणानि प्रवक्ष्यामि निधीनां प्रतिपत्तये ॥ ३३३ ॥

वर्षासु शीतकाले च यत्र गोषा निरन्तरम् ।

वृश्चिकः पद्मगो वाऽऽस्ते तत्र भूमौ भवेन्निधिः ॥ ३३४ ॥

दृश्यते खन्नरीटानां सम्मोगो यत्र भूतले ।

निरिन्धनो ज्वलेद् बद्धिर्ध्रुवं तत्र भवेन्निधिः ॥ ३३५ ॥

आवर्तो दृश्यते यत्र विना हेतुं जलाशये ।

पद्मानि द्विशीर्षाणि तत्र तोये भवेन्निधिः ॥ ३३६ ॥

अमरोदस्य वृक्षस्य मरोहो यत्र दृश्यते ।

रम्भा कण्टकिनी यत्र भूमौ तत्र भवेन्निधिः ॥ ३३७ ॥

शिलाद्विगुणसंयुक्तस्तालो यत्र मृदृश्यते ।

पुष्पस्योपरि पुष्पं ॥ शिगौ तत्र भवेन्निधिः ॥ ३३८ ॥

दद्यात्कं ध्रुवमाग्राय वृषभो यत्र नर्दति ।

वारं वारं महृष्टात्मा शोण्यां तत्र भवेन्निधिः ॥ ३३९ ॥

हस्तद्वयसमुत्सेधो याप्यो यत्रानिमित्तकः ।

रुद्रिवां लौकिकी यत्र निधिं तत्र खनेष्टुपः ॥ ३४० ॥

खनिद्याग्नेषु सर्वेषु लक्षणेन निरूप्यते ।

तत्रापि लक्षणे तर्जनिर्निधिर्विष्णुक्तमार्गतः ॥ ३४१ ॥

लक्षणैर्पुष्पैर्जिते द्रव्ये स्थाननिश्चयेन च ।

अस्ति नास्तीति शङ्काया निवृत्त्यै वर्तिरूप्यते ॥ ३४२ ॥

उद्गृहस्य वसाहोलनैर्लं कयलनगरः ।

एतैर्विहितया वस्यां कञ्जलं परिवर्त्ययेत् ॥ ३४३ ॥

कज्जलेनाग्रयेत् तेन लोचने प्रयनो नरः ।
 कस्समिन्न भूमिस्थं निर्धि पश्यति निधिनम् ॥ ३४४ ॥
 सिताङ्कतूलकस्यापि पद्ममूत्रविषेष्टिनम् ।
 सप्तकृतो वराहस्य वसया परिभाषितम् ॥ ३४५ ॥
 कपिळासर्पिः(?)दीप्तं च कज्जलं जनयेद् यदा ।
 तत्कज्जलाक्तनयनो निर्धि पश्येद् भुवि स्थितम् ॥ ३४६ ॥
 हृदयं कृष्णकाकस्य जिह्वां चादाय पेयेत् ।
 अग्रयेन्मधुना सार्द्धं नेत्रे पश्येत् ततो निधिमम् ॥ ३४७ ॥
 रात्रौ कृष्णचतुर्दश्यामुत्कवसयोसिताम् ।
 पद्मसूत्रकृतां वर्ति कज्जलार्थं मदीपयेत् ॥ ३४८ ॥
 तेनाजितासियुगलो गृध्रदृष्ट्याऽवलोकयेत् ।
 शर्वरीं वीक्षते घाटं निर्धि भूमितलस्थितम् ॥ ३४९ ॥
 कुनटी गन्धकं तालं शशकस्य च लेण्डिका ।
 पद्मसूत्रार्कतूलेन वर्तिमैतैः प्रकल्पयेत् ॥ ३५० ॥
 कपिळासर्पिणा दीप्ता वर्तिर्निधिसर्मापणा ।
 उत्पतेत् स्रैस्फुटे द्रव्ये निपतेत् सा महानिधौ ॥ ३५१ ॥
 अर्क-शाल्मलि-कार्पास-तूलकलिप्ततन्तुभिः ।
 पेट-पद्मजमूत्रैश्च वेष्टयेच्छिखिनः शिखाम् ॥ ३५२ ॥
 महानिलेप्रदीप्ता सा निधिस्थाने प्रदर्शिता ।
 त्रिशिखा जायते सद्यो निपतेद् वा निधिस्थले ॥ ३५३ ॥
 एवं ज्ञात्वा निधिस्थानं पुष्प-धूपासतैः फलैः ।
 यथायोग्यं च बलिभिः पूजयेत् त्रिदिवौकसः ॥ ३५४ ॥

श्रीधरं च श्रिया युक्तमुमया च महेश्वरम् ।

प्रक्षालणं च सरस्वत्या सहितं पूजयेद् युयः ॥ १५५ ॥

गणेशं च गणैः सार्द्धं तत्स्थानाधिपतिं तथा ।

भूतवेनालसहितं क्षेत्रपालं च पूजयेत् ॥ १५६ ॥

घनेशं यत्तसहृद्यातपरिवारसमन्वितम् ।

जलस्थाने विज्ञेयेन वरुणं च प्रपूजयेत् ॥ १५७ ॥

त्रिभिर्वा पञ्चभिर्वापि सप्तभिर्नवभिस्तथा ।

अधिरैर्विपमैर्वाऽपि साधकैः खननीयतैः ॥ १५८ ॥

उपोषितैः शुचिर्भूतैः प्रक्तैर्भयविनिर्जैः ।

स्नेपशालानुसारेण निम्नाक्षतरसणैः ॥ १५९ ॥

समुदरेभिर्धि राजा निजाध्यक्षपुरःसरम् ।

एवं सिध्यन्ति सर्वाणि निषानानि न संशयः ॥ १६० ॥

धनानामोश्वरो राजा धक्षणा परिकल्पितः ।

भूगनानां विज्ञेयेन यतोऽसौ विपुलाधिपः ॥ १६१ ॥

इति निधिः ॥

गौक्तिकानां समुत्पत्तिः स्थाने स्थाने यदोदधौ ।

तानि स्थानानि संरक्षेदादरेष तनो धनम् ॥ १६२ ॥

त्रिचित्ररत्नगर्भस्य नानातर्क्योपसम्पन्नः ।

शरदध्रुवर्तिकाशतरङ्गोऽसम्भासितः ॥ १६३ ॥

अमराकृमगीर्षाणिवरस्य सुधारसैः ।

षट्वाविंशतिसागैर्निर्दुगादिप्रणाम्यैः ॥ १६४ ॥

इन्द्रनीलनिभोत्तुङ्गतरङ्गान्निङ्गितं वपुः ।

विभ्राणस्येन्द्रिरामर्तुर्निश्रम्यस्वापमग्नः ॥ ३६५ ॥

वज्रपातभयत्रस्तकूलाचलकनृप्स्थितेः ।

रजौघदीप्तिस्मिथफेनस्यातिनिगन्धतः ॥ ३६६ ॥

सुधामृत्तिकलादानात् कृतार्थीकृन्शूलिनः ।

पातालमूलपर्यन्तसम्प्राप्तजलधारिणः ॥ ३६७ ॥

प्रत्ययविद्रुमलतासन्दिग्धौर्वानलत्विपः ।

शङ्खैश्च वदवावह्निभूतिभ्रान्ति वितन्वतः ॥ ३६८ ॥

उल्लसद्भिर्जलेभानां वृन्दैः फेनलवोऽञ्ज्वलैः ।

आकुलस्य गिरेः शृङ्गैर्मेनाकस्येव राजनैः ॥ ३६९ ॥

अनन्तत्वान्महत्त्वाद्य विभ्रतो गगनोपमाम् ।

उद्धामस्फुरितोत्तुङ्गतरङ्गत्रासकारिणः ॥ ३७० ॥

पक्षच्छेदभयायातभृद्भ्रताविधायिनः ।

उपमां विभ्रतः साक्षात् सोमेश्वरमहोभुजः ॥ ३७१ ॥

पेरारवत-सुधा-लक्ष्मी-शीतदीधितिजन्मनः ।

शयनस्य हरेस्तुङ्गभङ्गव्याप्तवियद्विशः ॥ ३७२ ॥

पारिजातं सुधां लक्ष्मीं वारुणीं शीतदीधितिम् ।

दत्त्वा त्रिजगतो भावान् सम्प्राप्तस्य वदान्यताम् ॥ ३७३ ॥

वेलागुरेषु सर्वेषु समीपस्थेषु वारिधेः ।

रक्षा विधेया यत्नेन राज्ञा सम्पदमिच्छता ॥ ३७४ ॥

निजवेलातटस्थानां पोतवाहनकर्मणाम् ।

पोते प्रत्यागते तस्माद् दशमांशं हरेन्नृपः ॥ ३७५ ॥

प्रतीपमारुतानीनपोतानां स्वेच्छया नृपः ।

स्वीकुर्यात् सकलं द्रव्यं किञ्चिद् दद्याद्य भूपतिः ॥ ३७६ ॥

इति राट्टाध्यायः ॥ ३ ॥

धातुनादप्रयोगैश्च विविर्धैर्वर्धयेद् धनम् ।

ताम्रेण साधयेत् स्वर्णं रौप्यं घट्टेन साधयेत् ॥ १७७ ॥

शुष्कपुष्पपलाशस्य पुष्पं संशोष्य चूर्णयेत् ।

छागदुग्धेन तच्चूर्णं धीन् धारान् परिभारयेत् ॥ १७८ ॥

वह्मपट्टांशचूर्णेन विष्टेनैतन् प्रलेपयेत् ।

पुटपाकेन तद् दग्धं तारं भवति शोधनम् ॥ १७९ ॥

श्वेतप्रसन्नतरोः पुष्पं स्वरसेन विभावयेत् ।

तालं द्वात्रिंशत् धारान् तेन वह्मं मर्दयेत् ॥ १८० ॥

पुटपाकेन तद् दग्धं वह्मं यजति तारताम् ।

माद्वेवं कालिमां गन्धं वह्मं त्यजति निधितम् ॥ १८१ ॥

श्वेतप्रसन्नतरोर्धामनैलेन परिभावयेत् ।

गन्धकं सप्तकृत्वोऽथ तेन ताम्रदलानि च ॥ १८२ ॥

लेपितं तन्पुटे दग्धं शूलं कथञ्चनया प्रजेत् ।

दाहच्छेदनिपटार्द्रिकर्मयोग्यं भवेत् ततः ॥ १८३ ॥

तस्य तैलेन द्रदं गन्धकं पारदं तथा ।

मर्दयेत् स्वल्पपापाणे यान् गन्धं कल्पाया प्रजेत् ॥ १८४ ॥

लेपयेत् तेन कल्हेन वह्मपत्राणि सर्वतः ।

दग्ध्वा दग्ध्वा पुनर्लिम्पेद् धारान् द्वात्रिंशत् पुनः ॥ १८५ ॥

ततो वह्मं भवेत् स्वर्णं रजितं द्रदादिभिः ।

व्यवहारसमं शुद्धं कर्मयोग्यं भवेत् तत् ॥ १८६ ॥

निर्घातं सावृत्तस्य शृङ्गवर्धेन गाढयेत् ।

समूहशिशुपूणेन निर्घातगार्हतेन च ॥ १८७ ॥

परितारताम्रशाणि दग्ध्वा दग्ध्वा विलेपयेत् ।

दाहं पथभिरेतत् ॥ वाय्वर्धनं आपते शुभम् ॥ १८८ ॥

फलाणि शाकवृक्षस्य पक्वान्यादाय मारयेत् ।
तद्रसेन रसेनापि मन्निप्रासद्वितेन च ॥ ३८९ ॥

तेन कल्केन पत्राणि शुल्कजानि मन्त्रेपयेत् ।
दहेच्च पुटपाकेन यावद् भवति काश्चनम् ॥ ३९० ॥

सञ्चूर्ण्य बलकं शार्कायं तद्रसेन विभावितम् ।
करवीररसैर्युक्तं तेन पत्रं विछेपितम् ॥ ३९१ ॥

ताम्रं तज्जायते तारं पुटपाके प्रतापितम् ।
गारोचारं भवेत् ताम्रग्न्यवहारक्रियोनिनम् ॥ ३९२ ॥

एवमादिभिरन्यैश्च वादग्रन्याक्रियाकर्मैः ।
कारयेत् कनकं तारं घनवृद्धयै नराधिपः ॥ ३९३ ॥

सुवर्णं रजतै रत्नैर्वस्त्रैराभरणैस्तथा ।
पूर्णं व्ययसहः कार्यः कोशो नित्यं महीशुभा ॥ ३९४ ॥

इति धातुवाद-रसायनम् ॥

पुटीकृत्यानले तम्रं यत् स्वर्णं निरुपसप्तम् ।
तत् स्यात् षोडशवर्णाख्यं कोशे स्थाप्यं तदेव हि ॥ ३९५ ॥

वालार्कद्युतिसद्भावं विद्युद्दीप्तिसमप्रभम् ।
शुद्धं भूषणयोग्यं स्यात् त्रिदशानां महीशुभम् ॥ ३९६ ॥

कृतं वा निष्करूपेण घनं वा पिण्डरूपकम् ।
भूषणत्वेन वा सिद्धं शुद्धं कोशे विधास्येत् ॥ ३९७ ॥

धर्मस्यार्थस्य कामस्य साधकं जनरञ्जनम् ।
शुद्धं सुवर्णकोशस्यमायुर्लक्ष्मीप्रदं भवेत् ॥ ३९८ ॥

पातवन्मममायुक्तमशुद्धं नैव शाश्वतेन ।
 अज्ञानं स्वर्णकार्येषु गृह्यन्स्वर्वाविनाशकम् ॥ ३९९ ॥
 नागेन विधिनं गौर्यं बह्विना परिज्ञाधिनम् ।
 चन्द्रमण्डलमहाश काशं स्थाप्य परीक्षुमा ॥ ४०० ॥
 यज्ञ-सौभाग्यजननं भ्रष्टं पूज्यतावकम् ।
 गुहं विधारितं सौख्यं मलिनं चासुखवदम् ॥ ४०१ ॥
 रत्नानि धारयन् काशं शृङ्गानि गुणवन्ति च ।
 मन्मथं च तथा मानि गुणं तेषां परीक्ष्य च ॥ ४०२ ॥
 कृते धुमे कलिकुण्डं कागधं वसमन्धवः ।
 विमोक्षये मनःशान्तिं प्रेमायां कुलिशालवः ॥ ४०३ ॥
 धौतके च सुराष्ट्रे च द्वापरे वा च मन्मथिना ।
 वैराग्यां च गोपाय काली दीप्तकमन्धवः ॥ ४०४ ॥
 गुणा पञ्च समाख्याता द्वापा पञ्च मन्मथिनाः ।
 छायाधनमा विज्ञेया वज्राणां रत्नवाविदैः ॥ ४०५ ॥
 परकीर्णमं चतुः च समादृष्टत्वा तथा ।
 नीक्षणाग्रता निर्वैकर्म्यदिमे पञ्च गुणाः स्मृता ॥ ४०६ ॥
 मला विन्दुरनया रेखा शायः बाहवर्धं च ययुः ।
 एते द्वापा समाख्याता पञ्च वसेषु बोविदैः ॥ ४०७ ॥
 भेता रक्ता तथा राना कृष्णा लाला चेद्विदिताः ।
 विपत्तिविवेचयानां शृङ्गानेर्विदावदम् ॥ ४०८ ॥
 परेक्षानैरप्यविधेयदास्योर्न नृदशनुष्ठानम् ।
 गुणमुत्तरं वज्राय विद्वानेर्विदावदम् ॥ ४०९ ॥

जयः पराक्रमस्तस्य शत्रुनाशश्च जायते ।

गुणवत् सत्रजातीयं वज्रं वसति यद्गृहे ॥ ४१० ॥

कलाकुशलता द्रव्यं प्रज्ञा क्षेम यशो महत् ।

गुणिनः पविस्त्रस्य वैश्यजातेर्विधारणात् ॥ ४११ ॥

परोपकारिता दाक्ष्यं धनधान्यसमृद्धयः ।

गुणयुक्तस्य वज्रस्य शूद्रजातेर्विधारणात् ॥ ४१२ ॥

मले मलिनता ख्याता धारणाद् दंष्ट्रिणो भयम् ।

कोणे व्याधिभयं प्रोक्तं मध्ये बहिर्भयं भवेत् ॥ ४१३ ॥

दोषेषु बिन्दुरावर्तः परिवर्तो यवाकृतिः ।

चतुर्दशं समाख्याता बिन्द्वो वज्रसंश्रयाः ॥ ४१४ ॥

रक्तोऽत्र वर्तुलो बिन्दुरावर्तः सव्यवर्तनः ।

रक्तश्च परिवर्तस्तु रक्त एवापसव्यकः ॥ ४१५ ॥

बिन्दुरायुर्धनं हन्यादावर्तो भयमादिशेत् ।

परिवर्तं भवेद् व्याधिर्धने तु कञ्चमुच्यते ॥ ४१६ ॥

स च रक्तस्तथा पीतः श्वेतश्च त्रिविधो मतः ।

रक्तवर्णे यवे ख्यातं गन्नाश्वस्य विनाशनम् ॥ ४१७ ॥

यवे पीते कुलस्यान्तो धनमायुः सिते भवेत् ।

एवं दोषा गुणाश्चोक्ता यवबिन्दोरशेषतः ॥ ४१८ ॥

सव्यवक्त्रा शुभा रेखा बाधवक्त्रा भयङ्करी ।

छेदभ्रान्तिहरी छेदा रेखा नष्टप्रयवदा ॥ ४१९ ॥

पञ्चदशमदद्या या छेदगा सा प्रकीर्तिता ।

रेखा बन्धुविनाशाय जायते वज्रमंत्रिता ॥ ४२० ॥

भुक्तः काकपदाकारो दृश्यते यः पर्वो स्थितः ।

॥ मृन्युमादिशतयाशु धने वा सकलं हरेत् ॥ ४२१ ॥

भद्राग्रं भद्रपर्य्यं च दलहीनं च वर्जुलम् ।

कान्तिहीनं च यद् वने दोषाय न गुणाय तत् ॥ ४२२ ॥

पिम्पभ्रान्तिकरस्त्रासः सन्त्रासं जनयेत् स्फुटम् ।

एवं दोषा गुणाः प्रोक्ता वज्राणां सोमभूमुजा ॥ ४२३ ॥

इति वज्रोप-गुणाः ॥

कोलाहि-करि-मत्स्यानां शीपे मुक्ताफलोद्भवः ।

स्ववसार-शुक्ति-शङ्खानां गर्भे मुक्ताफलोद्भवः ॥ ४२४ ॥

धाराधरेषु जायेत मौक्तिकं जलविन्दुभिः ।

दुर्लभं तन्महारत्नं देवैस्तर्ज्जयतेऽम्बरात् ॥ ४२५ ॥

गजादिर्न सुदुष्पापं मौक्तिकं तपसा विना ।

मौक्तिकं शुक्तिर्न लभ्यमाकरेषु कलौ नृभिः ॥ ४२६ ॥

कृपवृटाण्डसमं वृक्षं मौक्तिकं निविष्टं द्रुक् ।

घनजं भालुसद्भासं देवयोग्यमालुपम् ॥ ४२७ ॥

काम्बोजकुम्भसम्भूते धार्त्राकलसमं निभम् ।

आताम्रपिञ्जरायं मौक्तिकं मन्ददीप्तिनि ॥ ४२८ ॥

फणिजे वर्जुले रम्यं नीलच्छायं महाश्रुति ।

पुण्यरीना न पश्यन्ति वामुकेः कुञ्जसम्भवम् ॥ ४२९ ॥

कोलर्जं कोलसदृशं तद्दृष्टासदृशच्छवि ।

अलम्यं मनुजै रम्यं मौक्तिकं पुण्यनर्मितैः ॥ ४३० ॥

गुञ्जाकलसमं स्यौन्पान् नमिर्न मौक्तिकं लघु ।

पाटलीपुष्पसदृशं मन्दजानि सुवर्जुलम् ॥ ४३१ ॥

वंशं नमिमक्ष्णं कङ्कोलीकृतपापकम् ।

पाप्यते बहुभिः शुभैस्तद् रक्ष्यं वेदमन्त्रतः ॥ ४३२ ॥

चर्योपहतस्य दीप्या पापजन्यकुलोद्वेगम् ।

कपोतान्कनमाणं तन् कान्तं पापहरं परम् ॥ ४३३ ॥

शुचिजन्याम्पुषेर्षये मिहले चारवाटेके ।

पारसीके चरे च भवेन्मृगनाकलं शुभम् ॥ ४३४ ॥

स्तान्यां स्थिते रत्नं मेघैर्मे मृगता जलविन्दवः ।

निर्गन्ताः शुचिभिर्भुजता मायन्ते निर्मलरिपः ॥ ४३५ ॥

रघुना मध्याह्नाया मध्या विन्दुमानानुसारतः ।

भरति मृगताम्रमां वा मूर्त्तं तन्पातकम् ॥ ४३६ ॥

महिषयाण्या भोम्भितिरस्तस्यो ज्ञाने ममीविकम् ।

निर्मले हृदयस्थाने तान्ताकमगतं परम् ॥ ४३७ ॥

ममूर्त्तं तद् विनिर्दिष्टं राजतशयवेदिभिः ।

रक्ष्यं मृगयोग्यं स्यात् स्तान्याभागेन सञ्चये ॥ ४३८ ॥

वृक्षिणी मृगशिरां मीनिकं मिहकोद्वेगम् ।

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥ ४३९ ॥

गर्भमीशोद्वेगं रक्ष्यं मिहं मृगशिरां मृगम् ।

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥ ४४० ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥ ४४१ ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥ ४४२ ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥

मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां मृगशिरां ॥ ४४३ ॥

दीप्तिर्हीनं गतच्छापं जडं तद् विदुर्मुषाः ।

दारिद्र्यजननं यस्मात् तस्मात् तद् परिवर्जयेत् ॥ ४४४ ॥

मौक्तिकं विदुषश्छायमानिरक्तं विदुर्मुषाः ।

तस्मिन् सन्धारिते मृत्युर्जापने नात्र संशयः ॥ ४४५ ॥

उपर्युपरि विष्ठान्ति वलयां यत्र मौक्तिकं ।

प्रिहृतं नामनः खयालं दुर्भगस्यविधापकम् ॥ ४४६ ॥

अहृतं वलने यत् तु खपेटे तस्मिन्नागने ।

मौक्तिकं प्रियते येन तस्य कीर्तिर्भवेत् सदा ॥ ४४७ ॥

विषोर्णं व्यसमाख्याने मौयस्यस्यकारकम् ।

दीर्घं यत् तद् कृणु मौक्तं यथाविध्वेगकारकम् ॥ ४४८ ॥

निर्भुषमेकतो यत् तु कृत्वापार्थं तदुच्यते ।

तदोपं मौक्तिकं नित्यं निरूप्योगकरं हि तद् ॥ ४४९ ॥

अवृत्तं वीटकोपेन खण्डं तस्मिन्मृत्पिणम् ।

भरम्यं गुणहीनं च खल्वप्यौज्यं हि मौक्तिकम् ॥ ४५० ॥

तारकामुतिसङ्काशं गुणारं तस्मिन्नागने ।

सुवृत्तं मौक्तिकं यत् ख्याद् गुणवत् तद् प्रकाशयेत् ॥ ४५१ ॥

खण्डो दोषविनिर्मुक्तं निर्वर्णं मौक्तिकं मनसु ।

सुखं लोहने यस्य तद् धनं मौक्तिकं मनसु ॥ ४५२ ॥

सौम्यामुविस्मृत्यादी मौक्तिकं मित्रावहृत्पणे ।

मणेरयाविहीनं यत् तद् ख्याद्दुष्टुटिने शुभम् ॥ ४५३ ॥

ईदमर्थगुणोपेनं मौक्तिकं येन धारयेत् ।

तस्याप्युर्वर्धने षट्शतं तर्कसाहस्यदर्शितं ॥ ४५४ ॥

चतुर्धा मौक्तिकजालाया रीता च तदुया मित्रा ।

मौक्ता येति सदाहृदाया खल्वप्यवर्जितैः ॥ ४५५ ॥

पीता लक्ष्मीप्रदा श्रेया मधुरा बुद्धिबर्धनी ।

शुक्ला यशःकरा छाया नीला सौभाग्यनाशनी ॥ ४५६ ॥

इति मौक्तिकपरीक्षा ॥

माञ्जली मोच्यते गुञ्जा तास्तिस्रो रूपकं भवेत् ।

रूपकैर्देशभिः प्रोक्तः कलञ्जो नाम नामतः ॥ ४५७ ॥

कांस्यपात्रद्वयं वृत्तं समानं रूपनामतः ।

चतुश्छिद्रसमायुक्तं प्रत्येकं रज्जुयन्त्रितम् ॥ ४५८ ॥

दण्डः कांस्यमयः शृङ्गो द्वादशाङ्गुलसंमितः ।

पक्षद्वयसमानश्च प्रान्तयोर्द्वित्रिकायुतः ॥ ४५९ ॥

मध्ये तस्य प्रकर्तव्यः कण्टकः कांस्यनिर्मितः ।

पञ्चाङ्गुलापतस्तस्य मूले छिद्रं प्रकल्पयेत् ॥ ४६० ॥

निवेश्य छिद्रदेशेऽस्य शलाकाङ्गुलमात्रिका ।

शलाके प्रान्तयोस्तस्याः कीलयेत् तोरणाकृतिः ॥ ४६१ ॥

तोरणस्य शिरोमध्ये कर्तव्या लघुकुण्डली ।

तत्र रज्जुं निबध्नायात् तां धृत्वा तोलयेत् सुधीः ॥ ४६२ ॥

कलञ्जमानकं द्रव्यमेकदेशे निवेशयेत् ।

अन्यतो जलविन्दुस्तु तोलनार्थं विनिसिपेत् ॥ ४६३ ॥

कण्टके च समे जाते तोरणस्य च मध्यमे ।

तदा समं विजानीयात् तोलनं नाम कोविदः ॥ ४६४ ॥

इति तुल्यलक्षणम् ॥

चत्वारि त्रीणि युग्मं वा त्रयैकं वा तुलास्थितम् ।

समं कलञ्जमानेन तदुत्तमतमं क्रमात् ॥ ४६५ ॥

नवमात् पञ्चमं यावत् कलञ्जेन समं यदा ।

तत् प्रमादुत्तमं द्वेयं यौक्तिकं रत्नपेदिभिः ॥ ४६६ ॥

चतुर्दशान् समारभ्य दशसहस्र्यावधि क्रमात् ।

कलत्रस्य समानत्वान् मौक्तिकं मध्यमं स्मृतम् ॥ ४६७ ॥

आरभ्य विंशतितप्तान् क्रमात् पञ्चदशावधि ।

लघ्व्यस्ताः कपिता मुक्ता मूल्यं च तदनुक्रमात् ॥ ४६८ ॥

अतः परं च सूक्ष्माणि मौक्तिकानि प्रचक्षते ।

तोलने काम एष स्यान्मूल्ये चापि निरूपितः ॥ ४६९ ॥

सूक्ष्माणां स्वल्पकं मूल्यं लघूनां लघुमूल्यकम् ।

मध्यानां मध्यमं मूल्यं सुम्भणां बहुमूल्यता ॥ ४७० ॥

कलत्रद्वयमानेन यद्येकं मौक्तिकं भवेत् ।

न भार्य नरनाथैस्तद् देवयाग्यमनुत्तमम् ॥ ४७१ ॥

वत्पतिराकरदद्यात् गुणदोषाः श्रुमाश्रुतम् ।

तोलनं मूल्यविन्यासः कथितः सोमभूम्भता ॥ ४७२ ॥

इति मौक्तिकतोलन-मूल्यविन्यासः ॥

सिन्धौ रावणगङ्गायां सिंहले जन्म कीर्तितम् ।

क्षेत्राणि तत्र चत्वारि द्वाणिषयस्य पुत्रा जतुः ॥ ४७३ ॥

सिंहले प्रथमं क्षेत्रं तत्र काञ्चपुरं परम् ।

अग्रे तृतीयमादिष्टं चतुर्थं तुम्बरं स्मृतम् ॥ ४७४ ॥

सिंहले तु भवेद् रत्नं पद्मरागमनुत्तमम् ।

पीतं काञ्चपुरोद्भूतं कुरुदिन्दिमिनि स्मृतम् ॥ ४७५ ॥

अशोकपल्लवच्छायकन्द्रे मौक्तिकं विदुः ।

तुम्बरच्छायया नीले नीलमन्त्रि पद्मानिनाम् ॥ ४७६ ॥

उत्तमं सिंहलोद्भूतं निहृष्टं तुम्बरोद्भवम् ।

मध्यमोद्भूतं द्वेयं क्षणिकं क्षेत्रभेदनः ॥ ४७७ ॥

माणिक्यस्य समारुयाता अष्टौ दोषा मुनीश्वरैः ।

शुणाश्चत्वार आरुयाताः छायाः षोडश कीर्तिताः ॥ ४७८ ॥

छायाद्वितीयसम्बद्धं द्विच्छायं बन्धुनाशनम् ।

द्विरूपं द्विपदं तेन माणिक्येन पराभवः ॥ ४७९ ॥

समेदं भिन्नमित्युक्तं शस्त्रघातविषायकम् ।

कर्करं शर्करायुक्तं पशुबन्धुविनाशकम् ॥ ४८० ॥

दुग्धेन च समालिप्तं मधुनापटमुच्यते ।

अगोमने तदुद्दिष्टं माणिक्यं मणिकोविदैः ॥ ४८१ ॥

मनुविन्दुसमच्छायं कोमलं परिकीर्तितम् ।

आपुर्कृद्भी जयं इति मदीयं तन्न धारयेत् ॥ ४८२ ॥

रागरीनं अरं प्रोक्तं चनहान्यपरादकम् ।

धूपं धूपगमाकारं वैशुनं भयमावहेत् ॥ ४८३ ॥

ईन्द्रोपपुता निन्या मणयो मूल्यवर्जिताः ।

मणिमात्रा न ते धातां गृहे शोभनमिच्छता ॥ ४८४ ॥

माणिक्यस्य गुणाः प्रोक्ताभ्यन्तरो मुनिपुङ्गवैः ।

क्रियाच्छाया गुह्यं च नैवेद्यमतिरक्तता ॥ ४८५ ॥

मर्त्यराजमहूर्णे पक्षरागे गृहस्थिने ।

अश्वमेधकृते मय्य रिजमागुर्जयो भवेत् ॥ ४८६ ॥

छाया स्यात् पक्षरागस्य रक्तकोकनद्वया ।

मर्त्यराजशिवकोशयो कोटिस्थानेनमणिमा ॥ ४८७ ॥

मातृमाता ज्योतिर्य मणिमातः च मन्त्राः ।

चने मृगा कटे छाया निहयोऽगमहावगो ॥ ४८८ ॥

विन्दुः सः प्रपुलाया मृत्रा विमृष्टमणिमाः ।

छायाः स्यान्मृगस्य मन्त्राः विहर्षिताः ॥ ४८९ ॥

नीलीरससमाभाता वीजनीपुष्पसविभा ।

छन्दोपुष्पसङ्काशा नीलेन्द्रोत्तरसमभा ॥ ५०१ ॥

अनसोपुष्पसङ्काशा चापरशतमयुतिः ।

कृष्णाद्विकृष्णिकापुष्पसमानयुतिभारिणी ॥ ५०२ ॥

मयूररुमसञ्जाया शुम्भोः कण्ठनिभा तथा ।

चिष्णुरेसमाभाता भृङ्गशसमवभा ॥ ५०३ ॥

शोणैस्त्यक्तो गुणैर्युक्त इन्द्रनीलो मरामणिः ।

पश्य हसो भवेत् तस्य विजयागूर्ध्वे यतः ॥ ५०४ ॥

शीरषण्यो विषेष्मोक्तं दृग्ने गेष्मोक्ततां प्रवेत् ।

इन्द्रनीलः स विषेयो रत्नन्दनरत्नभा ॥ ५०५ ॥

इन्द्रनीले भूते गौरिः पतञ्ज सारो भवेत् ।

भापुष मङ्गली छन्दोभासोगर्भे च पश्यति ॥ ५०६ ॥

इति इन्द्रो गीता ॥

इत्येवमिन्द्रोक्तं गीतं सप्तमं विष्णुसप्तमे ।

नान्यथा हि न भूया इत्येवमिन्द्रोक्तं ॥ ५०७ ॥

इत्येवमिन्द्रोक्तं गीतं सप्तमं विष्णुसप्तमे ।

नान्यथा हि न भूया इत्येवमिन्द्रोक्तं ॥ ५०८ ॥

इत्येवमिन्द्रोक्तं गीतं सप्तमं विष्णुसप्तमे ।

नान्यथा हि न भूया इत्येवमिन्द्रोक्तं ॥ ५०९ ॥

इत्येवमिन्द्रोक्तं गीतं सप्तमं विष्णुसप्तमे ।

नान्यथा हि न भूया इत्येवमिन्द्रोक्तं ॥ ५१० ॥

इत्येवमिन्द्रोक्तं गीतं सप्तमं विष्णुसप्तमे ।

नान्यथा हि न भूया इत्येवमिन्द्रोक्तं ॥ ५११ ॥

कल्पापवर्णं श्रवणं ततो मृत्युभयं भवेत् ।
इति दोषाः समाख्याता वर्ण्यन्ते साम्प्रतं गुणाः ॥ ५१२ ॥

निर्मलं कथितं स्वरच्छं गुरु स्याद् गुरुतायुतम् ।
स्निग्धं रौक्ष्यचिनिर्मुक्तमरजस्कमरेणुकम् ॥ ५१३ ॥

सुरागं रागबहुमिति पञ्च गुणाः स्मृताः ।
एतेर्गुक्तं मरकतं सर्वपापभयापहम् ॥ ५१४ ॥

वर्हिपिच्छसमाभासा चापपक्षसमा परा ।
हरित्काचनिभा चान्वा तथा सेवालसचिभा ॥ ५१५ ॥

तप्तोतपृष्ठसद्भासा धालकीरगरुसमा ।
नवदाहलसच्छाया शिरीषकुमुदोपमा ॥ ५१६ ॥

एवमष्टौ समाख्याताश्छाया मरकताश्रयाः ।
छायाभिर्गुक्तमेताभिः श्रेष्ठं मरकतं भवेत् ॥ ५१७ ॥

सेवालवल्लीच्छायं सुरङ्गं त्रासवर्जितम् ।
अनर्घ्यं तं मरकतं प्राहुः सर्वविपापहम् ॥ ५१८ ॥

इति मरकतपरीक्षा ॥

हिमालयं सिंहले च विन्धये तार्पातटे तथा ।
स्फटिकं जायते रत्नं नानारूपमनोहरम् ॥ ५१९ ॥

हिमाद्रौ चन्द्रसद्भासं स्वरच्छं कान्तिपुनं भवेत् ।
सूर्यकान्तं च तत्रैकं चन्द्रकान्तं तथा परम् ॥ ५२० ॥

सूर्यागुस्पर्शमात्रेण वर्द्धिं यमति तत्समात् ।
सूर्यकान्तं तदालम्ब्य स्फटिकं रत्नोद्दिभिः ॥ ५२१ ॥

पूर्णेन्दुकरसंस्पर्शादिमृत् सरति सगता ।
चन्द्रकान्तं तदालम्ब्य दुर्लभं स्यात् फडो गुणे ॥ ५२२ ॥

मानसोत्तासः ।

[विंशतिः १]

नीलीरससमाभाता वेत्रवीपुष्पसन्निभा ।
लवणीपुष्पसङ्काशा नीलेन्दीवरसमभा ॥ ५०१ ॥

अतसीपुष्पसङ्काशा चापपक्षसमद्युतिः ।
कृष्णाद्रिकर्णिकापुष्पसमानद्युतिधारिणी ॥ ५०२ ॥

मयूरकण्ठसच्छाया शम्भोः कण्ठनिभा तथा ।
विष्णुदेवसमाभाता भृङ्गपक्षसमभा ॥ ५०३ ॥

दोषैस्त्यक्तो गुणैर्युक्त इन्द्रनीलो महामणिः ।
यस्य हस्ते भवेत् तस्य वित्तमायुर्वर्द्धं यशः ॥ ५०४ ॥

क्षीरमध्ये क्षिपेन्नीलं दुग्धं चेन्नीलतां व्रजेत् ।
इन्द्रनीलः स विज्ञेयो रविनन्दनवज्रभः ॥ ५०५ ॥

इन्द्रनीले धृते सौरिः मसन्नः सततं भवेत् ।
आयुश्च महती लक्ष्मीमारोग्यं च प्रयच्छति ॥ ५०६ ॥

इतीन्द्रनीलपरीक्षा ॥

तुरुष्कविषयेऽम्भोधेः समीपे विषमस्थले ।
भवेन्मरकतं रत्नं गुणो दोषोऽस्य कथ्यते ॥ ५०७ ॥

गोपाः सप्त भवन्त्यस्य गुणः पञ्चविधः स्मृतः ।
वेदष्टविधा रक्षाया मणेर्मरकतस्य हि ॥ ५०८ ॥

क्षेत्राग्रं रुक्ममित्युक्तं व्यापिस्तस्मिन् धृते भवेत् ।
कोटं स्यात् सपिठकं तत्र शस्त्रहतिर्धृते ॥ ५०९ ॥

गणे भवेद् बन्धुनाग्रो मरकते धृते ।
यं मलिनं माहुर्याधिपं तेन जायते ॥ ५१० ॥

कैरायुक्तं पुत्रशोकपदं धृतम् ।
निर्हानं स्याद् दंष्ट्रिवह्निभयावहम् ॥ ५११ ॥

गौरवं स्वच्छता कान्तिः काठिन्यं रत्नजा गुणाः ।

विहाय वज्रं नान्येषु लाघवं शोभनं भवेत् ॥ ५११ ॥

रत्नानां रूपसाम्यं तु धूर्त्ताः कुर्वन्ति यत्नतः ।

तेषां परीक्षां वक्ष्यामि रत्नारत्नविचारिणीम् ॥ ५१२ ॥

वज्रेण वेधयेद् वज्रं कृत्रिमं चेद् विभिद्यते ।

कृत्रिमं मौक्तिकं नश्येत् क्षालितं लवणाम्मसा ॥ ५१३ ॥

माणिस्यादीनि रत्नानि धर्पणात् कथनादपि ।

शोधयेद् रत्नवित् माहः कृत्रिमं शृङ्खलेव च ॥ ५१४ ॥

त्यजति कथितं रागं कृत्रिमं तदुदीरितम् ।

मार्दवं दृश्यते घृष्टे श्रेयं तत् कृत्रिमं नृपैः ॥ ५१५ ॥

एवं विचार्य रत्नानि कोशे सञ्चिनुपाधृतः ।

आयुर्लक्ष्मीं जयं कीर्तिं लभते रत्नसम्यग्ज्ञात् ॥ ५१६ ॥

इति रत्नपरीक्षा ॥

स्तोकस्तोकेन पूर्यन्ते तदागा जलबिन्दुभिः ।

मृत्तिकाकणसङ्घातेर्वस्मीकं पश्यते यतः ॥ ५१७ ॥

सौद्रं च राजविचं च स्तोकस्तोकेन वर्जते ।

तस्माद् राज्ञा मयत्नेन कोशे द्रव्यस्य सञ्चयः ॥ ५१८ ॥

राजादायातवित्तस्य चतुर्भागान् भक्षयेत् ।

धर्मपिकामसिद्धयर्थं कुर्याद् भागत्रयं नृपः ॥ ५१९ ॥

अशोकपल्लवच्छायं दादिमीबीजसमभम् ।
विन्ध्ये तापीतटोद्देशे जायते मन्दकान्तिकम् ॥ ५२३ ॥

सिंहके जायते कृष्णमाकरे नीलमन्धिके ।
पद्मरागभवस्थाने विविधं स्फटिकं भवेत् ॥ ५२४ ॥

इति स्फटिकपरीक्षा ॥

ईषत्पीतं पविच्छायं स्वच्छं कान्त्या मनोहरम् ।
पुष्परागमिति ख्यातं रत्नं रत्नपरीक्षकैः ॥ ५२५ ॥

इति पुष्परागपरीक्षा ॥

सितं च धूम्रसङ्काशमीषत्कृष्णं सितं तु यत् ।
वेदूर्यं नाम तत् प्रोक्तं भोजारिनयनोपमम् ॥ ५२६ ॥

इति वेदूर्यपरीक्षा ॥

मधुचिन्दुसमं चाऽपि गोमूत्रादिसमभम् ।
गोमेदकं तदालुषानं रत्नं सोममहीधुजा ॥ ५२७ ॥

इति गोमेदपरीक्षा ॥

सेतौ सामरमये तु जायते वज्ररी तु या ।
विदुषालया सुरक्ता सा दुर्ध्वया रत्नकविणी ॥ ५२८ ॥

वागाम्बुं मन्त्रयेण मयत्नान् कथिता सती ।
मराल नाम तद् रत्नं वर्णाढ्यं मन्दकान्तिकम् ॥ ५२९ ॥

इति विदुषपरीक्षा ॥

पद्मरागस्य नीलस्य ये दोषाः परितोर्निनाः ।
देवद दुर्ध्वया रत्ने मन्त्रायाम् स्फटिकं नृपैः ॥ ५३० ॥

दद्यात् प्रसादं भृत्यानां सोत्साहास्ते भवन्त्यनः ।
अढसानायुर्पैर्हीनान् दण्डयेत् तान् महीपतिः ॥ ५७२ ॥

इति पदातिव्यञ्जनम् ॥

सैन्यवैर्यवनोद्गतेः फाम्बोजप्रभवरपि ।
शिसिर्वैर्युभिर्वाहैः संयुक्तं बलमुत्तमम् ॥ ५७३ ॥

साध्यन्ते तुरगैरेव दूरस्था अपि वैरिनः ।
छभ्यन्ते तुरगैः फोर्त्तिर्यस्याश्वास्तस्य भूः स्थिरा ॥ ५७४ ॥

बाहिताः पोषिताः सम्यग्वाहाः कार्या महीभुजा ।
अबाहिता न योग्यास्ते मार्गे सद्दामकर्मणि ॥ ५७५ ॥

दूर्वादिपदसैरश्वान् खादनैधनकादिभिः ।
स्त्रैर्द्वैष्टादिकैर्भोज्यै रतैश्च परिपोषयेत् ॥ ५७६ ॥

प्रत्यहं बाहयेदश्वान् मानःकाले भवन्ततः ।
ततस्ते कर्मयोग्याः रघुर्विनोदे समरंऽञ्जनि ॥ ५७७ ॥

रुक्ताहारैरर्जोर्णेन बाहनस्यातियोगतः ।
घीताक्षपपरिहृष्टैरश्वानां रोगसम्भवः ॥ ५७८ ॥

तेषां चिकित्सनं कार्यमश्वगुरेदकोविदैः ।
अविच्छम्बेन दातव्यमोषपं रोगघान्तये ॥ ५७९ ॥

उत्थापोत्थाप विदुनि गात्र सद्रोचयत्यपि ।
आभ्यासो रिद्धर्षाभूतः क्षीर्णं धारयते गुरु ॥ ५८० ॥

उच्छृत् त्वनति सामं च सच्छब्दं अठरानिष्ठः ।
व्याधेः शुभिसरनैश्च छद्मैश्च परिक्षीर्तयत् ॥ ५८१ ॥

नरद्वारेषु निक्षिप्य शुष्येषूच्चं गुरुर्ययः ।
सन्धार्यः घनैर्वातेन बहूनि पात्रि दाहय ॥ ५८२ ॥

तथापि यदि नो सुस्थस्तदाऽभ्यङ्गं प्रयोजयेत् ।
सिद्धार्थलक्षणं व्योषयुजा तैलेन वाजिनः ॥ ५८३ ॥

कुक्षी च जठरं पृष्ठं स्वेदयेद् यत्रवान् भिषक् ।
सार्द्रकम्बलगूदेन सन्तप्तेनाश्मना मुहुः ॥ ५८४ ॥

तथापि यदि नो शाम्येत् तदा कुर्यान्निरुहणम् ।
चिञ्चाफलकृतं कटकं काञ्जिकेन विमिश्रितम् ॥ ५८५ ॥

सिद्धार्थसैन्धवोपेतं कन्दर्पफलसंयुतम् ।
शतपुष्पासवोपेतं तिक्ततैलेन मिश्रितम् ॥ ५८६ ॥

निरुहणे नियुञ्जीत तेन वायुः प्रशाम्यति ।
मुस्थात्मा जायते वाजी यदि नानेन कर्मणा ॥ ५८७ ॥

कुक्षिद्वये तदा तस्य तप्तलोहशलाकया ।
चिन्दनो वक्षः कार्पाः पद्मिद्वयसमाधिताः ॥ ५८८ ॥

ततःतणे नायने मुष्णो जठरं शिथिलं भवेत् ।
मनःप्रसक्तिं भजते तुरगो नात्र संशयः ॥ ५८९ ॥

भक्ष्येमुदापयेत् पाने पाचने वृद्धिदीपनम् ।
पृष्ठा मागपिक्वा शुण्ठी तिक्तं छवणपञ्चरुम् ॥ ५९० ॥

वचा चातिविषा विट् चूर्णमेतैः प्रकल्पितम् ।
पटार्द्रं सुरपा वृक्तं मुराण्यर्धादहोन्मिता ॥ ५९१ ॥

ऋमोऽय सर्पिन्मृगानां शान्तये परिकीर्तितः ।
गूदेन सहितो गुग्गुली केरुका वा प्रयोजयेत् ॥ ५९२ ॥

त्रिकटा पिप्पलीमुखं कृष्णं गौरकटुकम् ।
रामडं त्रिनिदीहं च दरात्री गौरसर्पयाः ॥ ५९३ ॥

प्रज्वोदोऽभगन्तः च पयोर्ध्वं भाटठोऽतम् ।
त्रिभुजिभ्यश्च मुरता च पटि कटुसोऽर्धिता ॥ ५९४ ॥

दादियं कृष्णलवणं सैन्धवं त्रिदनेन च ।

सामुद्रं काचलवणं सर्वमेकत्र चूर्णयेत् ॥ १९५ ॥

पलमेकं मयुर्भात वातरोगे घृतान्वितम् ।

पिचोद्भवेन रोगेषु मधुशर्करयान्वितम् ॥ १९६ ॥

कफजन्मसु रोगेषु दापयेत् सुरया समम् ।

आरनालपुतं दत्तं शूलार्थानहरं परम् ॥ १९७ ॥

युक्तं मांसरसेनैतद् वाजिनां पुष्टिवर्धनम् ।

वृष्णोदकेन वा दत्तं सर्वरोगहरं परम् ॥ १९८ ॥

श्लेष्मा समुत्पद्योऽश्वानां नासारन्धात् सर्वेषु यदि ।

तदा सिंहाणको रोगस्तस्य वक्ष्ये चिकित्सितम् ॥ १९९ ॥

तैलं सिद्धार्थकोज्जलमजामूत्रविमिश्रितम् ।

सिंहीकलरसोन्मिश्रं नस्यं सिंहाणकापहम् ॥ २०० ॥

शुण्ठी कुरालभा मुस्ता कर्पूरं मृदुर्नाश्वयम् ।

भार्ङ्गी कर्कटशृङ्गी च यथा पुष्करपिप्पली ॥ २०१ ॥

पृथेन मधुना वापि सितया च समन्वितम् ।

पूर्णं लेहे मयुर्भात कासश्वासविनाशनम् ॥ २०२ ॥

रसान्जीर्णं समुत्पद्ये सर्वगात्रं जडं भवेत् ।

श्लेष्माश्च यत् प्रमते वार्जा तस्य वक्ष्ये चिकित्सयाम् ॥ २०३ ॥

रसार्तस्य मयोरन्ये छद्मने छापवाचि ।

कृष्णसुधिकया छिन्नेत् सर्वगात्राणि कोष्णया ॥ २०४ ॥

सिरापेक्षः परुषः परुषे गात्रगौरवे ।

उरसः पुरतो भागे पश्चाज्जाग उपाट्टये ॥ २०५ ॥

पृष्ठेऽधिरुक्तापस्य गौरवे चाधिकं सति ।

सिराः सर्वाः पक्षोत्पद्य पक्षोपाट्टयता भवि ॥ २०६ ॥

पथ्यां गुडसमोपेता पितुमन्ददलान्विताम् ।
प्रदद्याद् रसपाकार्थं जठराग्निमदीपनम् ॥ ६०७ ॥

चलत्पूर्ध्वमधो मुष्कं पीडां प्रकृस्ते भृशम् ।
यस्मिन् भागे चलेन्मुष्कस्तेन पादेन लङ्घति ॥ ६०८ ॥

मुष्कसञ्चलनाद्याली तस्य वच्मि चिकित्सितम् ।
तैलाभ्यङ्गः प्रकर्तव्यः स्वेदो घान्यसमुद्भवः ॥ ६०९ ॥

निर्वाति स्थापयेदश्वमुष्णमग्नं मदापयेत् ।
उपाण्डजा च मोक्तव्या भिषजा तद्वता शिरा ॥ ६१० ॥

तथाप्यशान्तौ योक्तव्यौ निरुहः सानुवासनः ।
चालिभागत्रिके कार्यमग्निकर्षं त्रिचक्षणैः ॥ ६११ ॥

शङ्कुवत् तिष्ठतः कर्णौ नेत्रयोः परिवर्तनम् ।
स्तम्भस्सर्वेषु गात्रेषु भवेदुत्कर्णकेऽनिलात् ॥ ६१२ ॥

अभ्यङ्गो मर्दनं स्वेदः कर्तव्यश्च प्रयत्नतः ।
शङ्कुमोर्मन्ययोः पुच्छे शिरावेषः प्रशस्यते ॥ ६१३ ॥

कर्णमूलात् स्कन्धपार्श्वात् पृष्ठवंशस्य पार्श्वगे ।
त्रिकमध्यसमायाते रेखे स्थूरावधिस्थिते ॥ ६१४ ॥

कारयेत् तप्तलोहेन घृतेनाभ्यञ्जनं त्र्यहम् ।
जलमुष्णं यवक्षारमिश्रं तैलेन प्रापयेत् ॥ ६१५ ॥

मन्ययोः स्तब्धता यस्य स्वेदादिस्तस्य पूर्ववत् ।
मन्यावन्धे शिरावेष्ये नस्यं यज्ञेन कारयेत् ॥ ६१६ ॥

आभा शुष्मी निघा रास्ना हिङ्गु कुष्ठं रसाग्रनम् ।
फणा प्रियङ्गु तच्चूर्णं रास्नाफाथेन भावनम् ॥ ६१७ ॥

गोनृद्वर्हिणः पिच्छमच्छमलस्य दन्तिनः ।
केदा नत्वाथ दन्ताथ सिद्धार्थाथेति चूर्णितैः ॥ ६१८ ॥

एतैः मकलितो धूपो मन्दुरामु प्रधूपितः ।
अभकायगतान् सर्वान् ग्रहालुबाटयत्यलम् ॥ ६१९ ॥

इत्यध्वैचक्रम् ॥

वारणैर्भद्रभातौघैः कालिद्ववनजन्यभिः ।
शिशितैः सज्जितैः शूरैर्लभ्यते विजयो युधि ॥ ६२० ॥

शूरो रुढो महाकायः सर्वलक्षणसंयुतः ।
एको विजयते दन्तो मदगूर्णिनलोचनः ॥ ६२१ ॥

सुख्यं दन्तिचक्रे राज्ञां तमरे विजयैषिणाय ।
तस्माद्विजयते कार्या बहवो वारणोत्तमाः ॥ ६२२ ॥

ततस्तेषां महीपालः घोषणे यत्नवान् भवेत् ।
राजार्भैर्घृततस्मिर्भेदघ्ना च परिष्वादिता ॥ ६२३ ॥

शुद्धमासरसोपेतैरिधुकाण्डैः शुभासवैः ।
शुक्लपक्षमतीकाञ्चनालिपुर्जपेनोदरेः ॥ ६२४ ॥

नवगोधूमकुम्भापैर्पावनार्जैः फलान्वितैः ।
हरितैश्च तथा शुष्कैस्तृणैः काष्ठांपितैरपि ॥ ६२५ ॥

विरिधैः सोरषानैश्च घृतेरारससंपुनैः ।
द्विहाले जलपानैश्च तथा सोपारगानैः ॥ ६२६ ॥

सुषिकाभृदुदरवाभिः पायुर्दोहनैर्हरिषु ।
मीणदेहैश्च शिरदान् नित्यं यथा पुष्टा भवन्ति ते ॥ ६२७ ॥

बन्धनान् तारनान् व्यापेर्बनगोखरविचिन्तनान् ।
असा-भवाश्च नोऽर्जानां हायाताञ्ज्यापगादपि ॥ ६२८ ॥

पटोलपाठाकुष्ठानि निम्बधान्यमृता विषा ।
 धान्यकं पर्पटं तिक्ता-वत्सकं कफपित्तजिह्व ॥ ६५१ ॥
 हिङ्गु सौवर्चलं शुण्ठी गुडं शूलस्य शान्तये ।
 म्यूपणेनाञ्जनं चाक्ष्णोः शुण्ठ्या केरळयाऽपि वा ॥ ६५२ ॥
 अश्वगन्धा कणा रात्रिः कृमिघ्नं रसपञ्चकम् ।
 पृथक् पृथक् पलान्यष्टौ चरिष्ठो मुष्टिमात्रकः ॥ ६५३ ॥
 पञ्चभिर्लवणैर्युक्तो योगोऽयं हन्ति मारुतम् ।
 मूत्रकृच्छ्रमथाध्मानं शूलं चापि व्यपोहति ॥ ६५४ ॥
 कुटजं शृङ्गवेरं च यवक्षारं च चित्रकम् ।
 पूतिद्वयं च सिद्धार्थं विट्प्रातिवर्षा घनः ॥ ६५५ ॥
 पिप्पली पिप्पलीमूलं रजनी शिग्र कुष्ठकम् ।
 सिन्धुजातं वचा हिङ्गु चूर्णितो गौमयान्वितः ॥ ६५६ ॥
 योगोऽयं जाठरस्याग्नेः करिणां दीपनः परः ।
 सामवायुं दिनस्पाथु सामवातोद्भवा रुजः ॥ ६५७ ॥
 सैन्धवं जीरकं दन्ती शृङ्गवेरं फलत्रयम् ।
 करञ्जद्वितयं कृष्णा पटोलं निम्बपल्लवाः ॥ ६५८ ॥
 ज्योतिष्मती गुडची च वासा चेति सुचूर्णितः ।
 पिण्डो मृदोददं हन्ति वह्निमायु करोति च ॥ ६५९ ॥
 त्रिष्टदकं स्नुही दन्ती नीली लवणपञ्चकम् ।
 ब्राह्मी च रेचनाः शूलकृम्याध्मानविनाशनाः ॥ ६६० ॥
 पाठा-पटोल-कुष्ठानि निम्बभूनिम्बपर्पटम् ।
 ज्योतिष्मती स्नुही वासः चन्यग्रान्यकशिग्रुकम् ॥ ६६१ ॥
 वचा-कटफल-रोध्राणि चित्रकं बृहतीफले ।
 तिक्ता दुरालभा रात्रिः करञ्जं त्रिफला तथा ॥ ६६२ ॥

त्रिकटु त्रायमाणा च पौष्करं गजपिप्पली ।
पानको चेति चूर्णोऽयं मधुना कण्ठरोगनुत् ॥ ६६१ ॥

सैन्धवं नागरं कुष्ठं चचा शिशु निशादयम् ।
सिद्धार्थक-यवसारौ सर्वमेकत्र चूर्णितम् ॥ ६६४ ॥

दध्ना विलोदितं कोष्णं कफचातनमोफजित् ।
स्येदं च कारयेच्छोफे मच्छस्त्रं वा यथोचितम् ॥ ६६५ ॥

शोफे विपाटिते पश्ये द्विपविद् सैन्धवान्विता ।
क्षेपणीया मयत्नेन व्रगान्नः पूयन्नान्तये ॥ ६६६ ॥

कुप्यत्यमृक् च विर्चं च जाते सद्यःक्षते भृशम् ।
घृतमाक्षिकपूर्णं तद् विधानरूपं दिनत्रयम् ॥ ६६७ ॥

तिक्ता निम्बस्य पत्राणि रजनी चेति पेपितम् ।
मधुयुक्तं व्रगानां स्याच्छोधनं रोपणं परम् ॥ ६६८ ॥

कतकस्य कलं रोधं मधुकं चन्दनं यनम् ।
मर्षोष्ठीरकं मञ्जिष्ठा बालकोश्वीरकं तथा ॥ ६६९ ॥

एभिर्विरचिता वर्त्तिःचूर्णमाश्रितनं तथा ।
सर्वेपापक्षिरोगाणां शस्यते सामजन्मनाम् ॥ ६७० ॥

सौरट्टमाणा निष्काये त्रिवृते निसिपेदनु ।
त्रिकला रोचन व्यासा सिन्दूरं रोधशुगुलम् ॥ ६७१ ॥

भट्टान-रजनी-घोष्ठाकलकामार(म)-सैन्धवम् ।
सौराष्ट्रिकाञ्चनं चैव रस मर्जसमुद्भवम् ॥ ६७२ ॥

श्रीषेष्टं चेनि सञ्चर्ष्य द्वाये सम्मिश्रयेत् ततः ।
दन्ता विषट्पंस्तज्जः शर्नैर्मुदप्रिना भिषक् ॥ ६७३ ॥

पटोलपाठाकुष्ठानि निम्बधान्यमृता विषा ।
 धान्यकं पर्पटं तिक्ता-वत्सकं कफपित्तनित्र ॥ ६५१ ॥
 हिङ्गु सौवर्चलं शुष्ठी शुद्धं शूलस्य शान्तये ।
 म्यूपणेनाञ्जनं चाक्ष्णोः शुष्ठ्या केवलयाऽपि वा ॥ ६५२ ॥
 अश्वगन्धा कणा रात्रिः कुमिर्त्रं रसपञ्चकम् ।
 पृथक् पृथक् पलान्यष्टौ वरिष्ठो मुष्टिमात्रकः ॥ ६५३ ॥
 पञ्चभिर्लवणैर्युक्तो योगोऽयं हन्ति मारुतम् ।
 मूत्रकुच्छ्रमयाध्मानं शूलं चापि व्यपोहति ॥ ६५४ ॥
 कुट्जं शृङ्गवेरं च यवक्षारं च चित्रकम् ।
 घृतिद्वयं च सिद्धार्थं विदङ्गातिवपा घनः ॥ ६५५ ॥
 पिप्पली पिप्पलीमूलं रजनी शिग्रु कुष्ठकम् ।
 सिन्धुजातं वचा हिङ्गु चूर्णितो गोमयान्वितः ॥ ६५६ ॥
 योगोऽयं जाठरस्याग्नेः करिणां दीपनः परः ।
 सामवायुं दिनस्त्यागु सामवातोद्भवा रुजः ॥ ६५७ ॥
 सैन्धवं जीरकं दन्ती शृङ्गवेरं फलत्रयम् ।
 करञ्जद्वितयं कृष्णा पटोले निम्बपल्लवाः ॥ ६५८ ॥
 ज्योतिष्मती शुद्धी च वासा चेति मुचूर्णितः ।
 पिण्डो मृदोद्दं हन्ति वह्निमागु करोति च ॥ ६५९ ॥
 त्रिवृदर्कः स्नुही दन्ती नीली लवणपञ्चकम् ।
 ब्राह्मी च रेचनाः शूलकृम्याध्मानविनाशनाः ॥ ६६० ॥
 पाठा-पटोल-कुष्ठानि निम्बभूनिम्बपर्पटम् ।
 ज्योतिष्मती स्नुही वासः चण्यग्रन्थिरुशिष्टुम् ॥ ६६१ ॥
 वचा-कदफल-रोध्राणि चित्रकं गृह्णीकले ।
 तिक्ता दराळभा रात्रिः करञ्जं त्रिफला तथा ॥ ६६२ ॥

- त्रिकटु त्रायमाणा च पौष्करं गजपिप्पली ।
 घानकी चेति चूर्णोऽयं मधुना कण्ठरोगनुत् ॥ ६६१ ॥
- सैन्धवं नागरं कूर्पुं वचा शिग्रु निशाद्यम् ।
 सिद्धार्थक-यरक्षारौ सर्वमेकत्र चूर्णितम् ॥ ६६४ ॥
- दध्रा विलोदितं कोष्णं कफवातजशोकनिवृ ।
 स्वेदं च कारयेच्छोफे मच्छस्रं वा यथोचितम् ॥ ६६५ ॥
- शोफे विपाटिते पक्वे द्विपविद सैन्धवान्विता ।
 क्षेपणीया मयत्नेन ग्रगान्नः पूयसान्तये ॥ ६६६ ॥
- कुप्यस्यसृक् च पित्तं च जाते सद्यःक्षते भृशम् ।
 घृतमाक्षिकपूर्णं तद् विधातव्यं दिनत्रयम् ॥ ६६७ ॥
- निष्ठा निम्बस्य पत्राणि रजनी चेति पेपितम् ।
 मधुयुक्तं ग्रगानां स्याच्छोषनं रोपणं परम् ॥ ६६८ ॥
- कतकस्य फलं रोधं मधुकं पन्दनं घनम् ।
 मयौण्डरीकं मञ्जिष्ठा बालकोशारकं तथा ॥ ६६९ ॥
- एभिर्विरचिता वर्त्तिश्चूर्णमाधोतनं तथा ।
 सर्वेषामक्षिरोगाणां शस्यते सामजन्मनाम् ॥ ६७० ॥
- सीरदुमाणा निष्काये विटनं निक्षिपेदनु ।
 शिकला रोचनं लाक्षा सिन्दूरं रोधगुग्गुलम् ॥ ६७१ ॥
- भट्टान-रजनी-पोण्डाफलकामार(म)-सैन्धवम् ।
 तौराष्ट्रिकाञ्जनं चैव रसं सज्जसमुद्भवम् ॥ ६७२ ॥
- धीशेष्टं चेति सक्षुण्णं द्राये सम्मिथयेत् ततः ।
 दद्यात् विषयंस्तग्मः उर्ध्वमूर्धनिना भिषक् ॥ ६७३ ॥

पटोलपाठाकुष्ठानि निम्बधान्यमृता विषा ।

धान्यकं पर्पटं तिक्ता-वत्सकं कफपित्तनित्र् ॥ ६५१ ॥

हिङ्गु सौवर्चलं शुण्ठी गुडं शूलस्य शान्तये ।

भ्यूपणेनाभनं चाक्ष्णोः शुण्ठ्या केवलयाऽपि वा ॥ ६५२ ॥

अश्वगन्धा कणा रात्रिः कृमिघ्नं रसपञ्चकम् ।

पृथक् पृथक् पलान्यष्टौ वरिष्ठो मुष्टिमात्रकः ॥ ६५३ ॥

पञ्चभिर्लवणैर्युक्तो योगोऽयं हन्ति मातुतम् ।

मूत्रकृच्छ्रमथाध्मानं शूलं चापि व्यपोहति ॥ ६५४ ॥

कुटजं नृद्वेदं च यवक्षारं च चित्रकम् ।

पूतिद्वयं च सिद्धार्थं विट्प्रातिवषा घनः ॥ ६५५ ॥

पिप्पली पिप्पलीमूलं रजनी शिग्रु कुष्ठकम् ।

सिन्धुनातं वचा हिङ्गु नृनिंतो गोमयान्वितः ॥ ६५६ ॥

योगोऽयं जातरस्यामेः करिणां दीपनः परः ।

सामवायुं दिनस्तथाथु सामवातोद्भवा रुजः ॥ ६५७ ॥

सैन्धवं जीरकं दन्ती नृद्वेदं फलत्रयम् ।

करञ्जद्वितयं कृष्णा पटोले निम्बपल्लवाः ॥ ६५८ ॥

उयोनिष्पती गृह्वी च वासा चेति सुनृणितः ।

विम्बो मृषोरदं हन्ति वट्टिमाथु करोति च ॥ ६५९ ॥

त्रिवर्दकः स्तुरी दन्ती नीली मरगदधकम् ।

ग्राही च रेचनाः शूलहृम्याध्माननिनाशनः ॥ ६६० ॥

पाठा-पटोले-कुष्ठानि निम्बभूनिम्बपर्पटम् ।

उयोनिष्पती स्तुरी वासाः चम्यग्रन्थिकत्रिमुकम् ॥ ६६१ ॥

वचा-वट्टहृद-रोमाणि त्रिवर्दं वृषोदधे ।

निम्बा दूराकना रात्रिः करतं विट्प्रा ॥ ६६२ ॥

कुर्वानं च सुशीलं च सुखे दुःखे च सम्मतम् ।
अमायं दक्षचित्तं च धनैः प्राणैश्चञ्चलम् ॥ ६८५ ॥

नीतिज्ञं शौचसम्पन्नं न्यसनेष्वपराङ्मुखम् ।
कुर्वानं नृपतिर्मित्रं धर्मार्थं सुखसिद्धये ॥ ६८६ ॥

इति सुहृद्भाष्यः ॥ ७ ॥

आत्मायत्तो नृपः श्रेष्ठो दयायत्तस्तु मध्यमः ।
कनिष्ठः सचिवायत्त इति नीतिविदो विदुः ॥ ६८७ ॥

मदधीनमिदं राज्यं राजा च वशगो मम ।
मया यत् क्रियते कार्यं तत् कार्यं केन छद्मपते ? ॥ ६८८ ॥

इत्यात्मगर्वेणात्मातः सचिवो यत्र जल्पति ।
कनिष्ठं तत्र तद् राज्यं सचिवायत्तमुच्यते ॥ ६८९ ॥

विहसते यन्मया कार्यमवश्यं मन्यते ममः ।
इत्यारोप्य द्वयोः साम्यं सचिवो यत् तु भाषते । ६९० ॥

सुखासुखवदं चैवमुभयाधीनसिद्धितः ।
सद्भाष्यमुभयायत्तं मध्यमं परिकीर्तितम् ॥ ६९१ ॥

मभोराज्ञां विना नाहं समर्थः कार्यसिद्धये ।
इति भीत्या नृपं भक्त्या सचिवो यत्र चरत्यलम् ॥ ६९२ ॥

यत् तु राज्यं भयापेतं सुखदं सर्वसिद्धिदम् ।
श्रेष्ठं स्थिरतरं सम्भगात्प्राप्यत्तं परिकीर्तितम् ॥ ६९३ ॥

अनुग्रहे निग्रहे च दाने चादानकर्मणि ।
मनुष्यो च निवृत्तो च शरणे मोक्षणे तथा ॥ ६९४ ॥

स्वयं समर्थो यो राजा स्वाज्ञा चैव निर्गता ।
निजशक्त्या समायुक्तः स मधुः मधुरूपते ॥ ६९५ ॥

लेहवत् तद् घनीभूतं पिच्छलं वज्रलेपयेत् ।

द्विपानां तलवन्धार्थं कल्पयेत् सुविचक्षणः ॥ ६७४ ॥

इति गजचिकित्सा ॥

पर्णिका मुद्गपर्णी माषपर्णी । उग्रगन्धा वचा-रसोर्नो । र
पृतिद्वयं कृष्णा पिप्पली । वासा आटरूपकः । ग्रन्थिकं पिप्प
कटफलं काश्मर्यम् । सौराष्ट्रिका तुवग्मृत्तिका । त्रिवृतं त्रिलोहम्
सरलद्रुमनिर्यासः ॥ ६७७ ॥

इति गनौषधिनिष्पट्टः ।

मुख्यं दन्तिबलं राज्ञां समरे विजयैषिणाम् ।

तस्मान्निजबले कार्या बहवो द्विरदा नृपैः ॥ ६७८ ॥

उपचारान् प्रकुर्वीत दानार्थं करिणां नृपः ।

अनेकायुधसङ्कीर्णाः पताकाध्वजरान्विताः ।

चतुर्भिस्तुरगैर्युक्ता इडाः सारथिनोदिताः ॥ ६७९ ॥

महारथैः समाक्रान्ता बहवः स्पन्दना नृपैः ।

चतुरङ्गे बले कार्या रणे विजयकाङ्क्षिभिः ॥ ६८० ॥

खड्गचर्मधराः केचिदन्ये स्युः कुन्तपाणयः ।

सेल्लचक्रधराः केचित् केचिन्मुद्गरपाणयः ॥ ६८१ ॥

धनुर्धरास्तथा केचित् केचित् परशुपाणयः ।

शक्तिशूलधराः केचित् केचिच्च क्षुरिकाधराः ॥ ६८२ ॥

यन्त्रमुक्तायुधाः केचित् केचिन्मुक्तायुधास्तथा ।

अमुक्तायुधहस्ताश्च मुक्तायुधकरास्तथा ॥ ६८३ ॥

ईदृक् चतुर्वलं विद्वान् युद्धाय विजितध्रुमः ।

कुर्यादतन्द्रितो राजा शत्रुसंहरणोद्यतः ॥ ६८४ ॥

इति वज्रप्यायः ॥ ६ ॥

रिपूणां निग्रहोपायमर्थानावर्जनोद्यमम् ।

भृत्यानां धरणं चैव मत्पूजानां पतिक्रियाम् ॥ ७०७ ॥

सन्माननं च मित्राणां पुत्राणां नपसिद्धिणम् ।

द्वन्द्वान्तरनितारसो द्विर्क्षा च गजराजिनाम् ॥ ७०८ ॥

मन्त्रिणां मन्त्रितं दुष्टममात्यानां विचेष्टितम् ।

रक्षणं च कुपाराणां सामन्तानां च ज्ञाननम् ॥ ७०९ ॥

रागापरागो लोकाणामात्मनश्च गुणायुर्गो ।

आय-व्ययं च विद्वानां कोटस्यापि विवर्धनम् ॥ ७१० ॥

दुष्टानां दमनं चैव शिष्टानां परिपालनम् ।

पूजनं सुर-विमानां वर्णाधमनिरीक्षणम् ॥ ७११ ॥

दुर्गाणां रक्षणं सम्यक् परभूपाळचेष्टितम् ।

मारणं तस्करादीनामात्मरक्षाविधिक्रमम् ॥ ७१२ ॥

पटुर्गणानां च सद्भावं धान्यादीनां समर्पिताम् ।

शान्तिकं पौष्टिकं कर्म नित्यं नैमित्तिकं तथा ॥ ७१३ ॥

माननं बुद्धिवृद्धानां देशकालविमर्शनम् ।

चिन्तयेन्मन्त्रिभिः सार्द्धं स्वयं वा वसुधाधिपः ॥ ७१४ ॥

आहूय मन्त्रिणः सर्वान् मन्त्रयेत् पृथक् पृथक् ।

अभिप्रायं विदित्वैषां गुणदोषौ विचारयेत् ॥ ७१५ ॥

मन्त्रिभिर्मन्त्रिते मन्त्रे गुणदोषौ विचार्य च ।

स्वयं निश्चित्यान्पतरत् कार्यं कुर्यान्महोपतिः ॥ ७१६ ॥

किं कृतं करणीयं किं क्रियमाणं च किं मया ।

किं सिद्धं किमु साध्यं मे इति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥ ७१७ ॥

आज्ञारूपेण या शक्तिः सर्वेषां मूर्धनि स्थिता ।
प्रभुशक्तिर्हि सा ज्ञेया सप्रभा महिमोदया ॥ ६९६ ॥

इति प्रभुशक्त्यध्यायः ॥ ८ ॥

कार्यस्य साधनोपायाः सहायास्तत्कृतौ क्षमाः ।
देशकालत्रिचारश्च विघ्नानां च प्रतिक्रिया ॥ ६९७ ॥

कार्यसिद्धौ सुखं चेति पञ्चाङ्गो मन्त्र इष्यते ।
गुरुभुक्तमतेऽप्येव चाणक्यादिमते तथा ॥ ६९८ ॥

पश्चात्तापविहीनश्च सानुबन्धं सुखोदयः ।
अभीष्टश्चाविलम्बश्च विशिष्टो मन्त्र इष्यते ॥ ६९९ ॥

बहुभिर्भिद्यते मन्त्रो द्वाभ्यां मन्त्रो न नश्यति ।
भात्मना विहितो मन्त्रो ब्रह्मणाऽपि न भिद्यते ॥ ७०० ॥

सततं गुप्तवाक्यस्य नित्यं गुप्तेऽङ्गिराकृतेः ।
फलैर्ज्ञेयाः सदारम्भाः पुण्यं पूर्वार्जितं यथा ॥ ७०१ ॥

वधिरान्जटान् मूकान् व्याधितान् वृद्ध-वालकान् ।
म्रिया अपि स्त्रियो म्लेच्छांस्तिरथोऽपि भुकादिकान् ॥ ७०२ ॥

भ्रुतिगोचरतो देशात् तथा लोचनगोचरात् ।
धारयेत् परतो यत्नात् तत्र काले नरेश्वरः ॥ ७०३ ॥

आरुह्य चोन्नतं स्थानं शसादं वा रदःस्थितम् ।
भरण्ये विजने वाऽपि मन्त्रं कुर्यादलक्षितः ॥ ७०४ ॥

मध्याह्ने मन्त्रयेन्मन्त्रं कृताहारो गतरुमः ।
रात्रापरभागे वा गतनिद्रः सुखोत्थितः ॥ ७०५ ॥

पमेमर्थं च कामं च कृत्याकृत्यं वनावनम् ।
अभिधानि मित्राणि देशरक्षाक्रियारुमम् ॥ ७०६ ॥

सुजनोऽपिपति ज्ञात्वा स्वयं सद्युगचान्धवः ।

करोत्यलोभतः सन्धि मित्रसन्धिः स उच्यते ॥ ७२९ ॥

कन्यादानेन यः कुर्यान् सन्धि कार्यवशात्पुनः ।

सम्बन्धनाः स विज्ञेयः सन्धिः सन्धिविचारकैः ॥ ७३० ॥

भन्योऽन्यस्योपकारार्थं यत्र मन्थीयते नृपः ।

परस्परोपकाराख्यः स सन्धिः शोच्यते पुनः ॥ ७३१ ॥

गमानभास्तथा रत्नं सुवर्णं भूमिमेव च ।

दत्त्वा यः क्रियते सन्धिरुपहारः स उच्यते ॥ ७३२ ॥

इति सन्ध्यध्यायः ॥ ११ ॥

सुयत्नेन सहायेन सामर्थ्येन बलेन च ।

मन्त्रैर्हीनेन भूपात्रः सार्द्धं कुर्वीत विग्रहम् ॥ ७३३ ॥

कामनां लोभनमेव भूभरो मानसम्भवः ।

अभयाख्यः समाख्यात इष्टमोऽथ मदोत्थितः ॥ ७३४ ॥

अर्थशास्त्रे परः ख्यात एकद्रव्याभिज्ञाशुक्रः ।

इत्यष्टौ विग्रहाः शोक्ता नवमो नोपलभ्यते ॥ ७३५ ॥

शान्तिमित्रो हि यो जानाति विग्रहः कामजः स्युतः ।

द्रव्यापहारजनितो विग्रहो लोभजस्तथा ॥ ७३६ ॥

भूभर्यमुत्थितो यस्तु विग्रहो भूभरो महान् ।

विद्वदार्थं कृतो यस्तु विग्रहो मानसम्भवः ॥ ७३७ ॥

सहायागतरसार्थं यो भवेत् विग्रहो महान् ।

अभयाख्यः स कथितो विग्रहो शान्तिविद्भिः ॥ ७३८ ॥

मिशये बन्धुभृत्यार्थं विग्रहो यः समाचरेत् ।

इष्टजः स तु निर्दिष्टो शान्तिस्वर्णविद्भिः ॥ ७३९ ॥

बहुलाभं सुसाध्यं च धर्म्यं कीर्त्तिनिवर्धनम् ।

कार्यं विचार्य कर्तव्यं भूधुना मुखमिच्छता ॥ ७१८ ॥

समावाय-व्ययौ यत्र व्ययो यत्राधिको भवेत् ।

असाध्यं च शतोपायैः कथञ्चित् तन्न मन्त्रयेत् ॥ ७१९ ॥

अधर्म्यमयशस्यं च पश्चात्तापकरं च यत् ।

दुर्लभं क्लेशबहुलं दुर्मन्त्रं तन्न मन्त्रयेत् ॥ ७२० ॥

कामात् क्रोधाद् भयादन्यलोभ्यमानो न मुञ्चति ।

यथा शक्त्या पुनः कार्य(र्ये) मन्यशक्तिस्तु सा स्मृता ॥ ७२१ ॥

इति मन्त्रशतस्यध्यायः ॥ ९ ॥

भूमिं द्रव्यं गजानन्वान् रत्नानि विनयं तपां ।

प्रसीदतुमुद्यतोऽरीणां विक्रमोपचितो नृपः ॥ ७२२ ॥

मास्त्वयं यत् स्वयं कार्यं देवाद् यदि न सिध्यति ।

न सीदति च तत् कर्तुमुत्साही च पुनः पुनः ॥ ७२३ ॥

पस्य स्यादुद्यमे नित्यं चित्तमुत्साहसंप्रयुतम् ।

उत्साहशक्तिः सा श्रया नृराणां भूतिमिच्छताम् ॥ ७२४ ॥

इत्युत्साहशतस्यध्यायः ॥ १० ॥

नाक्रान्तिमाध्या यः कश्चिद् देशक्रान्तायपेक्षया ।

तेन सार्द्धं मर्द्दयान् सन्धिं नीतिविचक्षणः ॥ ७२५ ॥

त्रेता शत्रुं बन्धितुं यस्तस्मादभ्यभिहेन वा ।

नयानि सन्धिं कृत्वा नयवासादिशारदा ॥ ७२६ ॥

चतुर्थमा शोक्यमानो योऽर्द्धं तेन च न क्षयः ।

नयानि सन्धिं कृत्वा नयवासादिशारदा ॥ ७२७ ॥

सन्धिं यदुर्ध्वं नः शोन्धो यैः सन्धिं यदुर्ध्वं नः ।

परम्यगोपितायैव उदाहरणायैव ॥ ७२८ ॥

सर्वतः स्वस्थचित्तस्य बन्धिप्रत्यारिधानिनः ।
भवेद् या नृपनेर्यात्रा निर्व्याना सा प्रकीर्तिता ॥ ७२१ ॥

रिपुवंश्येन मार्द्वं यो गच्छत्यरिविनाशने ।
सा तु यात्रा भवेत् कुल्या द्विपत्ता भयकारिणी ॥ ७२२ ॥

रिपोर्विनाशमुद्दिश्य स्वयत्वा चान्यप्रपादकम् ।
सहसा क्रियते यात्रा सा भवेच्छ्रीप्रदा भृशम् ॥ ७२३ ॥

इति यात्राभेदाः ॥

देशं कालं तथा विधिं निमित्तं चन्द्रमात्मनः ।
विचार्य कुर्यान्नो नित्यं यात्रा भरति सिद्धिदा ॥ ७२४ ॥

मूलेऽर्के भ्रवणे मौन्ये भौमादिर्बुधश्चन्द्रवने ।
कृत्तिकायां बुधो युक्तो वायव्येऽस्तु पुनर्वसौ ॥ ७२५ ॥

भागे शुक्राः शनिः स्वान्तो निष्ठुनः सर्वसिद्धिदा ।
तस्मादन्ते समाख्याताः सिद्धिदाया मन्त्राविधिः ॥ ७२६ ॥

सहस्रकिरणो हस्ते शुक्राहो शुक्रार्धपरिहः ।
अश्विर्वा च पराशुभे र्भवे चन्द्रमसः शुभः ॥ ७२७ ॥

दिवौकसां शुक्रा पुष्ये रंजत्या भृगुनन्दन ।
रोहिण्यां शनिवारं तु शुभायोगाः प्रकीर्तिताः ॥ ७२८ ॥

रिक्तायु र्गर्भे गुर्ये नन्दायु भृगुनन्दने ।
जयायु परणाशुभे भद्रायु च पुष्ये रिपो ॥ ७२९ ॥

पूर्णायु त्रिदशाचार्ये निधये सिद्धा निधिर्येव ।
मर्वकार्यकर्ता नृणां पाषाणां च विदेव ॥ ७३० ॥

पतिर्यु गमने दक्षिणा द्वितीया शेषदा भवेत् ।
तृतीया धनदाभावात् चतुर्थी निर्दिष्टा मदा ॥ ७३१ ॥

मदिरामदजातेन विद्याधनमदेन च ।

यौवनेन मदेनाथ विग्रहो यो भवेन्नृणाम् ॥ ७४० ॥

एतैर्मदैः समुत्पन्नो मतिभ्रंशकरो महान् ।

अविवेकाद् य उत्पन्नः स भवेच्च मदोत्थितः ॥ ७४१ ॥

एकमर्थं समुद्दिश्य यो भवेद् विग्रहो मियः ।

॥ प्रोक्तः शास्त्रतत्त्वैरेकद्रव्याभिज्ञाणुकः ॥ ७४२ ॥

इति विग्रहाध्यायः ॥ १२ ॥

दैवोपहतकोशश्च व्याधिना बाधितोऽपि वा ।

व्यसनासक्तचित्तो वा शत्रुणा पीडितोऽपि वा ॥ ७४३ ॥

बलकोशविहीनो वा यो वा मित्रैर्वियोजितः ।

तस्योपरि नृपो यायाजिगीर्जयसिद्धये ॥ ७४४ ॥

शरत्काले वसन्ते वा रिपोर्नाशमुपस्थिते ।

निमित्तं शकुनं लब्ध्वा यात्रां कुर्वीत भूपतिः ॥ ७४५ ॥

सन्धानजा पार्ष्णिरोधा मित्रविग्रहणी तथा ।

द्वन्द्वनिर्व्याजजा कुल्या सप्तमी चापि शीघ्रया ॥ ७४६ ॥

पार्ष्णिग्राहेण सन्धाय पश्चात् कुर्वीत भूपतिः ।

सन्धानयात्रा सा ज्ञेया नृपाणां सेमकारिणी ॥ ७४७ ॥

पार्ष्णिग्राहस्य रोधार्थं नियोग्यात्मबलं महत् ।

गच्छतां सा भवेद् यात्रा पार्ष्णिरोधा शुमान्वा ॥ ७४८ ॥

शत्रोः सार्धं स्वमित्रेण कारयित्वा मुविग्रहम् ।

गच्छतां सा भवेद् यात्रा मित्रविग्रहणी परा ॥ ७४९ ॥

यस्योपरि स्वयं यायादानयेत् तदरिं नयात् ।

सा यात्रा द्वन्द्वजा मोक्षा रिपुसंहारकारिणी ॥ ७५० ॥

नानां च यदि केन्द्रत्रिकोणः ।

प्रदो यस्य तस्य यात्रा सुखमदा ॥ ७७४ ॥

त्रिकोणस्थावतियोगः स कथ्यते ।

रेन्द्राणां क्षेमदा रिपुनाशिनी ॥ ७७५ ॥

कथितः त्रिभिः केन्द्रत्रिकोणैः ।

क्षेमो भूरां लाभो रिपोर्वधः ॥ ७७६ ॥

त्रिभिः सौम्याः पापाः पट्ट-त्रि-लाभगाः ।

पाणे ह्युक्तस्य लाभो जयो भवेत् ॥ ७७७ ॥

वेच्छन्ता नृपाणां भूतिमिच्छन्तम् ।

जानानामन्येषां शत्रुनादिभिः ॥ ७७८ ॥

प्रास्तायां रोहिण्यां गमने नृपः ।

नीयांश्चमाद्यभावं विचर्जेत् ॥ ७७९ ॥

रौद्रेषु ज्येष्ठायां वामरस्य हि ।

भावं यात्रायां पृथिवीपतिः ॥ ७८० ॥

पुण्य-हस्तेषु यात्रायां परिवर्जेत् ।

मं भावं जयमिच्छन् महापतिः ॥ ७८१ ॥

पौष्णेषु त्याज्यो यत्नात्महीभुजा ।

मो भागः सदा विजयमिच्छता ॥ ७८२ ॥

मेषे मरे निशामध्यं परित्यजेत् ।

रैक्षो रिपुपार्ता जयोत्युक्ता ॥ ७८३ ॥

त्याज्यो जज्ञे दिविर्दिवने ।

मो भागः मवाणे पृथिवीभुजा ॥ ७८४ ॥

अहस्ते पुण्यं च मृगमस्तके ।

मस्त नृपाणां निजिर्मिच्छन्तम् ॥ ७८५ ॥

मैत्राभि-पुत्र-इत्याद्य मरिचिषु यथावदाः ।
 यात्रायां मुच्यमानास्ते मरिचिषोऽस्मादप्यः ॥ ७८३ ॥
 गच्छन् परिमृष्टीर्चां च कृत्स्नादिषु सप्तगु ।
 मयादिमसके गच्छन् दक्षिणां पश्चिमां दिशम् ॥ ७८४ ॥
 मैत्रादिमसके यात्रान् पश्चिमां दक्षिणां दिशम् ।
 धनिष्ठादिषु धिष्ण्येषु व्रजेत् पश्चिमां दिशम् ॥ ७८५ ॥
 वैपरीत्याह गदा गच्छन् पश्चिमां लङ्घितो भवेत् ।
 लङ्घितः पश्चिमां हन्ति सर्वेकायांणि यापिनाम् ॥ ७८६ ॥
 वायव्यामाननीयायां सप्ताकस्य न निष्ठति ।
 पश्चिमां दण्डनन् तस्माद् यात्रायां न निवर्जयेत् ॥ ७८७ ॥
 गमनं केचिदिच्छन्ति कृत्स्नादिषु सप्तगु ।
 आग्नेयां दिशि प्राच्यां च न दोषः परिव्याज्जनः ॥ ७८८ ॥
 मयादिषु तथाऽऽग्नेयीं प्रार्ची गच्छन् न दुष्यति ।
 मैत्रादिषु दिशं वायार्धेनदस्य दिशं व्रजेत् ॥ ७८९ ॥
 धनिष्ठादिषु धिष्ण्येषु वायव्यामथ वारुणीम् ।
 ककुभं गच्छता नैव पश्चिमां लङ्घितो भवेत् ॥ ७९० ॥
 ज्येष्ठा प्रार्चीदिशं हन्ति गच्छतां कामितं कलम् ।
 पूर्वाभाद्रपदा याम्यां प्रार्चीमपि रोहिणी ॥ ७९१ ॥
 उत्तराफाल्गुनी तद्दुत्तरां ककुभं सदा ।
 यातूणां च भवेत् क्लेशः सन्देहेन निवर्त्तनम् ॥ ७९२ ॥
 इति सर्वदिगृक्षाणि ।

भुकादित्यग्ने गन्ता वर्जयेत् पश्चिमां दिशम् ।
 मुखे भौमे च कौबेरीं ककुभं परिवर्जयेत् ॥ ७९३ ॥

सोमे अर्धेधरे चारे दिवं प्राचीं परित्यजेत् ।
 गुरोरांरे न गन्तव्यं दक्षिणां ककुभं मति ॥ ७९७ ॥
 वारशूलमिदं प्रोक्तमाचार्यः कैश्वदेव हि ।
 तस्मादस्मिन् न गन्तव्यं वारशूने विचक्षणः ॥ ७९८ ॥
 इति वारशूलम् ॥

आदित्यस्य दिने वर्यां धनिष्ठा कृत्तिका मघा ।
 अनुराधा तथाऽश्लेषा भरणी गमने पुथे ॥ ७९९ ॥
 आपादे द्वे विद्यात्वा च त्याग्याः सोमस्य वासरे ।
 धनिष्ठाऽर्द्रां अतपिपद् भौमवारे त्रिभिर्जिताः ॥ ८०० ॥
 कृत्तिका रेवती मूलमनुराधा तथाऽश्विनी ।
 वर्यां अतपिपद् चैव बुधवारे शुभेच्छुभिः ॥ ८०१ ॥
 मृगं अतपिपद् पौष्णं वर्जयेद् गुरुवासरे ।
 पुष्याश्लेषामघा माघीं याने शुक्रदिने त्यजेत् ॥ ८०२ ॥
 आपादपुमलं हस्तं चित्राशुक्लरफाल्गुनीम् ।
 मन्दवारे त्यजेत् माघी यात्रायां पार्ष्णिशोचयः ॥ ८०३ ॥
 इति क्रस्तदोषकाणानि ॥

षट्कलामु दधि प्राश्यं ब्राह्म्यां च घृतपायसम् ।
 ऐन्दवं माषवटिका रोद्रे च मधुरं दधि ॥ ८०४ ॥
 पुनरसौ पटोलानि पुष्ये सर्पिश्च पायसम् ।
 सर्पधिष्ये तिला भक्ष्या मघासु कृत्तरोदनम् ॥ ८०५ ॥
 पायसं पूर्वफाल्गुन्यामर्ष्यम्पे शारुभोजनम् ।
 यावकं पाणिनस्तत्रे चित्रायां चित्रभोजनम् ॥ ८०६ ॥
 स्नाय्यां पार्याफलं स्वाद्यं द्विदंशे शुद्धपक्कम् ।
 कुळत्पान् मित्रनक्षत्रे यावकं द्रव्यदेवते ॥ ८०७ ॥

मूत्रे मूत्ररूपास्त्राणं पुरांगेष्टे मूत्रं दधि ।

उत्तराग मूत्रं शीतं धरणे इच्छन्ममस्तरः ॥ ८०८ ॥

माज्जिबन्धं धनिप्राणं वारुणर्षे न शृङ्खलीः ।

पुराभाद्रदे धौर्ध्वं चोन्नमूत्रं तयोश्चरे ॥ ८०९ ॥

स्वःशं मिश्रनुज्ञाः स्मृतधिन्यां स्त्रादु भोजनम् ।

भग्नरां वरिष्ठं नोयं वाग्नं वाग्नं मुखां धरेन् ॥ ८१० ॥

शोके न्यासोद्धारम् ॥

पुरास्त्रां धारादेवमकाञ्चे इन्द्रियेने ।

मद्रादे गात्रकञ्चह इन्द्रियमूत्रे तथा ॥ ८११ ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१२ ॥

पूरे मद्रा मन्त्रादेवेष्टे मन्त्रादे न मन्त्रादे ।

पूरे मन्त्रादे मन्त्रादे मन्त्रादे मन्त्रादे ॥ ८१३ ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१४ ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१५ ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१६ ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१७ ॥

शोके न्यासोद्धारम् ॥

नार्योऽहं मद्रादे न भूकामे चन्द्रमाहरे ।

वि-रादे भूविनिर्वाणे न मन्त्रायं निर्वानुगा ॥ ८१८ ॥

चापे मृगभरद्वाजि फलपुष्पासतेष्वपि ।

वृषभे समदे नागे सिते बाहे द्विप्रोत्तमे ॥ ८१९ ॥

सुवर्णे दिव्यरत्ने च रीणायां पटहे तथा ।

चदे चैव पद्मो दृष्टे यात्रा भवति सिद्धिदा ॥ ८२० ॥

नृपो विषः सुहृद् वेंड्या कुमारी पाण्डुराम्बरा ।

वृषाश्च कुम्भारूढा नरा नार्यः शुभावहाः ॥ ८२१ ॥

गच्छेति पृष्ठतो वाचयमेहीति पुरतः शुभम् ।

आश्लिषः सर्वतः चस्ता मनसस्तुष्टिर्निता ॥ ८२२ ॥

छिन्धि भिन्धि जहीत्यादि वाचो भिन्धा अपि स्फुटम् ।

उद्यतानां रिपोपति पापद्वीं शोभनाः सदा ॥ ८२३ ॥

इति यात्रायां मङ्गलश्रदानि शृणुयानि ॥

आ यात्रासमये गच्छेद् वामं दक्षिणतो यदि ।

स्पृष्टेद् वा ध्वजं वामं यात्रासिद्धिर्भवेत् तदा ॥ ८२४ ॥

मवेशे दक्षिणं गच्छेज्जृम्भते वा रवीयतः ।

करोति निनरा मौख्यं विपरीता तु कुक्षरी ॥ ८२५ ॥

प्रोदद्गगं यदा गच्छेत् सह पान्थेन मण्डलः ।

वापनो मूत्रयेद् वाऽपि तदाऽमो शुभमूचकः ॥ ८२६ ॥

गजस्थानं हयस्थानं चाद्वलं जयनस्थलम् ।

उलूखल-ध्वज-छत्र-चापारं मफलद्रुमम् ॥ ८२७ ॥

इष्टिकानिचयं कुम्भं पर्याणं मृत्तिकाचयम् ।

पुष्पवत् फलवत् स्थानं आ गच्छन् शुभदो भवेत् ॥ ८२८ ॥

कृतमूत्रं यदा गच्छेत् पुरस्तान् सरमायुतः ।

तदाऽभिलषितं कार्यं यातुः सिध्यति निश्चिनम् ॥ ८२९ ॥

चामगो मूत्रयेदाद्रं गंगये कृष्कुरो यदि ।

मृष्टं भोजनमुद्दिष्टं शुष्कं निःस्नेहभोजनम् ॥ ८३० ॥

अमेध्यमादनं मांसं नूतनं वस्तु फिञ्चन ।

मुखे निक्षिप्य गच्छन् वा यातुर्भाषं विनिर्दिशेत् ॥ ८३१ ॥

आद्रमस्थि तथा वस्त्रं पादप्राणं मुखे दधन् ।

उपस्थितः प्रमुञ्चेत् सारमेयः सुखपदः ॥ ८३२ ॥

इति श्वशक्तानि ॥

शान्तदीप्तमभेदेन ज्ञातव्याः ककुभः क्रमात् ।

शुभाशुभफलज्ञानविचाराय मर्तापिभिः ॥ ८३३ ॥

सूर्ये ज्वाला ततो धूमः पश्चादङ्गारसम्भवः ।

ततश्च पश्चिमे भागे भस्मस्थानं प्रकीर्तितम् ॥ ८३४ ॥

भस्माङ्गारशिखाधूमं दीप्तमित्यभिधीयते ।

शेषाः शान्ता दिशः प्रोक्ताश्चतस्रः पूर्वमूरिभिः ॥ ८३५ ॥

निष्फलं भस्मनः स्थानमङ्गारस्त्रासमावहेत् ।

ज्वाले मृत्पुर्नवेद् धूमस्थाने दुःखं विनिश्चितम् ॥ ८३६ ॥

याममात्रं वसेद् भानुर्दिग्विदिक्षु प्रदक्षिणम् ।

चत्वारो दिवसे यामा यामवर्त्या तथैव च ॥ ८३७ ॥

माहेन्द्यां प्रथमे यामे सूर्यो ज्वालाकुलो भवेत् ।

द्वितीये वह्निदिग्भागे तृतीये पितृदेवते ॥ ८३८ ॥

चतुर्थे नैर्ऋते स्थाने रात्रौ तिष्ठति भानुमान् ।

तृतीये धनदस्थाने प्रत्यूषे दिशि शूलिनः ॥ ८३९ ॥

शिवो रटन्ति दीप्तेषु फल्गुमारिनमावहेत् ।

शिवो शान्ते ज्वलन्तीषु शुभं शंसति निश्चितम् ॥ ८४० ॥

न्याभं च विनयं तौर्यं भिन्नार्गां च समागच्छ ।
रहन्ती दान्तदिग्भागे प्रयात् फलमिदं वदेत् ॥ ८४१ ॥

भनेनैव प्रकारेण पट्टीशकुनमादिसेत् ।
दीप्तस्थाने रहन् कारुः शोभनं फलमादिसेत् ॥ ८४२ ॥

दीप्ते दीप्तमुखः कारुः कुर्वाणः परुषे स्वरम् ।
कार्येतिदि मदर्श्याय विनारुं कुक्षे भुजम् ॥ ८४३ ॥

दिप्ताभिमुखमारुह्य पुनः दान्तेऽभिवासते ।
कार्यं संवर्धितं कृत्वा पुनस्त्वत्तिदिपादिसेत् ॥ ८४४ ॥

दीप्ते दान्तमुखः कारुः कुर्वाणो मधुरं स्वरम् ।
इतिशार्थं रिपोनांशे छाभं सौरजनं दिसेत् ॥ ८४५ ॥

भन्तरिसेऽथ वृक्षे वा कुर्वाणो मधुरं स्वरम् ।
मूर्खस्थाने शुभं वक्ति सर्वदा वक्तिभोजनः ॥ ८४६ ॥

इति शिवा-पट्टी-नाकशकुनानि ॥

पोतकीस्थानमालोर्य तोरणानि प्रकल्पयेत् ।
तोरेणात् तोरणं कार्यं चत्वारिंशत्क्रमान्तरम् ॥ ८४७ ॥

पक्षद्वयस्थितौ वृक्षावष्टयन्तरान्तरो ।
शिखाशकल्युग्मं वा कल्पितं तोरणं विदुः ॥ ८४८ ॥

गृहे पिष्टमयं कृत्वा पोतकीमिधुनं सुधीः ।
पूजयेत् पुष्प-धूपार्चैः कुमारीपरि भोगयेत् ॥ ८४९ ॥

तोरणस्यानयागम्य पोतक्यावधिरासयेत् ।
मयतः सन् गृहं गत्वा स्वप्यात् पाण्डविके स्मरन् ॥ ८५० ॥

सूर्योदये समुत्थाय सहायैः सहितो व्रजेत् ।
नियतस्तोरेणाभ्यासं शकुनालोरुत्तरः ॥ ८५१ ॥

प्रशान्तदिङ्मुखो भूत्वा पोतकीं नामभिः स्तुन ।

पाण्डुपुत्रस्य मध्यस्य दश नामानि कीर्तयेत् ॥ ८५२ ॥

पाण्डवी पोतकी दुर्गा श्यामोमा चटकाभिधा ।

चाराही शकुनी कृष्णा श्वेतपक्षेति नामभिः ॥ ८५३ ॥

एतैरावाह्य विकिरंदक्षतान् कुमुमेः समम् ।

ध्यायेच्च फाल्गुनं वीरं सर्वयोधधुरन्धरम् ॥ ८५४ ॥

किरीटी विजयः कृष्णो वीभत्सुः फाल्गुनोऽर्जुनः ।

सव्यसाची च पार्थश्च श्वेताम्बोऽय धनञ्जयः ॥ ८५५ ॥

“ ॐ शिवे ज्वालामुखि वलिं गृहाण स्वाहा ॥ ॐ शिवे शिवदूति
भगवति चण्डे इदमर्घ्यं मया लीलया समर्पितं गृहाण गृहाण ॥ आगच्छ
वायुवेगेन शुभं कुरु कुरु स्वाहा ॥ ”

अनेन मन्त्रेण त्रिपथे चतुष्पथे वा शिवायै वक्त्रिमर्घ्यं दद्यात् ।
तोरणेषु नामान्येतानि कीर्तयेत् ।

सिद्धिदा जायते देवी पाण्डुपुत्रोपकारिणी ॥ ८५७ ॥

निःशब्दा हीनशब्दा वा गच्छतो यदि दक्षिणम् ।

व्रजेत् कृष्णा तदा शस्ता शकुनत्रस्य तोरणे ॥ ८५८ ॥

तोरणान्तनिवृत्तस्य पोतकी वाममा श्रुमा ।

अग्रे दक्षिणतः कृष्णा वामतः पुरुषः पुरः ॥ ८५९ ॥

एका ताराऽभयं त्रिधाद् द्वितीया कामदा भवेत् ।

तृतीया राज्यलाभाय व्रजन्ती दक्षिणां दिशम् ॥ ८६० ॥

प्रथमं वामगा भूत्वा दक्षिणं यदि गच्छति ।

विनाश्य कुरुते कार्यं पश्चात् कृष्णा न संशयः ॥ ८६१ ॥

विपरीतक्रमे शेषा विपरीतफलवदा ।

न या नयक्रमाद् यान्ती मिथकार्याणि संसति ॥ ८६२ ॥

धुभं वाप्यधुभं पान्ते तदेव फलदायकम् ।

पोतकीसकुनशानं कीर्तितं सोमभूधना ॥ ८६३ ॥

इति पोतकीसकुनम् ॥

फल-पुष्प-पलाशादयं क्षीरिणं वा महीरुम् ।

परित्रस्थानसंभुवत् पिङ्गलायुगलान्वितम् ॥ ८६४ ॥

अर्चयेदधिवासार्थं सायङ्काले समाहितः ।

स्नात्वा श्रुताम्बरो भूत्वा सहायसहितो युधः ॥ ८६५ ॥

नयेन गोपयेनोर्वो क्षिप्त्वा गोचर्मनिर्मिताम् ।

अष्टपत्रं लिखेत् पत्रं पिष्टेन्द्रैर्न कोविदः ॥ ८६६ ॥

कृत्वा पिष्टमयं तत्र पिङ्गलायुगलं धुभम् ।

चण्डीं च स्थापयेत् तत्र लिष्टां (कृत्वा) पिष्टेन सायुषाम् ॥ ८६७ ॥

लोकपाळाष्टकं तत्र ध्यायेत् पद्मदलाष्टके ।

ब्रह्माणं कमलस्योर्ध्वमस्युतं च तलस्थितम् ॥ ८६८ ॥

तत्तन्नामाधर्ममन्त्रैः प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तर्गैः ।

पूजयेत् फल-पुष्पाद्यैर्धूप-नैवेद्य-दीपकैः ॥ ८६९ ॥

वृत्तस्थानाय नमः इत्यासनमन्त्रः । ॐ ह्रीं श्रीं धामुण्डे हुं नमोऽ
न वृत्ते अवतर स्वाहा ।

ध्यायन्नेन मन्त्रेण चण्डीं वृक्षेऽवतारयेत् ।

पिङ्गलायुगलस्यापि मन्त्रोऽयं कथ्यतेऽधुना ॥ ८७० ॥

ॐ पिङ्गले मेखले रेवति रात्रिचारिणि प्रसन्नपुत्रि सत्यमेतद् मूहि
स्वाहा । इत्यावाहनमन्त्रः । ॐ श्रीं ह्रीं हुं चलि वोपदे इति मूलमन्त्रः ।

सिद्धचामुण्डे कृष्णपिङ्गले स्वाहा । ॐ नमो भगवति काञ्चरात्रि मन्त्रमूर्ति
परि चामुण्डे प्रजापालनि योगेश्वरि आगच्छ आगच्छ एषोहि तिष्ठ तिष्ठ
ह्रीं चलि चलि शब्दाय स्वाहा । इत्यधिवासनमन्त्रः ॥

पूर्णां जपं च होमं च मूलमन्त्रेण कल्पयेत् ।

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा दद्यांशं होममाचरेत् ॥ ८७१ ॥

अश्वत्थोदुम्बराघ्राणां दुर्वात्रिहसमहीरुहः ।

समिधो मधु-सर्पिभ्यां जुहुयाच्चण्डिकां स्मरन् ॥ ८७२ ॥

मेतासनपतां शुष्कां भस्मलितां कपालिनीम् ।

धूर्जङ्गनां शुद्धहस्तां रक्तपां मुण्डपाणिनीम् ॥ ८७३ ॥

वसामुग्रचिता कृष्णा गजसिंहाजिनाम्बराम् ।

अश्वत्थसिंहा भीमा समरेवर्णा कृतार्चनः ॥ ८७४ ॥

अनेयित्वा ततो ब्रह्मं वेष्टयेत् सितवन्तुभिः ।

अर्पयेद् गुरोर् सार्धं दोमार्गेन जपादिकम् ॥ ८७५ ॥

દેશી કાર્યો નિભાવ મૂકું મરઘેજિજામુલે ।

गुरे च भोगयेत् कन्याः सत्यं शुभीत वन्मुभिः ॥ ८७३ ॥

मन्त्रेण गण्यमानं कारेतामनारिकः ।

॥ अथ भगवत्पुत्रस्य नामः ॥ १७३ ॥

४३। ३। ३७। ५०॥ मन्त्रप्रामाद्विनिर्णयः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८७ ॥

१०५ कः । ईश ! ए नमोस्तुभ्ये । मुनामुनम् ।

[illegible]

३३३.१ मित्रं तस्य स्यात् मित्रं च मित्रम् ।

५६॥५७॥५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ ८६॥ ८७॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ ९२॥ ९३॥ ९४॥ ९५॥ ९६॥ ९७॥ ९८॥ ९९॥ १००॥

[illegible]

५०१४१-१०६७८९१०११२१३१४१५१६१७१८१९२०२१२२२३२४२५२६२७२८२९३०३१३२३३३४३५३६३७३८३९४०४१४२४३४४४५४६४७४८४९५०५१५२५३५४५५५६५७५८५९६०६१६२६३६४६५६६६७६८६९७०७१७२७३७४७५७६७७७८७९८०८१८२८३८४८५८६८७८८८९९०९१९२९३९४९५९६९७९८९९

५.१ १५ ०० : ० ५ ५५ ११५ १०० १ १५ ५५ १

5-10-1968

[illegible]

1 2 3 4 5

एकमात्रधिलित्पुत्रतः तद्वद्वेन द्विमात्रिका ।

प्रितयेन त्रिमात्रः स्याच्चतुर्मात्रथतुष्ककः ॥ ८८३ ॥

पञ्चमिः पञ्चमात्रस्तु बोद्धव्योऽसौ मनीषिभिः ।

स्वरूपं तस्य वक्ष्यामि स्वराणामनुकारतः ॥ ८८४ ॥

चिल् एकमात्रः १ । चिलि द्विमात्रः २ । चिलिलि त्रिमात्रः ३ ।

चिलिचिलि चतुर्मात्रः ४ । चिलिचिलिलि पञ्चमात्रः ५ पार्थिवः ॥

किच् १ । किचि २ । किचिचि ३ । किचि किचि ४ । किचि किचिचि

५ आप्यः ॥ कुक् १ । कुकु २ । कुकुकु ३ । कुकुकुकु ४ । कुकुकुकुकु ५

तेजसः । चीच् १ । चीनु २ । चीनुनु ३ । चीनुचीनु ४ । चीनुचीनुनु ५

वायुः ॥ सृक् १ । चिच २ । कुसुक् ३ । कीः कीसर ४ । चुक्चुक्

चुक् ५ आकाशः ॥

पार्थिवादिक्रमेणोक्ताः पञ्च मायाः पृथग्विधाः ।

तेषां प्रकृतौ यः कश्चित् स लघुः स्वर इष्यते ॥ ८८५ ॥

१ को नरभोक्तः प्लुतो भवेत् ।

२ मध्यं प्लुते शुष्ठं फलं भवेत् ॥ ८८६ ॥

३ संक्षपी जलजं स्वरम् ।

४ इति शान्तास्तयाः स्वराः ॥ ८८७ ॥

५ शोकावर्तो नाभसं स्वरम् ।

६ विपुलैः परिकीर्तितो ॥ ८८८ ॥

७ नागे पार्थिवः श्रवणः स्वरः ।

८ कौचेर्वा यल्लान् जलजः स्वरः ॥ ८८९ ॥

९ कोणे पल्लिष्ठस्त्वमसः स्वरः ।

१० कोणे पल्लीयान् नाभसः स्वरः ॥ ८९० ॥

११ तयोराप्यो वज्राधिकः ।

१२ तयोराप्यो महाशक्तः ॥ ८९१ ॥

आप्य-मारुतयोर्वरं बलवान् मारुतस्तयोः ।

मध्यस्थावाम्बराग्रेयौ नाभस्तु तयोर्वली ॥ ८९२ ॥

नैव शत्रू न मित्रे च नाभसाप्यौ परस्परम् ।

तथापि नाभसो नादः प्रबलः परिकीर्तितः ॥ ८९३ ॥

पार्थिवाग्रेययोर्मैत्री तत्र भौमो बली स्वरः ।

अनलानिलयोर्मैत्री बलवाननिलस्तयोः ॥ ८९४ ॥

जलमारुतजौ शुब्दौ प्रागुक्तौ भौमवैरिणौ ।

तामेव पश्चादुद्भूतौ मित्रे भौमस्य कीर्तिता ॥ ८९५ ॥

चतुर्णामपि शब्दानां नाभसः शत्रुरिष्यते ।

एवं स्वराणामुद्दिष्टं मित्रामित्रवलावलम् ॥ ८९६ ॥

स्वस्यां दिशि फलं पूर्णं तदर्धं विप्रसन्नानि ।

शत्रुक्षेत्रे फलाभावो विपरीतमथापि वा ॥ ८९७ ॥

भौमादनन्तरथाप्यः सर्वसिद्धिप्रदो भवेत् ।

विपरीतक्रमेणैव फलनाशकरो स्वरो ॥ ८९८ ॥

प्रथमे पार्थिवो नादः स्तैनस्तदनन्तरम् ।

वाञ्छितार्थप्रदो स्यातां विपरीतो ततोऽन्यथा ॥ ८९९ ॥

आदौ चेत् पार्थिवो नादः पश्चान्माहवजो यदि ।

छामपूर्वां तदा हानिर्हानिर्छामो विपर्ययात् ॥ ९०० ॥

प्रथमो भूमिजो नादो द्वितीयो नाभसो यदि ।

मुलपूर्व भग्दुःखं दुःखात् सौख्यं विपर्ययात् ॥ ९०१ ॥

आप्यस्य पश्चादाग्रेयः फलं कृत्वा विनाशयेत् ।

व्यत्यामित्र समुद्भूतो व्यत्यस्तकृत्कारिणो ॥ ९०२ ॥

प्रथमो जलजः शुब्दश्चाथैव वायुमम्भरः ।

भयं विनश्विनाशाय विपरीतपेक्षया नादौ ॥ ९०३ ॥

जलनाद् व्योमजः पथान्मित्रयुद्धाद् भवेन्मृतिः ।
विपरीतक्रमोद्भूतो द्युतुतो मृतिमूचको ॥ ९०४ ॥

आग्नेय-पार्श्वो द्युदौ क्रमाज्जातो धनापहो ।
मृतिसेमूचको ज्ञेयो विपरीतक्रमोदितो ॥ ९०५ ॥

क्रमेण व्युत्क्रमेणापि नादौ तेजस-नाभसौ ।
कुरुतः कलहं धोमं भयं च सुमहत्तरम् ॥ ९०६ ॥

व्याधामातु क्रमसो वाऽपि द्युदौ वायव्य-नाभसौ ।
विचिनाशं रणे मृत्युं नरस्य कुरुते धुरम् ॥ ९०७ ॥

अभ्यैरभिहितो भीमः कार्यसिद्धिविपातकृत् ।
अधिका पार्थिवो नादः सर्वकामफलप्रदः ॥ ९०८ ॥

प्रयाणां वा चतुर्णां वा पथानां भरणे सति ।
पथाच्छ्रुतोऽधिको पाऽपि पार्थिवो ध्वनिरुत्थपः ॥ ९०९ ॥

पार्थिवं सलिलं नादं स्वस्थानाद्भ्रूयस्वरोः ।
कुर्वन् लाभं सुखं कीर्तिं जयं संसति विद्वजः ॥ ९१० ॥

अवतीर्य निजस्थानाद् कुर्वन् नादो भुभावहो ।
कनिष्ठं फलमापष्टे क्रैवादाभं विद्वज्जयः ॥ ९११ ॥

दृप्तस्याग्रे रवे कुर्वन् पार्थिवं वारिजं तमः ।
पुष्कलं फलमाप्नुयाति मध्ये मध्यमशो जपु ॥ ९१२ ॥

विन्ध्यस्य वदने मह्यं भुक्त्वा वा तदु विरहपः ।
रम्यस्थानस्थितः कुर्वन् भुभो नादो दुष्टं दिशेत् ॥ ९१३ ॥

भक्ष्यशुत्तमूत्रव रजस्यं यदा वसितं पुभो ध्वनौ ।
तदा संसति सम्पत्तेर्हानिं विद्वद्विरहजः ॥ ९१४ ॥

अर्चितं पादपं त्यक्त्वा पादपान्तरमाश्रितः ।

रचयन् शोभनं शब्दं दिशेद् देशान्तरे सुखम् ।

अम्बरे शुष्कवृक्षे वा भग्नशाखे च कोटरे ।

कुर्वन् नादं शुभं पिङ्गो भयमुग्रं प्रशंसति ॥ ९१

शुभस्यानस्यतो वापि गत्वा वाऽथ प्रदक्षिणम् ।

कुर्वन् शान्ते शुभादन्यनादं संसत्यशोभनम् ॥ ९२

वैमतेः शान्तदिग्दर्शी कुर्वाणः शोभनं ध्वनिम् ।

शोभनं कलमाचष्टे चिरकालेन पिङ्गलः ॥ ९३ ॥

भौमाप्यतैजसैर्नादैर्जल्पन्ती शुभदेशमा ।

पिङ्गला प्रातिमाचष्टे सुखं लाभं जयं यशः ॥ ९४ ॥

इति पिङ्गलाशक्तम् ॥

अर्चयित्वा गणाधीशं सर्वविघ्नविनाशनम् ।

कुमार्यां सहिता नार्यस्तिस्रः सुप्तं मनेऽखिले ॥ ९२० ॥

अक्षतैः पूरयेयुस्ता यत् क्रिञ्चिद् कुटारादिकम् ।

चण्डिकायै नमः कृत्वा गणकृत्योऽभिमन्त्रितम् ॥ ९२१ ॥

सम्भार्जनीकृतानेष्टं स्थापयेयुर्गणाधिपम् ।

व्रजेयुस्तं समादाप रजकस्य निक्लेतनम् ॥ ९२२ ॥

नद्वेहस्य पुरोभागे निक्षिपेयुः मिनाक्षतान् ।

मनोगतं समुद्दिश्य नृणुयुः सुखमादिताः ॥ ९२३ ॥

भूयते वचनं क्रिञ्चिद् रजहाठयमध्यगम् ।

नायां नरेण वाद्येन मोक्तव्येन केनचित् ॥ ९२४ ॥

सौरसेन्यापनोद्भूतं भुजे वा यदि शङ्खमुप ।

गृह्यन्तीनिः फले ज्ञेयं तदास्यायैरिवारताः ॥ ९२५ ॥

चण्डालनिलयेऽप्येवं श्रवणे बोधने क्रमः ।
यद् मृपुर्वधनं तत्र तत् तथा न तदन्यथा ॥ ९२६ ॥

आकुनं आस्रमालोक्य भानिकायांचनोपक्रमम् ।
अकुनं वर्णितं सम्यक् सोमेश्वरमहीश्रुता ॥ ९२७ ॥
इत्युपभृतिराकुनम् ॥ इति यात्राध्यायः ॥ ११ ॥

अवृष्ट्या तोयरहिते दुर्भिसे मरकान्विते ।
परोषा दुःस्थिते देशे नैव यायात् कथञ्चन ॥ ९२८ ॥

परस्परविरोधेन सोयमाणेषु शत्रुषु ।
तद्विनाशो भवेद् यावत् तावत् तिष्ठतु बुद्धिमान् ॥ ९२९ ॥

स्वस्थासनमुपेक्षाख्यं मार्गरोधासनं तथा ।
दुर्गसाध्यासनं चैव राष्ट्रस्वीकरणासनम् ॥ ९३० ॥

रमणीयासनं चान्यत् तथा च निकटासनम् ।
दूरमार्गासनं चैव प्रलोभाख्यं तथैव च ॥ ९३१ ॥

पराधीनासनं चैतद् दक्षमं परिकीर्तितम् ।
इतोऽधिकं न द्रष्टव्यं नीतिज्ञैरन्यदासनम् ॥ ९३२ ॥

निष्कण्टके तथा राज्ये संज्ञिते वैरिमण्डले ।
स्वस्थाने वा स्थितौ राक्षां स्वस्थासनमिति स्मृतम् ॥ ९३३ ॥

पदस्वाभिरनुष्ठेयं दैवेन क्रियते हि तत् ।
उग्रदण्डमयोगाच्च व्यसनाद् नृप्यदर्शनात् ॥ ९३४ ॥

दुर्भिक्षान्मरकापाताद् विनाशं यास्यति ध्रुवम् ।
इत्युपेक्ष्य नृपस्थानमुपेक्षासनमुच्यते ॥ ९३५ ॥

नद्याः पूर्णप्रवाहेण गमनं रोषितं यदि ।
तेन दोषेण यद् स्थानं मार्गरोधासनं स्मृतम् ॥ ९३६ ॥

{ ABCE तिष्ठेत् । १ D 'यास ।

दुर्गे ग्रहीतुमुद्युक्तो वास्यन् यवसादिरुम् ।
तदुपान्ते वसेद् यस्तु दुर्गसाध्यासनं हि तत् ॥ ९३७ ॥

बलादुपार्जिते राष्ट्रे वैश्वार्थं यत्र तिष्ठति ।
तत् स्थानं कथितं राज्ञां राष्ट्रस्वीकरणासनम् ॥ ९३८ ॥

विजिगीषुर्नृपो गत्वा रिपुं हत्वा रणाङ्गणे ।
रम्यां वसतिमालोक्य यत्र तिष्ठति सानुगः ॥ ९३९ ॥

यवसेन्धनभूयिष्ठे जलधान्यममन्त्रिते ।
तत् स्थानं नीतितत्त्वज्ञै रमणीयासनं स्मृतम् ॥ ९४० ॥

दूरस्थस्य रिपो राजा विनाशाय समुद्यतः ।
समीपे यत् स्थितिं कुर्यात् तद् भवेन्निकटासनम् ॥ ९४१ ॥

दूरदेशे नृपो गत्वा कृत्वा कार्यमश्लेषतः ।
विज्ञाय स्वपुरं दूरं यत्र तिष्ठत्यनाकुलम् ॥ ९४२ ॥

वर्षेर्तुव्यत्ययो यावच्छरत्कालस्य सम्भवः ।
तावद् यदुचितं स्थानं दूरमार्गासनं हि तत् ॥ ९४३ ॥

हस्त्यश्व-धन-रत्नानि दुर्गे राष्ट्रे तथैव ।
किञ्चित्कालं स्थितिः कार्या रिपुं हत्वा ददामि ते ॥ ९४४ ॥

इति प्रलोभितोऽप्येन यत्र तिष्ठति भूमिपः ।
तत् प्रलोभासनं नाम कथितं नीतिवेदिभिः ॥ ९४५ ॥

मासे पक्षे दशाहे वा पटहे पञ्चरात्रके ।
प्राभृतं ते ददामाणि प्रलोभ्य स्थापयेन्मृतम् ॥ ९४६ ॥

आश्रया धार्यमाणस्तु तत्र तिष्ठति यच्चिरम् ।
प्रलोभासनमेतं वा तदाख्यातं मनीषिभिः ॥ ९४७ ॥

स्नेहाद वा वैविध्यादाद वा मन्त्रं देवं वरुणं न च ।
अथैव गाय तत्तु प्रधानं पराशरामागर्भं समुत्तमम् ॥ ९४८ ॥

इत्यथना दाय ॥ १४ ॥

१५० स्नेहवत्ता वाता नन्तु न पराशरि ।
वज्रिना पञ्चदशानो या लेखायानं तदावयेत् ॥ ९४९ ॥

१५१ मध्याह्न्यवर्गमर्गो दुर्गमध्वपणं तथा ।
नि मध्याह्न्यव मध्याह्न्यवर्गो भोवत्तव्यते ॥ ९५० ॥

१५२ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५१ ॥

१५३ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५२ ॥

१५४ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५३ ॥

१५५ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५४ ॥

१५६ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५५ ॥

१५७ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५६ ॥

१५८ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५७ ॥

१५९ मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ।
मध्याह्न्यवर्गो मध्याह्न्यवर्गो नृप ॥ ९५८ ॥

१ ABDE पदेत् ।

दुर्गं ग्रहीतुमुद्युक्तो वारयन् यवसादिकम् ।
तदुपान्ते वसेद् यस्तु दुर्गसाध्यासनं हि तत् ॥ ९३७ ॥

बलादुपार्जिते राष्ट्रे वैशार्थं यत्र तिष्ठति ।
तत् स्थानं कथितं राज्ञां राष्ट्रस्वीकरणासनम् ॥ ९३८ ॥

विजिगीषुर्नृपो गत्वा रिपुं हत्वा रणाद्वणे ।
रम्यं वसतिमालोक्य यत्र तिष्ठति सानुगः ॥ ९३९ ॥

यत्रसेन्धनभूयिष्ठे जलधान्यममन्त्रिते ।
तत् स्थानं नीतितत्त्वज्ञै रमर्णायासनं स्मृतम् ॥ ९४० ॥

दूरस्थस्य रिपो राज्ञा विनाशाय समुद्यतः ।
समीपे यत्र स्थितिं कुर्यात् तद् भवेन्निकटासनम् ॥ ९४१ ॥

दूरदेशं नृपो गत्वा कृत्वा कार्यमशेषतः ।
विज्ञाय स्वपुरं दूरे यत्र तिष्ठत्यनाकुलम् ॥ ९४२ ॥

वर्षर्तुव्यत्ययो यावच्छतरत्कालस्य सम्भवः ।
तावद् यदुचितं स्थानं दूरमार्गासनं हि तत् ॥ ९४३ ॥

हस्त्यश्व-धन-रत्नानि दुर्गे राष्ट्रे तथैव च ।
किञ्चित्कालं स्थितिः कार्या रिपुं हरा ददामि ते ॥ ९४४ ॥

इति प्रज्वालितोऽग्नेन यत्र तिष्ठति भूमिवः ।
तत् प्रज्वालामने नाम कथितं नानियेरिभिः ॥ ९४५ ॥

मामं पशे दशहे वा पटहे पञ्चरात्रके ।
प्राभूतं ते ददामीति प्रज्वाल्य स्थापयन्मृतम् ॥ ९४६ ॥

प्राप्तया धार्मिकास्तु तत्र तिष्ठति यच्चिरम् ।
प्रज्वालामनमेव वा तदाम्बानं पर्वाणिभिः ॥ ९४७ ॥

स्नेहाद् वा वैरिभावाद् वा गन्तुं देशं स्तर्कं न यः ।
लभते तस्य तत् स्थानं पराधीनामनं स्मृतम् ॥ ९४८ ॥

इत्यामनाध्यायः ॥ १४ ॥

स्वयं हीनबलो राजा जयदत्तुं न पश्यति ।
पत्निना पण्ड्यमानो यः क्षेमस्थानं समाश्रयेत् ॥ ९४९ ॥

सत्संश्रयोऽयसंसर्गो दुर्गतंश्रयणं तथा ।
इति भेदास्त्रयः प्रोक्ताश्चतुर्थो नोपलभ्यते ॥ ९५० ॥

महता शत्रुणा यस्तु पांडितोऽल्पबलो नृपः ।
सत्यसन्धं परिश्रय तमेवाश्रयते युधः ॥ ९५१ ॥

बहुन वा सद्गुणान् वीक्ष्य शत्रुं यस्तु समाश्रयेत् ।
तं गुणं नीतिनस्वभाः सत्संश्रयमुच्यन्ति हि ॥ ९५२ ॥

शत्रुणा बाध्यमानो हि स्वयं वाऽप्यनुपायकः ।
गुणहीनं रिपुं ज्ञात्वा श्रयेदन्यं गुणाधिकम् ॥ ९५३ ॥

बलिनं क्रियया युक्तं धर्मज्ञं सत्यवादिनम् ।
आश्रयेद्दीदृशं यस्तु सोऽप्यसंश्रय उच्यते ॥ ९५४ ॥

वैरिणा बलयुक्तेन पांडितो यस्यो रिपुः ।
यद् तु संश्रयते दुर्गे दुर्गसंश्रय इत्यते ॥ ९५५ ॥

इत्याश्रयाध्यायः ॥ १५ ॥

बलिनोर्द्विपतोर्मध्ये वाचाऽऽत्मानं समर्पयेत् ।
द्वैधीभावेन वर्तेत काटोस्त्रिदलक्षितः ॥ ९५६ ॥

लाभाद् वाऽपि भयाद् वाऽपि योगक्षेमार्थमुद्यतः ।
द्वयोर्मध्ये चिरं कालं द्वैधीभावेन यापयेत् ॥ ९५७ ॥

नीतिशास्त्रार्थसारज्ञैर्नामभेदार्थयत्नतः ।
मिथ्याचित्तः समादिष्टां मिथ्यावचन एव च ॥ ९५८ ॥

१ ABDE 'पयेत् ।

दुर्गे ग्रहीतुमुद्युक्तो वारयन् यत्रसादिरुम् ।
तदुद्यान्ते वसेद् यस्तु दुर्गसाध्यासनं हि तत् ॥ ९३७ ॥

बलादुपार्जिते राष्ट्रे वैशार्ये यत्र तिष्ठति ।
तत् स्थानं कथितं राज्ञां राष्ट्रस्वीकृरणासनम् ॥ ९३८ ॥

विजिगीषुर्नृपो गत्वा रिपुं हत्वा रणाद्वणे ।
रम्यां वसतिमालोक्य यत्र तिष्ठति सानुगः ॥ ९३९ ॥

यत्रसेन्धनभूमिष्ठे जलधान्यमपन्निवते ।
तत् स्थानं नीतिनश्चरै रमर्णायासनं स्मृतम् ॥ ९४० ॥

दूरस्थस्य रिपो राज्ञा विनाशाय ममुद्यतः ।
समीपे यत् स्थितिं कुर्यात् तद् भवेन्निकटासनम् ॥ ९४१ ॥

दूरदेशे नृपो गत्वा कृत्वा कार्यमशेषतः ।
विज्ञाय स्वपुरं दूरं यत्र तिष्ठत्यनाकुलम् ॥ ९४२ ॥

वर्षर्तुव्यत्ययो यावच्छरत्कालस्य सम्भवः ।
तावद् यदुचितं स्थानं दूरमार्गासनं हि तत् ॥ ९४३ ॥

हस्त्यश्व-धन-रत्नानि दुर्गे राष्ट्रं तथैव च ।
किञ्चित्कालं स्थितिः कार्या रिपुं हत्वा ददामि ते ॥ ९४४ ॥

इति प्रलोभितोऽप्येन यत्र तिष्ठति भूमिषः ।
तत् प्रलोभासनं नाम कथितं नीतिचेरिभिः ॥ ९४५ ॥

मासे पक्षे दशाहे वा षट्हे पञ्चरात्रके ।
प्राभूतं ते ददामीति प्रलोभ्य स्थापयेन्नृपम् ॥ ९४६ ॥

आश्रया धार्यमाणस्तु तत्र तिष्ठति यच्चिरम् ।
प्रलोभासनमेतं वा तदारूपातं मनीषिभिः ॥ ९४७ ॥

स्नेहाद् वा वैविधायाद् वा मन्त्रं देवं इत्येकं न वा ।
 त्रयो न वा मन्त्रं स्थानं पञ्चांगनामनं मृगय ॥ ९४८ ॥
 इत्यमर उवाच ॥ १४ ॥

अर्थ होमवत्ता राजा नरत्वं न पश्यति ।
 चाम्बला पःकचमानो वा होमस्थानं मन्त्रावयेत् ॥ ९४९ ॥
 अर्थमयोऽयममर्गो दुर्गमध्वर्यं तथा ।

इति भेदाच्च यो नोक्तव्युक्तो भोवत्तुभ्यो ॥ ९५० ॥
 मरता मृगणा यन्त्रं पोटिगोऽन्वयता नृप ।
 भाष्यमर्थं परिहाय भवेत्तुभ्यो नृप ॥ ९५१ ॥

एतद् वा मन्त्रगुणान् पोटिप यन्त्रं यन्त्रं तत्प्रापयेत् ।
 न गुणं नीतिगोऽप्युक्तः मन्त्रेऽयममृगयति हि ॥ ९५२ ॥
 मृगणा प्रापयमानो हि स्वयं वाऽप्यनुगायकः ।

गुणदानं रिपुं हाता भवेदन्तं गुणाधिक्यम् ॥ ९५३ ॥
 चक्रितं क्रियया युक्तं धर्मकं मत्परादिनम् ।
 आधयेदाहं यन्त्रं सोऽप्यर्थाधय उच्यते ॥ ९५४ ॥

वैरिणा बलयुक्तेन पोटिगो यत्तमो रिपुः ।
 यत् तु गीधयेत् दुर्गं दुर्गसिधय इत्युक्ते ॥ ९५५ ॥
 इत्याध्याग्याय ॥ १५ ॥

चक्रितोऽद्वितीयोऽर्थे वाचाऽऽत्मानं समर्पयेत् ।
 द्वैधाभावेन यत्नेन वाचास्तिरद्वितीयः ॥ ९५६ ॥
 त्रिधायाद् वाऽपि भयाद् वाऽपि योगक्षेपार्थमृगय ।

द्वैधार्थे चिरं काले द्वैधाभावेन यापयेत् ॥ ९५७ ॥
 नीतिशास्त्रार्थतारक्ष्णमभेदार्थमवतः ।
 मिथ्याविद्या तत्प्रादिष्टा मिथ्यावचन एव च ॥ ९५८ ॥

१ ABDE पश्येत् ।

मिथ्याकरण इत्यन्यस्तथा चोभयवेतनः ।

युग्ममाभृतकश्चेति द्वैधीभावोऽयं पञ्चया ॥ ९५९ ॥

चित्ते विरोधमाधत्ते वचसा प्रियभाषणम् ।

द्वैधीभावोऽयमारुयातो मिथ्याचित्तोऽर्थकोविदैः ॥ ९६० ॥

वचसा प्रियमारुयाति कर्मणा वर्त्ततेऽन्यथा ।

द्वैधीभावोऽपरः प्रोक्तो मिथ्यावचनसंग्रहः ॥ ९६१ ॥

स्तोकं स्तोकं किमप्यादौ कार्यं विश्वासकारणात् ।

करोति भावदुष्टोऽसौ महत् कार्यं विनाशयेत् ॥ ९६२ ॥

एवं यः कुस्ते मिथ्या रिपोर्नाशाय पार्थिवः ।

मिथ्याकरणनामाऽसौ द्वैधीभावः प्रकीर्तितः ॥ ९६३ ॥

शुभं येतनमेकत्र तथाऽन्यत्र प्रकाशितम् ।

गृहीत्वा यश्चरन् मायी शुभं दस्युहितेच्छया ॥ ९६४ ॥

अलसितो रिपोर्मन्त्रं भित्त्वा स्वस्वामिनेऽर्पयेत् ।

यत्र तिष्ठति द्वैविध्यात् स स्यादुभयवेतनः ॥ ९६५ ॥

मद्रिपुं साधयस्वेति दौकितं प्राभृतं महत् ।

अन्येनापि तमुद्दिश्य दत्तं राज्ञि-गजादिकम् ॥ ९६६ ॥

संवाहं प्रेषयिष्यामि साधयिष्यामि ते रिपुम् ।

इति ब्रुवन् विरुद्धाभ्यां द्वाभ्यामर्थं समादरेत् ॥ ९६७ ॥

तयोरज्ञातरूपः सन् यत्र राजा प्रवर्तते ।

द्वैधीभावं तपस्याहुर्युग्ममाभृतकं बुधाः ॥ ९६८ ॥

द्वैधीभावं समालम्ब्य य एवं वर्तते नृपः ।

विपक्षलक्ष्यामादत्ते मन्त्ररक्षाविचक्षणः ॥ ९६९ ॥

सन्धिं च विग्रहं चैव गानमासनमाश्रयम् ।
द्वेषीभारं च यो वेत्ति प्रयोजनं शत्रुमण्डले ॥ ९७० ॥

पञ्चान् कोटसम्पन्नो गुणपदकक्रियानुधः ।
स कृत्स्नां पृथिवीं भुङ्क्ते देशकाञ्चसहायवित् ॥ ९७१ ॥

उपायेषूत्तमं साम भेदो मध्यम इष्यते ।
उपमदानमधमं दण्डः कष्टतमः स्मृतः ॥ ९७२ ॥

अपायरहितत्वाच्च द्रव्यदानेरभासतः ।
सिद्धिमायान्ति कार्याणि ततः सामोत्तमं मतम् ॥ ९७३ ॥

कुत्सिता भेदमायान्ति न ते विश्वासभूमयः ।
मतः सन्देहरूपत्वाच्च भेदोऽयं मध्यमः स्मृतः ॥ ९७४ ॥

वित्तस्य संशयः पूर्वं सिद्धिर्द्वये व्यवस्थिता ।
उपमदानमधमं तेन शोक्तं मनीषिभिः ॥ ९७५ ॥

लाभार्थं क्रियते युद्धं रणे संशयितो जयः ।
राज्यं च जीवितं चैव दण्डः कष्टतमस्ततः ॥ ९७६ ॥

कुपितस्य मित्रं वाच्यं कोपहृदौ प्रजायते ।
यथाऽऽज्यस्य मतस्य ज्वालायै जलविन्दवः ॥ ९७७ ॥

कुर्जनेषु कृतश्रेष्ठ सार्द्रचित्तेषु साधुषु ।
कार्ष्णिषु च मेधावी पूर्वं साम प्रयोजयेत् ॥ ९७८ ॥

प्रथमं कर्णसुभगं द्वितीयं दैविकं तथा ।
तृतीयं स्मारकं शोक्तं चतुर्थं लोभजं स्मृतम् ॥ ९७९ ॥

तथैव पञ्चमं साम निमार्पणमिति स्मृतम् ।
उपायेषूत्तमं साम कथितं निरुपद्रवम् ॥ ९८० ॥

मधुरैः सुखसंज्ञापरिचर्यैश्च हृदयप्रियैः ।
एवं वचोभिर्वैद्यं साम तत् कर्णसुभगं स्मृतम् ॥ ९८१ ॥

निश्वासजननोपायैः श्वर्यैर्देवपूर्वकैः ।

क्रिष्णे यच्च नातिशयैः साम तद् दैरिकं विदुः ॥ ९८२ ॥

यदासीद् बान्धवं पूर्वं साम्प्रतं त्रिस्मृतं त्वया ।

इति संस्मार्यते यत्र स्मारकं साम तन् स्मृतम् ॥ ९८३ ॥

ग्रापे पुरं नया राष्ट्रं वाजिनं वारणं धनम् ।

दान्यार्याति च यन् साम स्मृतं तदिह लोभनम् ॥ ९८४ ॥

भरन्कार्ये मदोयं स्वं शरीरं च मयार्पितम् ।

इति वागर्पिते सास्त्रि कथितं नमिनार्पणम् ॥ ९८५ ॥

इति सामाध्यायः ॥ १७ ॥

मासोपायैरसाध्या ये श्वरो मदमोहिताः ।

भेदोपायेन ते साध्या नृपेण विजिगीषुणा ॥ ९८६ ॥

तां नोरे कथा इतो विश्लेषयति संहनम् ।

नया मुनेऽहान् नान् नान् भेदाश्च विश्लेषेत् तु तान् ॥ ९८७ ॥

वर्ण्यसाध्यायुक्तगुणैरुपयोज्यैः ।

नागावर्णानि तान् कृद्धान् भेदेषु नृपेण तान् ॥ ९८८ ॥

नागावर्णानि मानसज्ञा जनानामिदं यदाह ।

दामान् नारायणं कृतम् इति भेदोऽहं पदिह ॥ ९८९ ॥

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ।

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ॥ ९९० ॥

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ।

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ॥ ९९१ ॥

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ।

नाना भेदवत् कथा तां नृपेण कृतमुपयोज्यैः ॥ ९९२ ॥

धनिकोऽयं महानेव तत्र किञ्चिन्न दित्सति ।
केनाप्युपायेन तस्माद् धनमाहर्तुमर्हति ॥ ९९३ ॥

इति सम्पन्न्य भूपेन तद् मूते धनिकाय च ।
अर्धेलुब्धो स्रयं राजा तत्र द्रव्यं हरिष्यति ॥ ९९४ ॥

यत्रेवं पिथुनत्वेन भिनत्त्युभयवेननः ।
धनहानिस्त्वयं भेदो नीतिज्ञैः समुदाहृतः ॥ ९९५ ॥

न करोति तत्र स्वायी विश्वासं त्वयि कर्हिचिद् ।
बन्धयित्वा तु निगदः कारागारे निधास्यति ॥ ९९६ ॥

इति विश्वासमुज्जाव्य निमस्त्वामिहिते रतः ।
यद् भिनत्ति परं युद्धया स भेदो बन्धकः स्मृतः ॥ ९९७ ॥

विलासी चपलो भोगी रूपवांस्तरुणो विटः ।
अन्तःपुरे मदीयां स्त्रीं कटाक्षैः स्पन्दुषीक्षते ॥ ९९८ ॥

वध्योऽयमिति भूषालो मया सार्द्धममन्त्रयत् ।
इति यं कुले भेदं स स्याद् दाराभिलाषकः ॥ ९९९ ॥

त्वज्जायां रूपसम्पन्नां नवयौवनशालिनीम् ।
ममाग्रे वर्णयन् राजा सापेक्ष इति लक्षितः ॥ १००० ॥

त्वयि जीवत्पलभ्यत्वात् तत्र द्रोहं विधास्यति ।
दाराभिलाषभेदोऽयमेवं वा परिकीर्तितः ॥ १००१ ॥

अयमस्मिन् कुले जातः कदाचिद् राज्यमिच्छति ।
अङ्गुली वा तथा नेत्रे सन्ततः साधनानि च ॥ १००२ ॥

छेतुं निश्चितवान् राजा मर्वया नव करिष्यति ।
इति यो निर्मिलो भेदः सोऽब्रह्मः मर्कतिनः ॥ १००३ ॥

सम्पद्भेदेन शत्रूणां भिनत्ति मरुतिं तु यः ।
भेदवज्जेन तद् भिन्नं हृदयं मतिभूभृतः ॥ १००४ ॥

इति भेदाध्यायः ॥ १८ ॥

अर्थभारपदानेन स्वाधिकारकुलेन च ।

अञ्जनसेतनत्वेन द्रव्यापहरणेन च ॥ १००५ ॥

द्विषतां कार्मणैरभिर्विरक्ता ये च मन्त्रिणः ।

अपात्याः मन्त्रिवाश्चैव तथा सामन्तमान्यकाः ॥ १००६ ॥

भृत्याश्च बान्धवाश्चैव ये चान्तर्वर्तिनो जनाः ।

गुह्यबुद्धिसहाया ये तेषां दानं प्रयोजयेत् ॥ १००७ ॥

अन्ये ये ज्ञोभर्तृगुक्ता व्यसनासक्तचेतसाः ।

तेभ्योऽपि दानं युज्यते नृपः शत्रुनिर्घातया ॥ १००८ ॥

परं रागविह्वला ये स्त्रीयाः सन्निवारयः ।

तेषामपि प्रयुज्यते दानं राग्याभिरुद्धये ॥ १००९ ॥

मर्षाद्यैः हावने देय्यं कर्तुं क्षम्यते सति ।

प्राप्तये चाप्यन भूयाः सत्तनं प्रतिपत्तिनम् ॥ १०१० ॥

सा कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं देय्यं कर्तुं क्षम्यते ।

सा कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०११ ॥

नृपः कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ।

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०१२ ॥

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ।

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०१३ ॥

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ।

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०१४ ॥

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ।

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०१५ ॥

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ।

नृपः कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते कर्तव्यं कर्तुं क्षम्यते ॥ १०१६ ॥

पुत्रपौत्रमर्पणेन दत्तं नैव विलुप्यते ।

अचात्यत्वेन यत् किञ्चित् तद् दानं शासनं स्मृतम् ॥ १०१७ ॥

रत्नेन जातरूपेण घटितं चारु भूषणम् ।

दीयते यत् तु तद् दानं भूषाख्यं समुदाहृतम् ॥ १०१८ ॥

नानावर्णविविधाणि नानामृगमयानि च ।

नानादेशसमुत्पानि मूर्खाणि च घनानि च ॥ १०१९ ॥

वस्त्राण्यतिमनोहानि मभूतानि मसादृतः ।

दीयते यत् तु तद् दानं वसनं परिकीर्तितम् ॥ १०२० ॥

आसनं चामरं छत्रं यानं सम्माननोचितम् ।

मानवद् दीयते यत् तु तद् दानं प्रतिपत्तिकम् ॥ १०२१ ॥

रौप्य काञ्चन-रत्नानि सन्नायन्ते यतो भुवः ।

सा स्वनिर्दीयते यत् तु तद्वाकरमितीरितम् ॥ १०२२ ॥

दीपन्ते यत्र निष्काणि मभूतानि वराणि च ।

तद् दानं स्वयमं शोक्तमर्थशारविचक्षणैः ॥ १०२३ ॥

भूषणैर्भूषिता कन्या लक्षणैश्च समन्विता ।

विधिवद् दीयते यत् तु कन्यादानं तु तद् विदुः ॥ १०२४ ॥

रूपयोवनसम्पन्ना नृत्यगीतविशारदा ।

वेद्या मदीयते यत् तु तद् दानं वैश्यमुच्यते ॥ १०२५ ॥

यत्रादृशा बहवः सन्ति बहिरस्योपजीविनः ।

रत्नाकरस्य पैलापा बहुपण्यप्रचारिणः ॥ १०२६ ॥

अपूर्वोपायनोपेतं घटनं बहुवस्तुदम् ।

दीयते यत् तु तद् दानं पैलाकरमिति स्मृतम् ॥ १०२७ ॥

यदसार्धं हि भेदस्य तद् दानेन प्रसिध्यति ।

पशुदत्तेनैव भवति दानेनोभयलोकमित्रं ॥ १०२८ ॥

न सोऽस्ति लोके दानेन वशगो यो न जायते ।

देवा अपि भवन्तीह वशगाः सर्वदेहिनाम् ॥ १०२९ ॥

दानं श्रेयस्करं श्रेष्ठं दानं सर्वार्थसाधकम् ।

दानशीलो नृपो लोके देववत् पूज्यते जनैः ॥ १०३० ॥

इति दानाध्यायः ॥ १९ ॥

उपायश्रितयेनापि यो न शक्यो भवेद् रिपुः ।

तस्य दण्डं प्रयुञ्जीत बलवान् यदि भूपतिः ॥ १०३१ ॥

सामादीनां प्रयोक्तारमशक्तं मन्वंते द्विजः ।

तस्माद् दण्डं प्रयुञ्जीत दण्डो हि वशकृष्णाम् ॥ १०३२ ॥

वृद्धिपुन तथा कार्या दण्डा द्वादशभेदनाः ।

अशक्तेन त्रयः कार्या एवं पञ्चदश स्मृताः ॥ १०३३ ॥

अन्ये च दण्डाः कर्तव्या भूभृता धर्मवर्तिना ।

वयः क्लेशोऽर्थहरणो जनानां वृत्तरक्षकः ॥ १०३४ ॥

देवनागश्च शम्भूणां जनाङ्गुष्ठेदकस्तथा ।

गोमराहो धान्यहरणो यन्दिग्राहस्तथाऽथरा ॥ १०३५ ॥

देवरागो धनादानः सर्वस्वररणोऽथरा ।

दुर्ममश्च स्थानदारो देवनिर्गमकस्तथा ॥ १०३६ ॥

पुद्गारहो महादण्डः शत्रुमहान्कारकः ।

उपायानां दुरीयश्च कथितः सोमभूदना ॥ १०३७ ॥

वनानि यत्र उषन्ते मेघन्ते च जनाग्रयाः ।

प्रायःच यत्र दण्डन्ते स दण्डो देवनागश्च ॥ १०३८ ॥

नासिद्धा धरमदृष्टे उग्रो देवसातिनाम् ।

जनानां यत्र दण्डोऽग्नौ जनाङ्गुष्ठेदनां वयः ॥ १०३९ ॥

देशजाः पशवः सर्वे गृह्यन्ते सहसा बलान् ।

दण्डोऽसौ गोघ्नो नाम विख्यातः परभूमिषु ॥ १०४० ॥

गर्भेषु पिहितं धान्यं क्षेत्रसस्यगिस्वाहेतम् ।

आपणे पुञ्जितं यद्य सखे राक्षीकृतं च यत् ॥ १०४१ ॥

तत् सर्वं ह्रीयते यत् तु रिपुराष्टेषु संस्थितम् ।

दण्डोऽसौ धान्यहरणो दंष्ट्रदुर्भिक्षकारकः ॥ १०४२ ॥

कुटुम्बिनो गृहस्था ये धनिका न्यवहारिणः ।

नीयन्ते यत्र बन्धुना ते धन्दिग्राहः स ज्ञप्यते ॥ १०४३ ॥

जनानामभये दत्त्वा तत्र स्थित्वा तथाऽन्यत्र न ।

आत्मसात् क्रियते राष्ट्रं स दण्डो देशहारकः ॥ १०४४ ॥

आक्रम्य सैन्यैर्ग्रामान् बलान् कृत्वा युसहस्रम् ।

आहरेत् काश्चनं दण्डो मला(धना)दानः स ज्ञप्यते ॥ १०४५ ॥

महत्या सेनया युवनः कृपाते नगरपट्टनम् ।

आपेक्ष्य लुप्यते यत्र धन-धान्य-नवादिषु ॥ १०४६ ॥

छोहभाण्डानि वस्त्राणि गृहोपकरणानि च ।

यस्माद्य गृह्यते सर्वं सर्वस्वहरणो हि सः ॥ १०४७ ॥

चतुरस्रं क्षिप्तेत् गजः कोटपक्षे विरानिषम् ।

तत्र म्पाते प्रहृष्टो नक्षत्राणो यथाक्रमम् ॥ १०४८ ॥

सर्वेर्वाधानदोषेषु कृषिकादिषुष्टयम् ।

भन्तर्विघ्नैर्द्विषेत् तत्र कोटपक्षे विचक्षणः ॥ १०४९ ॥

विनिर्गन्तस्तथा छेरुयं पुनर्वस्वादिक्रयम् ।

पूर्वस्थां द्विषि चाऽऽपेक्षोपादन्तर्विघ्नस्तथा ॥ १०५० ॥

चतुष्टयं मराशीनां पुनर्निर्गमनो क्षिप्तेत् ।

विषादिष्विषयं साम्ये नेकेऽप्यविघ्नैर्द्विषेत् ॥ १०५१ ॥

मैत्रादिकचतुष्कं तु निर्गच्छन् पश्चिमे लिखेत् ।

उचरादित्रयं तद्वत् कोणाद् वायोर्दिशं लिखेत् ॥ १०५२ ॥

घनिष्ठादिचतुष्कं तु पुनरुत्तरनिर्गतम् ।

रेवत्यादित्रयं लेख्यं नक्षत्राणामयं विधिः ॥ १०५३ ॥

अन्तःस्यचतुरस्ता ये रेखाया मध्यतः स्थिताः ।

स्तम्भताराः समारूपाता ज्योतिर्विद्याविशारदैः ॥ १०५४ ॥

तस्य बाह्यस्थितास्तारा अष्टौ माकारसङ्गताः ।

ततो बाह्यस्थिताश्चान्यास्तारा बाह्याः प्रकीर्तिताः ॥ १०५५ ॥

स्तम्भमाकारवर्तीनि नक्षत्राण्यपराणि हि ।

इतराणि विज्ञानीयाद् बाह्यानीति विचक्षणः ॥ १०५६ ॥

भन्नःस्थिते ग्रहे पावे कोटनाशं भवत्येव ।

धुपग्रहे च बाधस्थे बहिःस्थानां नयो भवेत् ॥ १०५७ ॥

पस्पां दिशि भवेद्यन्त्रस्तस्पां सङ्घां विनिष्पतेत् ।

सङ्घीस्थानं परिज्ञाय तत्र कुर्वीत साक्षरम् ॥ १०५८ ॥

परिधामस्थितं तोयं गनित्वा परिग्राहयेत् ।

मेरुं च कारयेत् तत्र पूरयेद् वा मृदादिभिः ॥ १०५९ ॥

वयगां पदम् तोयं तरेद् वा तन्मृदादिभिः(?) ।

एतानुपायं मे-यानि दूर्गे वारिषयं जयेत् ॥ १०६० ॥

दुर्गगोई तु निरिक्तं दूर्गेपापेष्टयं सेवया ।

अननेष्टम् तु वाय्वानां दूर्गेस्थानापरिनिर्गमाद् ॥ १०६१ ॥

अथयथाविशेषेण निरिक्तम् मेरुतोद्विधम् ।

एतद्विधायैव निरिक्तं नयेष्टयाः ॥ १०६२ ॥

सप्तमेरुद्विधाभिस्तं मृदा वा निर्विधम् च यद् ।

तद् दूर्गे जययागैः भवत्येव निगमयेत् ॥ १०६३ ॥

मण्डपैर्धर्मभिर्नन्दैश्चलत्रिधकयन्त्रकैः ।

नदत्रिः संस्थितयोर्धः मसरत्रिः समन्ततः ॥ १०६४ ॥

अग्निनेत्रमुखैर्वाणिर्वायुमंभेरिनैरपि ।

आरोहद्भिर्भटानां कैः शूरेर्निधेणिकान्वितैः ॥ १०६५ ॥

दन्तिदन्तद्वयापानैर्योषोन्मुखवज्रोत्करैः ।

मतिदुर्गविधानेन दुर्गम्रितयमाहरेत् ॥ १०६६ ॥

कुठारैः घनसाहसैः छेदयेद् दिट्पांस्तस्मिन् ।

दहनं दावाग्निना बाहुपि घ्नन् दुर्गं जयेच्छृणु ॥ १०६७ ॥

पूर्णाणि जलधाण्डानि तोर्येद्दूरसमाहृतैः ।

महिषोष्ट्रवल्लीर्बर्दयेद्दुर्गं वाऽपि कौरपि ॥ १०६८ ॥

आनीय च निजानां कैः सन्तर्प्य च पशुर्दिशम् ।

आवेष्ट्य च खनेन कूपानगाधाश्च तमन्ततः ॥ १०६९ ॥

आरभेत ततो युद्धं मन्त्रपाषाणपादेभ्यः ।

मनस्येष्ट्या (छे च) जुहुतेन बाधुना समुदापयेत् ॥ १०७० ॥

अग्निनेत्रमयं बलिं सर्वतो धुसयेदतः ।

जलाभासेन सन्तप्ता नाशयेत्पन्ति दुर्गेणा ॥ १०७१ ॥

तोषपानेन सन्तृप्तं कुर्यादात्मबलं नृपः ।

एवं वकारेणैव मरुदुर्गं मत्तावपत् ॥ १०७२ ॥

तापयेद् दाहनेन दुर्गं पूर्णनाह मग्नपूतैः ।

पाषाणपातिभिर्वैभेदाहनाह दहनेन वा ॥ १०७३ ॥

नरदुर्गं जयेद् राजा ममाश्ववत्ससंयुतः ।

एवं दण्डः समासपातो दुर्गं भक्तपाहकः ॥ १०७४ ॥

यस्मिन् पुरं बभोऽष्टपुः सप्तवत्सवाहनाः ।

तत् पुरं राजनिष्ठं सप्तपाप्मनोऽहम् ॥ १०७५ ॥

अन्तःपुरे पुरन्ध्रीणां रम्याणि भवनानि च ।

निकेतनानि युवाणाममात्यानां गृहाणि च ॥ १०७३ ॥

सचिवानां निवासाश्च मन्त्रिणां नदनानि च ।

अन्येषां च मनुष्याणां मन्दिराणि चहूनि च ॥ १०७४ ॥

मन्दूरा गजशालाश्च विविधानापणानपि ।

भस्मसात् कुरुते यत् तु स दण्डः स्यान्दाहकः ॥ १०७५ ॥

देशत्यागपरिभ्रष्टः कृतभोगपरिच्युतः ।

गिरिकन्दरकान्तारनिकुञ्जभवनाश्रयः ॥ १०७६ ॥

वियुक्तो दारपुत्रैश्च वन्धुभिः सचिवैस्तथा ।

क्षुतिपशासापरोक्षश्च चिन्ताशोकसमन्वितः ॥ १०८० ॥

यानासनविहीनश्च गजवाजिविवर्जितः ।

शत्रोरेवंविधो दण्डो देशनिर्वासकः स्मृतः ॥ १०८१ ॥

हात्वा स्वरवलं राजा वलं भूमेस्तथैव च ।

कुर्वीत सर्वकार्याणि सहायं तु विशेषतः ॥ १०८२ ॥

अतः स्वरवलं वर्ये दशधा प्रविभाजितम् ।

मात्रा वर्णो ग्रहो जीवो राशिरिव च पञ्चधा ॥ १०८३ ॥

षाळः कुमारस्तरुणो वृद्धश्चास्तङ्गतः स्वरः ।

द्वितीयः पञ्चभेदोऽयमित्थं दशविधः स्मृतः ॥ १०८४ ॥

अकारः प्रथमस्तस्मिन्निकारस्तदनन्तरम् ।

उकारश्चैवमेकार ओकारो मातृका पुरा ॥ १०८५ ॥

ककारादिहकारान्तान् वर्णान् ज्ञयणवर्जितान् ।

पञ्चविंशत्सु कोष्ठेषु पञ्च पञ्च क्रमान्यसेत् ॥ १०८६ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ १०८३ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ १०८४ ॥

आदिपञ्चमोष्ठेषु पञ्चमाश्रितान् कषात् ।

अस्वेदु वर्णानिधत्तेषां कार्दोन् वयणवर्जितान् ॥ १०८८ ॥

कारपङ्क्तौ ये वर्णा अधोऽधः मन्व्यवरिणः ।

कारसमधर्माणः सर्वे वर्णाः स्वराश्च ते ॥ १०८९ ॥

कारादिस्वरेष्वेवमधस्ताद् ये व्यवरिणः ।

चङ्दमार्ण एव द्युस्ते वर्णाः स्वरसंज्ञिताः ॥ १०९० ॥

मादौ यो भवेद् वर्णः स स्वरः परिकीर्तितः ।

योगे यथो ग्राहः स्वराणां निपथो न हि ॥ १०९१ ॥

मास्वराः समारुपातास्तथा वर्णस्वरा मया ।

हस्वरा निरूप्यन्ते साम्पत्तं राक्षिभेदतः ॥ १०९२ ॥

तद्विभक्तिरानामकारः स्याद् ग्रहस्वराः ।

वं ग्रहस्वराः मोक्षाः कथ्यन्ते जीवशांज्ञिताः ॥ १०९३ ॥

व नामनि यावन्तो वर्णाः स्वरसमन्विताः ।

वर्गीकृतमैव गणयेद्य स्वरस्तथा ॥ १०९४ ॥

यपित्वा कृतं राक्षि विभजेत् पञ्चभिः पुनः ।

यष्टिष्टु यो राक्षिर्जीवस्वर इतीरितः ॥ १०९५ ॥

स्वरः समारुपातः मोक्तो जीवस्वरस्तथा ।

स्वस्वरमथो वक्ष्ये स्वरसाद्यानुगारतः ॥ १०९६ ॥

वनो राक्षिस्वरोऽकारो रवत्यादिषु सप्तसु ।

रे परेष्वकाराणां स्वराः पञ्चसु पञ्चसु ॥ १०९७ ॥

स्वस्वराः समारुपाता वक्ष्यन्ते वक्ष्यादयः ।

स्वकारो नन्दागं भक्ष्यादयः स्वराः सप्त ॥ १०९८ ॥

जयाम्कारस्सर्वांस्तु पर्वदुदयवान् सदा ।

उदेति रिक्तास्वेकार ओकारः पूर्णके त्रियो ॥ १०९९ ॥

उदितः प्रथमेऽह्नि स्याद् द्वितीयेऽह्नि कुमारकः ।

तृतीये तरुणः ख्यातश्चतुर्थे स्थविरो भवेत् ॥ ११०० ॥

पञ्चमेऽह्नि पञ्चत्वं स्वरो याति विनिश्चितम् ।

अकारादिषु सर्वेषु क्रमोऽयं परिकीर्तितः ॥ ११०१ ॥

अकारादिस्वराः पञ्च प्रकृतित्वेन रूपिताः ।

वर्णादिस्वरभेदोऽपि ककारादिषु सङ्गतः ॥ ११०२ ॥

यस्य कस्यापि नामादौ योऽसौ वर्णः प्रहृष्यते ।

अवस्थां तस्य वर्णस्य विचार्य फलमादिशेत् ॥ ११०३ ॥

मेपादिराशियोगेषु सम्प्रोक्ता ये ग्रहस्वराः ।

तेषां बलं विजानीयात् ज्ञात्वा कर्म समाचरेत् ॥ ११०४ ॥

सिंहस्याग्निपतिः सूर्यः कर्कटस्य निशापतिः ।

मेघद्विधिकयोर्भौमः कन्या-मिथुनयोर्बुधः ॥ ११०५ ॥

चाप-मीने मुराचार्यस्तुलायां वृषभे कविः ।

कुम्भे च मकरे सौरिः प्रभुरूपेण कीर्तिताः ॥ ११०६ ॥

ऋतु-काल-दिशा-रुद्रैः सूर्यः शुभकरो भवेत् ।

जन्मसन्ध्यर्तुसूर्याश्च दिगीशानैः शुभः शशी ॥ ११०७ ॥

हरनेत्र-कुमारास्य-रुद्रैर्भौमः शुभावहः ।

पक्षान्वि-रस-दिहनाग-पङ्क्ति-रुद्रैर्बुधः शुभः ॥ ११०८ ॥

नराह्मि-वाण-मुनिभिर्ग्रह-रुद्रैर्गुरुः शुभः ।

एकद्वित्रिचतुःपञ्च-वसु-रत्नेश-भास्करैः ॥ ११०९ ॥

मुराणां च गुरुः शुक्रः स्थानैरेभिः शुभावहः ।

कुशानु-रस-रुद्रैश्च शुभकारी शनैश्चरः ॥ १११० ॥

- स्वस्य ग्रहबलं माप्य परेषां ग्रहदूषणम् ।
 कुर्वति तुमुलं युद्धं शत्रुसंहारकारकम् ॥ ११११ ॥
 जीवस्वरगतान् वर्णान् गणयित्वा विचक्षणः ।
 यत्र नास्ति निजाधिवयं तत्र कुर्वति सङ्गरम् ॥ १११२ ॥
 रेवत्यादिषु धिंष्येषु सङ्गता यत्र ये ग्रहाः ।
 राशिस्वरे विचार्यास्ते शुभाथेद् युद्धमाचरेत् ॥ १११३ ॥
 एकः स्वरथेदुभयोः प्रानि मङ्गुरे पराम् ।
 द्वितीयः कुरुते मानं तृतीयः कार्यपोषकः ॥ १११४ ॥
 ज्येष्ठरुधुर्धुश्च पञ्चमो जयनाशनः ।
 स्वरमैत्रां विदित्वैवं नृपः कुर्वति सङ्गरम् ॥ १११५ ॥
 मायास्वरो यदोदेति तदा कुर्वति शोभनम् ।
 गर्भाधानादिकं कर्म निषिधान्यादिसङ्गम् ॥ १११६ ॥
 वापनं सर्वसत्त्वानां पुरवेशमवेषनम् ।
 रसापनमयोगं च व्याधीनां च चिकित्सितम् ॥ १११७ ॥
 मायास्वरे कुंभारे तु विवाहः प्रीतिष्ठद् भवेत् ।
 भृत्यानां सङ्ग्रहः स्वतः स्वामिसंश्रयणं तथा ॥ १११८ ॥
 उत्कोचनमरातीनां ग्रामगणदपवेषनम् ।
 परिनिर्मुक्तोऽपुक्तो यात्रां कुर्वति भूपतिः ॥ १११९ ॥
 पुनि मायास्वरे जाते पटवन्धाभिषेचनम् ।
 गजाधारोदणं सस्त्रं वरनारीसमापनम् ॥ ११२० ॥
 पूतमारवक्र्याणि यात्रां सेतुरितर्जनम् ।
 कुर्वति कदनं राजा रिपूणां नापत्यन्दनम् ॥ ११२१ ॥

यदा मात्रास्वरौ वृद्धस्तदा सन्निर्विधीयते ।

शान्तिकं पौष्टिकं कर्म मोक्षदीक्षां समाचरेत् ॥ ११२२ ॥

मृते मात्रास्वरे जाते कुर्याद्दिनचनं व्रतम् ।

आरभ्य पूर्वदिग्भागाद् रेखामावर्तयेत् सुधीः ॥ ११२३ ॥

पूरांश्चयेत् वायव्यं वायव्याद् वायव्यमानयेत् ।

वायवादीशानदिग्भागमैशानात् पश्चिमं नयेत् ॥ ११२४ ॥

पश्चिमात् कोणमाग्नेयमाग्नेयादुत्तरं नयेत् ।

उत्तराग्नेयं कोणं नैऋतादैन्यमानयेत् ॥ ११२५ ॥

एतदष्टाभिन्नं चक्रं जायते सन्निवेशतः ।

नत्र चैरादिमासानो विन्यासो दिक्षु वक्ष्यते ॥ ११२६ ॥

चैरासोऽर्द्धदीक्षायाः पूर्वभागे भवेत् सदा ।

अर्द्धे रैगागमागस्य उपेक्षे वायव्यतः सित्तेत् ॥ ११२७ ॥

भागादौ भागस्यार्द्धे वायव्यभागे मङ्गलवर्षेत् ।

आगस्यार्द्धे रैगागस्यो नभस्यो च विनित्तितेत् ॥ ११२८ ॥

भाषिणे कानिह्रस्वाद्धे वायव्यां दिशि विन्यसेत् ।

अर्द्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि सित्तेत् ॥ ११२९ ॥

दिपवर्ते च भागस्य कोणयोः कृत्वा विनित्तितेत् ।

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ॥ ११३० ॥

चक्रादौ दिशि विनित्तितेत् भागस्य भागस्योऽर्द्धयोः भवेत् ।

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ॥ ११३१ ॥

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ।

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ॥ ११३२ ॥

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ।

भाषिण्याद्धे कानिह्रस्वाधो न कृतावनदिशि कल्पयेत् ॥ ११३३ ॥

॥ ११३३ ॥
चलं पृष्ठतः कार्यं दक्षिणे वा जिवीपुणा ।

वमन्यानि कार्याणि सिद्धिं यान्ति विनिश्चयम् ॥ ११३४ ॥

स्यैव चक्रराजस्य कोणानाथित्य विन्यसेत् ।

ष्टौ वर्गानकारादीन् प्रादक्षिण्येन पूर्वतः ॥ ११३५ ॥

वर्गे गरुडः प्रोक्तः कवर्गे वृषदंशकः ।

वर्गे मृगराजः स्यात् टवर्गे सरपासुतः ॥ ११३६ ॥

वर्गे पद्मगः प्रोक्तः पवर्गे मूषकस्तथा ।

वर्गे तु मृगः प्रोक्तः शवर्गे श्वेन इष्यते ॥ ११३७ ॥

सिर्द्धतपपन्तं भक्षकाः सप्तवस्थिताः ।

धेमाद् रौद्रदिग्भागं यावद् भक्ष्या व्यवस्थिताः ॥ ११३८ ॥

तत्कात् पश्चमे स्थाने स्थितो भजति भक्ष्यताम् ।

आद् विचार्य यत्रेन शब्दे पञ्चमतां नयेत् ॥ ११३९ ॥

नामयत्ने चमे विचार्य पृथिवीपतिः ।

समादृत्य युद्धं नारभेत जयोत्सुकः ॥ ११४० ॥

पानी पूर्वदिग्भागे मतिपद्मवमे तिथौ ।

दीपायां दशम्यां च माहेन्नी सौम्यदिग्गता ॥ ११४१ ॥

तदश्यां तृतीयायां कौपेरी वृद्धिदिनिस्थिता ।

दश्यां च चतुर्थ्यां च वैष्णवी नेत्रेण स्थिता ॥ ११४२ ॥

चम्यां च त्रयोदश्यां वाराहा दक्षिणे स्थितिः ।

दश्यां तथा पशुधामिन्द्राणी पथिमोदया ॥ ११४३ ॥

म्यां पूर्वोर्णमास्यां च वायव्ये चण्डिकास्थितिः ।

वास्याऽष्टमीतिथ्योर्नक्षत्रमीनयेद्यथा ॥ ११४४ ॥

दक्षिणे पृष्ठतः कार्या योगिन्यो विजिगीषुणा ।
योगिनीनां बलं त्वेवं कथितं सोमभृशुना ॥ ११४५ ॥
इति योगिनीचक्रम् ॥

युद्धपूर्वदिने राजा कृतोत्साहः सभागतः ।
कुमारमण्डलाधीशान् सामन्तान् मान्यकानपि ॥ ११४६ ॥

सुवर्णवस्त्राभरणैस्तोपयेत् सैन्यकांस्तथा ।
वाग्भिः प्रोत्साहयेत् तांश्च गुणकीर्तनमाननैः ॥ ११४७ ॥

तेषां प्रतिप्रां संधित्य मुभटानां नृपोत्तमः ।
मातङ्गान् मदसंयुक्तान् वाजिनश्च जत्रोत्तमान् ॥ ११४८ ॥

दद्याद् यथार्हं सर्वेषां सङ्ग्रामजयकाङ्क्षया ।
ततो विसर्जयेत् सर्वान् युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ ११४९ ॥

तस्यां रात्र्यामळातैश्च पूरयेद् गगनाङ्गणम् ।
महातूर्यमघोषैश्च काहलाशहनिस्वनैः ॥ ११५० ॥

सिंहनादिर्भटानां तु श्रासयेद् रिपुसैनिकान् ।
अधिवास्य ततो राजा दक्षाणि कुलदेवताः ॥ ११५१ ॥

ततः शर्पात् मेदिन्यां कुशानास्तीर्य यत्नतः ।
ततः प्रातः समुत्थाय निरीक्ष्य घृत-दर्पणौ ॥ ११५२ ॥

स्नात्वा तीर्थजलैः पुष्पैश्चित्राम्बरविभूषितः ।
सपाराभ्य जगन्नाथमिष्टमिष्टफलप्रदम् ॥ ११५३ ॥

ततः कृत्वा महापूजां विविधां कुलदेवते ।
धेनुं भूमिं हिरण्यं च विभेभ्यो विधिनार्जयेत् ॥ ११५४ ॥

तदाग्निः सपादाय नीराजितहयद्विजः ।
दक्षिणायगसुरोद्विगता हयानां हेपितादपि ॥ ११५५ ॥

वामेतरविपाणाग्रवेष्टनात् स्वरुद्रेण च ।

वृंहितेन गजानां च जानीपाज्जयमजसा ॥ ११५६ ॥

नराणां शुभवास्यैथ मद्वल्लभदर्शनैः ।

मदक्षिणागमैथापि भरद्वाजसिखण्डिनाम् ॥ ११५७ ॥

अन्यैथ पशुनेर्भैरवैर्जयमद्वल्लभचक्रैः ।

दक्षिणाक्षः परिस्पन्दाद् दक्षिणस्य भुमस्य च ॥ ११५८ ॥

मनसश्च मसादेन स्वातुल्यनिजेन च ।

एवं निमित्तैर्निधाय जयं तमरदुर्जयः ॥ ११५९ ॥

शुभस्थानस्थितैः सर्वैर्ग्रहैस्ताराभिरेव च ।

वृंहितेन स्वरेणाय मयभूषिषजेन च ॥ ११६० ॥

निमित्तैर्विहितोत्साहो निर्गत्य निमग्निरात् ।

पादयित्वा महाभेरीं प्रतिगौनिकभीषणीम् ॥ ११६१ ॥

धनुषां द्वे द्वौ गत्वा तत्र स्थित्वा दृषोपयः ।

मेखयित्वा बलं सर्वभयमापोषयेत् ततः ॥ ११६२ ॥

तस्मै दारयामि नियुक्तं राजानं इति यो ह्ये ।

वस्तुमारनिहन्तुणां दारयामि प्रयुक्तययम् ॥ ११६३ ॥

सामन्तमण्डलाधीश्वरान्गुणां प्रयुक्तं तथा ।

सचिवामात्यहन्तृणामयुक्तं पारितोषिकम् ॥ ११६४ ॥

प्रधानयोधहन्तृणां दारय पञ्चसहस्रकम् ।

द्वितीयस्तं मसादेन मदारये गजपात्रिनाम् ॥ ११६५ ॥

तस्मै प्रतिदारयामि स्वयन्दनस्य विपात्रिनाम् ।

अथतादिनिहन्तृणां मदारये द्वावयम् ॥ ११६६ ॥

सर्वलक्षणसम्पूर्णं भूभागे रिपुमर्दनः ।

रचयेदुत्तमं व्यूहं परज्यूहविभेदकम् ॥ ११७८ ॥

मुखं पूर्वविभागः स्यादुरध तदनन्तरम् ।

उरसः पश्चिमे भागे शौरस्यं परिकीर्तितम् ॥ ११७९ ॥

शौरस्यस्य तथा पृष्ठे मतिग्रह इतीरितः ।

कसौ मकसौ पसौ च मपसौ पार्श्वयोः क्रमात् ॥ ११८० ॥

मतिग्रहपरो भागः पृष्ठमित्यभिधीयते ।

एवं व्यूहविभागांश्च विज्ञाय नृपतिस्त्वतः ॥ ११८१ ॥

मुखे मद्मुखं नामं शूरारूढं सुविसिद्धम् ।

तनुत्राणसमोपेतं योषद्वयसमन्वितम् ॥ ११८२ ॥

पश्चिमासनरूढेन सुभटेन समन्वितम् ।

त्रिशतैः पद्मशतैर्वापि नवभिर्वा तथा शतैः ॥ ११८३ ॥

त्रिधा विभक्तैः सुभटैः स्थानत्रयमुत्तस्थितैः ।

पृष्ठे च कक्षभागे च रक्षितं खड्गपाणिभिः ॥ ११८४ ॥

मकक्षदेवनिक्षिप्तैश्चण्डकोदण्डमण्डितैः ।

सुभटैः शतसङ्ख्यातैः सुलक्षैर्हस्तपाणिभिः ॥ ११८५ ॥

पक्षदेवे तथा शूरेः शक्तिखेटकपाणिभिः ।

सहस्रद्वयसङ्ख्यातैस्तद्वर्जैः शतैर्वृतम् ॥ ११८६ ॥

मपसौ नवसंयुक्तैर्गात्रत्राणयुरक्षितैः ।

अश्वैः सर्वाशुपोपेतैर्बाह्वकैश्च समन्वितैः ॥ ११८७ ॥

शतपञ्चकसङ्ख्यातैः नपक्षद्वयकल्पितैः ।

तुरगैः पत्तिभिः शूरेराष्ट्रं पुरतो न्यसेत् ॥ ११८८ ॥

चारणं सर्वमैश्वर्यानां चारणं वैरिचारणम् ।
पञ्चविचरजोपेनं व्यूहस्याग्रे नियोजयेत् ॥ ११८९ ॥

चिनुत्तं दिनुत्तं तद्देहवस्त्रमथापि वा ।
सरन्व्यूहस्य भेदाय कुर्याद् व्यूहमुखे नृपः ॥ ११९० ॥

उदःस्थाने पक्षिणः धैर्यमादर्शितं वज्रम् ।
भयितं च तथा कल्मु मुद्रभूषो परुल्लभेत् ॥ ११९१ ॥

भोरस्ये मुद्रभाण्डानि जलाणि विविक्तानि च ।
भारि भूदि नानुद्विग्नभाण्डां मुद्रभूषे ॥ ११९२ ॥

गतिरुदयेन दुःस्थे विपुल्यर्थायति ।
नृपः प्रथममुपेसाय कृतेऽपि ॥ ११९३ ॥

विपुल्यर्थाय नृपः कालेऽपि नृपः नृपः ।
नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ ११९४ ॥

नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ।
नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ ११९५ ॥

नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ।
नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ ११९६ ॥

नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ।
नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ ११९७ ॥

नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ।
नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः ॥ ११९८ ॥

अन्तरारुदधुरेण सेटकद्वयधारिणा ।

ईदृगुणयुतं नागमारोहेद् विनयोद्यतः ॥ ११९९ ॥

विद्रातनामभिर्मौलैः कृत्तिकावर्षपाणिभिः ।

अङ्गरागन्वितैः शूरेरैस्तः सन्नङ्गरक्षकैः ॥ १२०० ॥

कसर्यैर्दशसाहसैस्तदर्धवा सुरसिन्धुः ।

मकक्षे सचिनामात्य-कुमारे च घटान्वितः ॥ १२०१ ॥

मिश्र-भृत्यबलैः पक्षे चापमायकधारिभिः ।

शक्ति-तोमर-निस्त्रिज-कुन्त-गुह्यपाणिभिः ॥ १२०२ ॥

वरंवारणसमृद्धैः सुन्दरैस्तसम्मितैः ।

क्रमशः स्थापितैर्षोर्षेषोद्धारितनामभिः ॥ १२०३ ॥

नानायुधधरैर्वीरैरभारुढैः सुशिक्षितैः ।

मरुक्षेऽयुतयुग्मेन संवृत्तश्च महीपतिः ॥ १२०४ ॥

पृष्ठे भूमौ वदार्कदण्डकान्तरसंस्थितैः ।

अवरोधवध्वृन्दै रक्षिभिः परिरक्षितैः ॥ १२०५ ॥

धेनुकाव्याधिताघेन काञ्चेनाधिष्ठितस्थया ।

तेषां ह्युपुष्टरक्षार्थं नरबाजिवरुणं न्यसेत् ॥ १२०६ ॥

ईदृशी व्यूहरचनां विधाय परचारहा ।

प्रसेदविधिरिव धुव्यो निविस्त्य परवादिनाम् ॥ १२०७ ॥

इति भैरवराजलक्षणम् ॥

शूराणां सिंहनादैश्च शूराचारैश्च बाजिनाम् ।

महामात्रकरास्फालमातङ्गनन्दनजिनेः ॥ १२०८ ॥

भेरीपदारपौर्षेय काहलात्रद्वनिसूत्रैः ।

युद्धाग्रंक्षिपदातूर्यनिनादैः स्फोटयन् दिशः ॥ १२०९ ॥

१ D 'वर्ष' । २ ABC 'हृदय', D 'राजाजिन' व' ।

यतः फल्गु यतो भिन्नं यतो दृष्यैरधिष्ठितम् ।
तद् बलं प्रथमं हन्यादात्मनश्चोपवृंहयन् ॥ १२१० ॥

सारं द्विगुणसारेण फल्गु सारेण षोडशेत् ।
संहतं तु गजानीकैः प्रचण्डैरवदारयेत् ॥ १२११ ॥

प्रचण्डैर्वीरमुख्यैश्च फल्गुसैन्यं विदारयेत् ।
अश्वव्यूहैर्भटानीकं याज्जिव्यूहं तु दान्तिभिः ॥ १२१२ ॥

घाणसारंस्तथा कुन्तैः पाश-पट्टि-श-तोमरैः ।
अग्निताैलार्चितैर्वीणैर्निर्भिन्त्याद् द्विपयूथपान् ॥ १२१३ ॥

प्रभूतकुञ्जरानीकर्षटासङ्घट्टघट्टनैः ।
पाटनैः करटिवातं द्विपतां रणमूर्द्धनि ॥ १२१४ ॥

विमृश्य राजचिह्नानि निश्चित्य नृपतेः पदम् ।
सर्वसैन्येन संपुक्तस्तत्र यायाज्जयोत्सृकः ॥ १२१५ ॥

नाराचैर्जर्जरीकृत्य कुन्तैर्निर्भिद्य निर्भरम् ।
चक्रार्पातैर्द्विधाकृत्य पाशैराकृत्य पातयेत् ॥ १२१६ ॥

सभूर्थं मृद्रापातैश्छित्त्वा परशुना भटान् ।
स्वारुढकुञ्जरेणाथ संयोज्य परवारणम् ॥ १२१७ ॥

तद्गजे स्रग्जोहामदन्तापातैर्निपात्य च ।
निस्त्रिंशेन रिपोश्छिन्यात् कुण्डलालङ्कृतं शिरः ॥ १२१८ ॥

एवं निहन्य सद्दामे दुष्टशत्रुं मरोद्धतम् ।
जयनूर्ध्वनिनादेन हर्षयेन् शुभटान् सक्कान् ॥ १२१९ ॥

कूमारामान्यमचिरान् सामन्तान् मण्डलेश्वरान् ।
गिनिदत्यागनानां च दान दद्याद् यथोदिनम् ॥ १२२० ॥

द्विपतां रक्षापूरेण तर्पयित्वा तु मेदिनीम् ।

पिशितेन विशाचांश्च कञ्चादानन्त्रमाकृष्या ॥ १२२१ ॥

रज्यापनपरान् भीतान् रक्षयित्वा तु गर्भतः ।

भारोदमुक्तान् स्वांकृत्य त्वरया वरवारणान् ॥ १२२२ ॥

भुक्ताश्चोदमश्यांश्च निःशेषं कोशमेव च ।

रिष्टम् तथा सर्वं मदनान्द्वांक्ष्य सर्वतः ॥ १२२३ ॥

त्वं तु शष्यते यत्र युञ्जे शत्रुमैरावजः ।

पेण बलिना न स्याद् दण्डो युद्धवशाभिधः ॥ १२२४ ॥

लज्जक्तिविहीनेन नृपेण रिपुघातिना ।

योग्या स्युस्त्रयो दण्डा विषयाभाभिचारजाः ॥ १२२५ ॥

ये हाहाहर्लं शृङ्गि कालकूटं भयावहम् ।

सर्नाभं चतुर्थं तु स्यात्वरं परिकीर्तितम् ॥ १२२६ ॥

दिंष्ट्रादिसन्नातं विपं तज्जङ्गमं विदुः ।

कृद्द्रव्यमिलितं कृत्रिमं विषमुच्यते ॥ १२२७ ॥

प्रवाणां विरक्ता ये कृतपास्ते पुरुषा वराः ।

३ विभेद्यं प्रदानेन रसं नैस्तु प्रयोजयेत् ।

गन्ध-कूर-धार्पाणु तथा लघुसरसमु च ॥ १२२८ ॥

नोदकं तथा तैले पाद्माभ्यङ्गे सपादुके ।

हाष्टुकरिणीमध्यं मयुर्जीत विपं द्विषाम् ॥ १२२९ ॥

र-सचित्रामात्य-मन्त्रि-सेनाभिषेपु च ।

वारणमुच्येषु तुरगेपूतमेषु च ॥ १२३० ॥

विषप्रयोगेण शत्रूणां क्षुद्रघातकम् ।

न क्रियते यत् तु विषदण्डः न उच्यते ॥ १२३१ ॥

*नागं । १ D विधिः ।

मूरथ रटभक्तथ त्यक्तपाणयथ यः ।

वीरथ समयप्रथ वर्षापायत्रिचक्षणः ॥ १२३२ ॥

बन्धुपुत्रप्रदत्ताधिगृहीतवहुयेननः ।

तेन पावं मयुज्जात मयचारिबन्धच्छया ॥ १२३३ ॥

गीतवाद्यमसक्तेषु द्यूतक्रोडारतेषु च ।

मृगव्यामक्तचित्तेषु देवयात्राममङ्गिषु ॥ १२३४ ॥

अङ्गमल्लविनोदेषु तथाऽन्येषुत्सवादिषु ।

अन्तःपुरमघात्रेषु देवपूजापरेषु च ॥ १२३५ ॥

वीरक्रोडाविपणेषु भोजनास्थानवर्तिषु ।

व्यग्रेष्वन्येषु कार्येषु कुर्याच्च वैरिषु घातनम् ॥ १२३६ ॥

पूर्वोद्दिग्गुणैर्स्ताक्ष्णैः सुभद्रैर्यन्त्रपातनम् ।

मायया क्रियते द्योर्वातदण्डः सं कीर्तितः ॥ १२३७ ॥

अथर्वविधितत्त्वज्ञैर्वाङ्मणैर्विजितेन्द्रियैः ।

मन्त्र-तन्त्रविधानज्ञैर्दूरादुन्मूलयेद् रिपुम् ॥ १२३८ ॥

अभिचारिकहोमैस्तु मन्त्रैः पट्कर्मसाधकः ।

बन्त्रलेखनकैश्चैरुपांशुप्रपनादिभिः ॥ १२३९ ॥

मन्त्र-तन्त्रमुसिद्धैश्च पटहैः काहलादिभिः ।

पताकाकारकैर्दीपैर्धूपैर्मयूरकूर्चकैः ॥ १२४० ॥

घाणैर्मन्त्रप्रयुक्तैश्च सिद्धार्थकथुनाञ्जतैः ।

मांढयेत् स्तम्भयेच्छत्रून् स्थानादुच्चाटयेत् तथा ॥ १२४१ ॥

विद्वेषयेच्च मित्राणि वशे कुर्याच्च विद्विषः ।

संहरेज्जीवितं यत् तु स्यात् स दण्डोऽभिचारकः ॥ १२४२ ॥

इति दण्डमेदाः ॥

व्यवहारान् नृपः पश्येद् विधैर्विद्वद्भिरः सह ।

स्मृतिशास्त्रानुरोधेन रागद्वेषविवर्जितः ॥ १२४३ ॥

मदोपात्तं दूषयेद् राजा दोषयुक्तानदण्डयन् ।

अक्रान्तिं परानामेति दुर्मेति चापिगच्छति ॥ १२४४ ॥

कृत्स्नं पुरोहितः पुरो भ्राता बन्धुस्तथा सुहृत् ।

अदण्ड्यो नृपतेर्नास्ति स्वधर्मोपलब्धितो नरः ॥ १२४५ ॥

वेदशास्त्रार्थनिरूपणैः सत्यसम्पाद्य धार्मिकाः ।

सभ्या नृपतिना कार्या विप्रविप्रेषु ते समाः ॥ १२४६ ॥

भारं रलोत्तुर्पर्मालैर्लोकाशपातकां विदः ।

विमैः तद् महीपालो गृह-दोषो विचारयेत् ॥ १२४७ ॥

विचारे यत्र निष्पन्नि विमाः श्रुतिविदस्तथाः ।

पञ्च वा मनु वा सा स्याच्छतक्रतुसमा सभा ॥ १२४८ ॥

तस्यां सभायां यः कश्चिद् धर्मज्ञः श्रुतिकोविदः ।

निर्दिष्टो वाप्यनिर्दिष्टः न तत्र वक्तुमर्हति ॥ १२४९ ॥

न्यायं पन्थानमुत्सृज्य ये गतस्थानुयायिनः ।

सभ्यास्ते दोषनीयाः स्युर्मार्गे धर्मस्य शाश्वतम् ॥ १२५० ॥

मनिर्दिष्टं तद् धर्मं तस्य मूयात् समञ्जसम् ।

ज्ञात्वा वा न रदेत् तत्र भिद्यमानादी च पापभाक् ॥ १२५१ ॥

कुलीनाः शीलवन्तश्च धनिनो वपमाऽशिकाः ।

अमत्तरा विशः कार्याः क्रियन्तोऽपि सभासदः ॥ १२५२ ॥

अलोभं सत्यतन्त्रं च धर्मशान्ते विषयदम् ।

धर्मशास्त्रार्थदुष्टं लोकायां विनश्यत् ॥ १२५३ ॥

विचारे पण्डितं दक्षं प्राद्विवाकृतया युतम् ।

इतिवाकारतत्त्वमूहारीविचारदम् ॥ १२५४ ॥

प्राह्मणं श्रुतसम्पन्नं धर्मशास्त्रविशारदम् ।

आत्मनः पतिरूपं तु कुर्यादेकं मर्हापतिः ॥ १२५५ ॥

प्रागेव पृच्छति प्रायो वाक्यं वादार्थमागतौ ।

विचारयति यः सम्पक् माद्विवाकस्वनः स्मृतः ॥ १२५६ ॥

अप्यस्य राजकार्येण देहजाड्येन वा स्वयम् ।

अपश्यतः मर्भोः कार्यं माद्विवाकां विचारयेत् ॥ १२५७ ॥

विमालाभे तु कर्तव्यः कुर्त्तनो दमसंयुतः ।

परत्र भौरुधमेतः शूरः शान्तो विमत्सरः ॥ १२५८ ॥

अनुद्वेगकरो नित्यं प्रजानां च हिते रतः ।

सैदोद्युक्तः समर्थश्च क्षत्रियांऽपि सभापतिः ॥ १२५९ ॥

दौर्लभ्यात् क्षत्रियस्यापि वैश्यं कुर्यात् सभापतिम् ।

गुणाधिकं च मध्यस्थं जनानां सम्पत्तं नृपः ॥ १२६० ॥

विम-क्षत्र-विशः कार्याः श्रेष्ठमध्याधमाः क्रमात् ।

सर्वथाऽपि न कर्तव्यः शूद्रैः क्वापि विचारणे ॥ १२६१ ॥

लोभाद् वाऽपि भयाद् रागात् स्मृतिशास्त्रार्थनाशकाः ।

दण्डनीयाः पृथक् सभ्या विवादाद् द्विगुणं धनम् ॥ १२६२ ॥

सतां मार्गं समुल्लङ्घ्य बाधितो यो बलीयसा ।

निवेदयेत यद् राक्षे तद् विवादपदं स्मृतम् ॥ १२६३ ॥

अभियोगो द्विधा ज्ञेयः शङ्कया मत्पयेन वा ।

असत्संसर्गतः शङ्का मत्पयोऽन्याद्दर्शनात् ॥ १२६४ ॥

प्रथमं स्याद् ऋणादानं निक्षेपस्तदनन्तरम् ।

अस्वामिविक्रयश्चैव तृतीयं परिकीर्तितम् ॥ १२६५ ॥

सम्भूय च समुत्थानं चतुर्थं परिभाषितम् ।
पञ्चमं दत्तमारुयातं षष्ठं दत्तापहारकम् ॥ १२६६ ॥

सप्तमं वेतनादानं संविष्टन्नमष्टमम् ।
अष्टमं क्रयक्रयानुष्ठमौ नवमं दशमं तथा ॥ १२६७ ॥

एकादशं तथा प्रोक्तं विवादः स्वामिपात्रयोः ।
स्वामिभृत्यविवादश्च द्वादशं समुदाहृतम् ॥ १२६८ ॥

त्रयोदशं समाख्यातं सीमाविद्वदनं चतुर्थं ।
निरूपितं पुनरत्र वाच्यारूप्यं चतुर्दशम् ॥ १२६९ ॥

उक्तं पञ्चदशं तज्जैर्दण्डपादप्यसंज्ञितम् ।
स्तेषां षोडशमाख्यातमृषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १२७० ॥

पदे सप्तदशं नाम साहसं महिरीरितम् ।
अष्टादशं समादिष्टं श्रीसहस्रदणसंज्ञकम् ॥ १२७१ ॥

एकोनविंशं सम्प्रोक्तं रत्नपुष्पमौ विचारकैः ।
द्वायभागाभिधानं च तत् स्यात् विद्वानिमे पदम् ॥ १२७२ ॥

एकविंशं तथा तूने द्वाविंशं तु समाहृतम् ।
अष्टादशपदान्येनाम्बाह सौम्येश्वरो नृपः ॥ १२७३ ॥

इति अष्टादशपदानि ।

स्वर्गं नोत्पादयेत् कार्यं समर्थः पृथिवीपतिः ।
नाददाति तथान्तर्कोषं दत्तं कार्याधिना नृपः ॥ १२७४ ॥

विवादापायने पृच्छेत् सभायां पुरतः स्थितम् ।
किं कार्यं किं च दूरे ते स्वयमनुष्टो निवेदय ॥ १२७५ ॥

निरूपिते पुनः पृच्छेत् केन रक्षितं पुनः पदम् ।
तथात्र तत्र हनं मुनिरा नरेण समागतः ॥ १२७६ ॥

सभ्यैः सह समालोच्य पदं न्याय्यं यथा भवेत् ।
प्रत्यर्थिनस्तथाऽऽह्वानं लेखैर्दूतैश्च कारयेत् ॥ १२७७ ॥

आहूतो यदि नागच्छेद् व्याधितो दुःखितोऽथवा ।
निरुद्धो विपमस्यो वा क्रियाव्यग्रो अथवापि ॥ १२७८ ॥

स्वामिकार्यप्रदो वाऽपि नृपकार्यरतोऽथवा ।
मत्तो वाऽथ प्रमत्तो वा तथाप्येव न दुष्यति ॥ १२७९ ॥

कुलीना परभार्या च युवतिश्च प्रभूतिका ।
रजस्वला पक्षहीना नाह्वातव्या सभां प्रति ॥ १२८० ॥

अर्थिप्रत्यर्थिवाक्यानि लेखयित्वा विचारयेत् ।
देशकालानुसारेण हेतुभिश्च पृथग्विधैः ॥ १२८१ ॥

लिखितात् साक्षितो भुक्तेः प्रमाणत्रितयादतः ।
विचारयेन्महीपालः स्मृतिशास्त्रानुसारतः ॥ १२८२ ॥

एतैः प्रमाणैर्हीनस्य दिव्यं देयं महीभुजा ।
तच्च देयं वयोऽवस्था-देश-कालानुसारतः ॥ १२८३ ॥

प्रमाणं मानुषं यत्र दुर्लभायेन वर्त्तते ।
तदा दिव्यं प्रदेयं स्यान्न देयं मानुषे सति ॥ १२८४ ॥

शुद्धितानां नरेन्द्रेण कथितानां च तत्करैः ।
शुद्धिमन्विच्छतां तस्य दिव्यं देयं विना शिरः ॥ १२८५ ॥

प्रमाणैर्निश्चिते वाऽपि दिव्यैर्वाऽपि विचारिते ।
युवत्या दण्डं नृपः कुर्याद् यथादोषानुसारतः ॥ १२८६ ॥

विपेषु(१)-दन्ति-भुजग-शस्त्रानल-जलादिभिः ।
पापानां प्राणहरणं नभःपटः प्रकीर्त्तितः ॥ १२८७ ॥

- केशानां कर्णपोरङ्गणोर्नासिकायास्तथैव च ।
 जिह्वायाः करयोस्तद्वदङ्गुलीपजनस्य च ॥ १२८८ ॥
- पादयोरेवमादीनामङ्गानां छेदनं च यत् ।
 अपराधानुसारेण वलेशदण्डः स उच्यते ॥ १२८९ ॥
- बन्धनं ताडनं वाचा रुक्ताया भर्त्सनं तथा ।
 एवंविधमकारोऽपि क्लेशदण्डः प्रकीर्तितः ॥ १२९० ॥
- पणानां द्वे शते सार्द्धं प्रथमः साहसः स्मृतः ।
 मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं चैव चोत्तमः ॥ १२९१ ॥
- विवादेन समः कापि द्विगुणः कापि कथ्यते ।
 त्रिगुणो वा कश्चित् प्रोक्तः क्वचिदुक्तश्चतुर्गुणः ॥ १२९२ ॥
- सर्वस्वस्यापिक्तः कापि दमः सर्वस्वमेव वा ।
 दोषद्रव्यानुसारेण दण्डोऽर्थहरणः स्मृतः ॥ १२९३ ॥
- दण्डो रक्षति मर्यादां दण्डो धर्मं प्रवर्त्तयेत् ।
 निवारयेद्दधर्माच्च तस्माद् दण्डं प्रयोजयेत् ॥ १२९४ ॥
- दण्डहीने यतो राष्ट्रं मात्स्यो न्यायः प्रवर्त्तते ।
 तस्माद् दण्डं प्रयुज्जानं दुष्टानां धार्मिको नृपः ॥ १२९५ ॥
- दण्डपातभयाल्लोको धर्मे तिष्ठति सूचितः ।
 करीव विजयो मज्जोऽप्यङ्गुणेन वर्त्तीकृतः ॥ १२९६ ॥
- तीव्रदण्डभयाल्लोके भृशमुद्विगते जनः ।
 तस्मान्मृदुप्रयोगेण प्रजापालनमाचरेत् ॥ १२९७ ॥
- यथोक्तदण्डविन्यासाद् भूषतेर्धर्मचारिणः ।
 यत्रो धर्मस्तथा राष्ट्रं कोऽथ परिवर्त्तते ॥ १२९८ ॥

एवमद्धानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

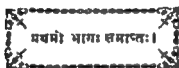
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि प्राप्तुराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नोति ह्येविदः ॥ १३०० ॥

इति दशोऽध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्पाथयकुलतिलक-चालुक्पाभरण-श्रीमद्भूलोकमण्ड-
र्भासोमेभ्वरदेवचिरचिते मानसोद्धासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF IMPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BAKODA

	Rs. &
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Naranarayanananda by Vastopala, ed. by C. D. Dalal, 1926 ...	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajouana or Anandagiri, edited by T. M. Tripatti, B. A. 1917	2-0
4. Parthaparakrama by Prahladanadava, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...	2-0
5. Rasbhrandhavamasa-Mahakavya by Ratnakavi edited by E. Krishnamacharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917	1-12
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	0-8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...	1-8
8. Ropakashatka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	2-4
9. Mohaparakaya by Yasahpala, edited by Muni Chatur Vijayan. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918... ..	2-0
10. Hamuntiramadamardana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-0
11. Udayasundarikatha by Sodihala, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadindra, edited by M. R. Telang, 1920	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha : collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries : edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...	2-4
14. Kumarapalspratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Jina-vijayan, 1920	7-8
15. Ganakarika by Bhasarvajana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1923 ...	1-4
16. Sangitamaharanda by Narada, edited by M. R. Telang, 1920 ...	2-0
17. Kavindracharya's List : List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pandit edited by R. A. Shastry, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. bhama Shastry 1921	0-1
19. Lekhapaddhati : Specimen Sanskrit letters, etc., 8th to 11th centuries : edited by C. D. Dalal, M. A. and G.	

एवमहानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

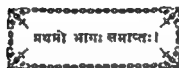
पात्रुष्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नोति स्मोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्पाथपकुलतिलक-चालुक्पाभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोल्लासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

	Rs. &
1. Kavyamīmāṃsā by Rāṣasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Nārāyaṇananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripaṭhī, n. a. 1917	2-0
4. Parthasarakrama by Prāhlaḍanadeva, ed. by C. D. Dalal 1917	2-6
5. Harṣiraṇḍhasaṃsa-Mahākāvya by Rudrakavi edited by E. Krishna-macharya. Introduction by C. D. Dalal, n. a. 1917	1-12
6. Līnganūṣaṇa by Vamana, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918	0 8
7. Vasantavilāsa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917	1-2
8. Rājakaśhaṭka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918	2-4
9. Mohaparaṇaya by Yashpala, edited by Muni Chatur Vijayaṣa. Introduction and appendices by C. D. Dalal, n. a. 1918	2-0
10. Hamaṇīramadamarḍana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920	2-0
11. Udayasundarikātha by Sodhala, edited by C. D. Dalal, n. a. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavijayādambana by Bhāṭṭa Vāhaka, edited by M. H. Teltang, 1920	2-6
13. Prachīnagurjarakāvya-samgraha : collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries : edited by C. D. Dalal, n. a. 1920	2-4
14. Kumarapala-pratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Vijayaṣa, 1920	2-2
15. Gaṇakārika by Bhaṣaraja, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920	1-4
16. Nāgītamahārāja by Nārada, edited by M. H. Teltang, 1920	2-0
17. Kaviśāstrakāya's List : List of works in the collection of Kaviśāstrakāya, a 17th century pundit, edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Gangenātha Jha, 1921	0 2
18. Varahaghyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921	0 2
19. Lekhapāṭīśāhī : Specimen Sanskrit letters, etc., A.D. to 15th centuries, edited by C. D. Dalal, n. a. and G. K. Shastri, 1921	2-2

एवमङ्गानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

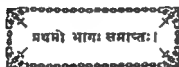
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नीतिकोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुक्याभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोल्लासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF IMPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

	No. &
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Narayanarayananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926 ...	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripalhi, M. A. 1917	2-0
4. Parthasarakrama by Prabhadanadeva, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...	2-6
5. Hasthaurdharamsa-Mahakavya by Rudrakavi edited by E. Krishna macharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917	1-12
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	0 8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...	1-8
8. Ropakashatha by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	2-4
9. Mohaparakaya by Varahpala, edited by Mural Chetar Vajrayaj. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	2-0
10. Hamunramadamardana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-0
11. Udayasunderikatha by Sodshala, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavidyavilambana by Bhatta Vadintra, edited by M. H. Telang, 1920	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha : collection of Gujarati Poems, 12th to 16th centuries : edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...	2-4
14. Kumarapalapasthobha by Somaprabhacharya, edited by Mural Vajrayaj, 1920	2-4
15. Ganakarika by Bhavarajona, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...	1-4
16. Nangitamakaranja by Narada, edited by M. H. Telang, 1920 ...	2-0
17. Kavindracharya's List : List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pandit edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Gangenatha Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921	0-2
19. Lekhapalilhati : Specimen Sanskrit letters, etc., 12th to 15th cen-turies : edited by C. D. Dalal, M. A. and G. K. Shrivastava, M. A. 1923	3-0

एवमङ्गानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

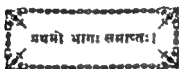
पात्रुष्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्यैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नोतिहोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुख्याभरण-श्रीमद्भूलोकमञ्जु-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोद्धासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

एवमद्भानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

पादुप्यं च तथा प्रोक्तमुपापद्य चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।

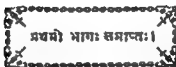
विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नीतिहोचिदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुक्याभरण-श्रीमद्भूलोकमण्ड-

श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोल्लासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ

राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNEDITED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

	Rs. &
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Naranarayana-nanda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926 ...	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripathi, M. A. 1917	2-0
4. Parthasarakrama by Prahladanadana, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...	2-6
5. Rashtravandhanasa-Mahakavya by Rudrakava, edited by E. Krishnamacharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917	1-12
6. Linganusasana by Yavana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	0-8
7. Vasantarilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...	1-8
8. Rupakashatka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...	2-4
9. Mohaparakaya by Yasabala, edited by Muni Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918... ..	2-0
10. Hamuniramadamardana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-0
11. Udayasunderikatha by Soddhala, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadindra, edited by M. R. Telang, 1920	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha - collection of Gujarati Poets, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...	2-4
14. Kumarapalapratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Jina-vijayaji, 1920	7-3
15. Ganakarika by Bhavarajana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...	1-4
16. Sangitamakaranda by Narada, edited by M. R. Telang, 1920 ...	2-0
17. Kavindracharya's List - List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pandit edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Gangadhar Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921	0-1
19. Lekhapadghati: Specimen Sanskrit letters, etc., 8th to 15th cen-turies edited by C. D. Dalal, M. A. and G. K. Shrigondker, M. A., 1923	2-0

एवमहानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

पात्रुष्यं च तथा मोक्तव्यमापथ चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्यैर्यनिमित्तानि मातृराज्यस्य भूषतेः ।

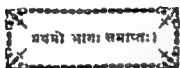
विंशतिः सोमभूपालः कुञ्जान् नोतिस्त्रोचिदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिरान-सत्पाथपकुलतिलक-चालुषाभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-

धीसोमेश्वरदेवचित्रिते मानसोत्सासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ

राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA.

1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924
2. Naranarayanasanda by Vastupala, ed. by H. D. Dalal, 1926 ...
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripathi, M. A. 1917
4. Parthaparakrama by Prabhajanadeva, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...
5. Rasikāudbhavamañja-Mahakavya by Rudrakavi, edited by E. Krishnamacharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917 ...
6. Līnganūśāsana by Vamana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...
7. Vasantavilāsa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...
8. Ropakaśatka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918 ...
9. Mohaparakaya by Yasabala, edited by Muni Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918... ..
10. Hamuniramadamardana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920
11. Udayasundarikatha by Sodhala, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920
12. Mahāvīdyavidambana by Bhaṭṭa Vaidindra, edited by M. R. Telang, 1920
13. Prachīnagujarātavyāsamgraha - collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...
14. Kumārāpalapratibodha by Somprabhaṭṭacharya, edited by Muni Jina-vijaya, 1920
15. Gaṇakarikā by Bhaṭṭaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920 ...
16. Saṅgitamakaranda by Narada, edited by M. R. Telang, 1920 ...
17. Kavindracharya's List - List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pundit edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921
18. Varahagrihyasūtra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921
19. Lekhapaddhati - Specimen Sanskrit letters, etc., 8th to 15th centuries, edited by C. D. Dalal, M. A. and G. K. Shrigondker, M. A. 1923

एवमद्भानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

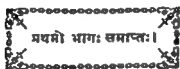
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि मातृराज्यस्य भूषतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नोतिकोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुक्याभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोल्लासेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY CONSISTENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924 Rs. 6
2. Naranarayana-nandya by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926 2-6
3. Tarkasamgraha by Anandajusna or Anandagiri, edited by T. M. Tripathi, n. a. 1917 1-4
4. Parthaparakrama by Prabhadanandera, ed. by C. D. Dalal, 1917 2-0
5. Rashtandharamsa-Mahakavya by Rudrakavi, edited by E. Krishna macharya. Introduction by C. D. Dalal, n. a. 1917 2-6
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 1-12
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 0 8
8. Rupakashaika by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 1-4
9. Mohaparakaya by Yashpala, edited by Muni Chatur Vijaya. Introduction and appendices by C. D. Dalal, n. a. 1918 2-4
10. Hammiramadama-dena by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 2-0
11. Udayasundarikatha by Sodhala, edited by C. D. Dalal, n. a. and E. Krishnamacharya, 1920 2-0
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadindra, edited by M. R. Talang, 1920 2-4
13. Prechinagurjarakavyasamgraha - collection of Gujarati poems, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 2-6
14. Kumarapalapratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Jina-vijaya, 1920 2-4
15. Anakarika by Bhavarajasa, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 7-8
16. Angitamakaranda by Narada, edited by M. R. Talang, 1920 1-4
17. Vinodracharya's List: List of works in the collection of Kaviakra-chaarya, a 17th century poet, edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Gangadhar Jha, 1921 2-0
18. Mahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921 1-12
19. Chapalilhati: Specimen Sanskrit letters, etc., 14th to 15th cen- turies: edited by C. D. Dalal, n. a. and G. A. Shergood, n. a. 1923 1

एवमद्वानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

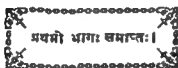
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि माप्तराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नीतिकोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुक्याभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोल्लासेऽभिलषितार्यचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gackwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPAINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY CONSISTENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

	Rs. &c.
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Naranarayanananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926 ...	1-4
3. Tarlasamgraha by Atandajousa or Anandagiri, edited by T. M. Tripatki, n. a. 1917	2-0
4. Parthasarakrama by Prabhadasadana, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...	2-6
5. Rasitrandhavamas-Mahakavya by Rudrakavi, edited by H. Krishna-macharya. Introduction by C. D. Dalal, n. a. 1917	1-12
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 ...	0-8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...	1-8
8. Rupakashatka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 ...	2-4
9. Mohaparsajaya by Yasarpala, edited by Muni Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, n. a. 1918	2-0
10. Hamuramadamarjana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920	2-0
11. Udayasundarikatha by Sodakala, edited by C. D. Dalal, n. a. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Maharidyavidambana by Bhatta Vaidodra, edited by M. H. Telang, 1920	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha. collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 ...	2-4
14. Kumarapalapratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Jina-vijayaji, 1920	7-8
15. Ganakarika by Bhasarvajna, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 ...	1-4
16. Sangitamaharanda by Narada, edited by M. H. Telang, 1920 ...	2-0
17. Kavindracharya's List: List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pundit edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921	0-1
19. Lekhapaddhati: Specimen Sanskrit letters, etc, 8th to 15th cen-turies. edited by C. D. Dalal, n. a. and G. K. Shrigondekar, n. a. 1923	2-0

एवमङ्गानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।

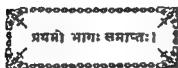
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्यैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।

विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नीतिज्ञोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

हाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-चालुक्याभरण-श्रीमद्भूलोकमल्ल-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोद्घातेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA.

	No.
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Narayanarayananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripathi, M. A. 1917	2-0
4. Parthaparakrama by Prahladanadana, ed. by C. D. Dalal, 1917	2-6
5. Rashtandhavamesa-Mahakavya by Rudrakavi, edited by E. Krishna macharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917	1-12
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918	0-8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917	1-8
8. Rojakashtaka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918	2-4
9. Mohapersajaya by Yasahpala, edited by Mural Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918	2-0
10. Hamuniramadamarjana by Jaysambasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-0
11. Udayasundarikatha by Sodihala, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadindra, edited by M. R. Telang, 1920	2-6
13. Prachinagurjarakavyasamgraha - collection of Gurjara Poets, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-4
14. Kumarapalapratibodha by Somaprabhacharya, edited by Mural Vijayaji, 1920	1-8
15. Ganakarika by Bhasarajana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	1-4
16. Sangitamaharaja by Narada, edited by M. R. Telang, 1920	2-0
17. Ravindracharya's Last - Last of works in the collection of Ravindra- charya, a 17th century pandit - edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921	0-1
19. Lekhapadhati - Specimen Sanskrit letters, etc. 12th to 15th cen- turies. edited by C. D. Dalal, M. A. and G. K. Shrivastava, M. A. 1923	2-1

एवमद्वानि राज्यस्य सप्त द्रवित्रयं तथा ।

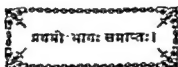
पात्रुष्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्यैर्यनिमित्तानि मातृराज्यस्य भूपतेः ।

विद्यतिः सोमभूपालः कृतवान्न नोतिस्त्रोविदः ॥ १३०० ॥

इति दशदाय्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्पाश्र्वपकुलतिलक-वाल्मीक्याभरण-श्रीमद्भूलोकपट्ट-
र्थासोमेश्वरदेवचिरचिते मानसोल्लासेऽभिरुपितार्यचिन्तामणौ
राज्यास्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

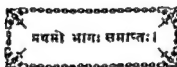
	Rs. a.
1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924	2-4
2. Narayanarajanananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripaithi, M. A. 1917	2-0
4. Parthasarakrama by Prabhadanadeva, ed. by C. D. Dalal, 1917	2-6
5. Rashtandhavamasa-Mahakavya by Rudrakavi, edited by E. Krishna-macharya. Introduction by C. D. Dalal, M. A. 1917	1-12
6. Lingannasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918	0-8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917	1-8
8. Rajakashaika by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, M. A. 1918	2-4
9. Mohaparejaya by Yashpala, edited by Muni Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, M. A. 1918	2-0
10. Hamuniramadamarlena by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-0
11. Udayasundarikatha by Sridhara, edited by C. D. Dalal, M. A. and E. Krishnamacharya, 1920	2-4
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadiadra, edited by M. R. Telang, 1920	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha - collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries: edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	2-4
14. Kumarapalspratibodha by Somaprabhacharya, edited by Muni Jina-vijayaji, 1920	7-8
15. Ganakarika by Bhasarvajna, edited by C. D. Dalal, M. A. 1920	1-4
16. Sangitamakaranda by Narada, edited by M. R. Telang, 1920	2-0
17. Kavindracharya's List: List of works in the collection of Kavindra-charya, a 17th century pandit edited by H. A. Shastri, with a foreword by Dr. Gangasutha Jha, 1921	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1931	0-1
19. Lekhapaddhati: Specimen Sanskrit letters, etc, 8th to 15th cen-turies: edited by C. D. Dalal, M. A. and G. K. Shrigondekar, M. A., 1925	2-0

एवमङ्गानि राज्यस्य सप्त शक्तित्रयं तथा ।
पात्रुण्यं च तथा प्रोक्तमुपायश्च चतुर्विधः ॥ १२९९ ॥

राज्यस्थैर्यनिमित्तानि प्राप्त्यराज्यस्य भूपतेः ।
विंशतिः सोमभूपालः कृतवान् नीतिकोविदः ॥ १३०० ॥

इति दण्डाध्यायः ॥ २० ॥

इति महाराजाधिराज-सत्याश्रयकुलतिलक-बालुवपाभरण-श्रीमद्भूलोकमञ्जु-
श्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मानसोद्घातेऽभिलषितार्थचिन्तामणौ
राज्यस्थिरीकरणोपायकथने द्वितीयं प्रकरणम् ॥

Gaekwad's Oriental Series.

CRITICAL EDITIONS OF UNPRINTED SANSKRIT WORKS, EDITED BY COMPETENT SCHOLARS
AND PUBLISHED BY THE CENTRAL LIBRARY, BARODA

1. Kavyamimamsa by Rajasekhara. Re-issue. 1924 ...	Rs. 2-
2. Naranarayanananda by Vastupala, ed. by C. D. Dalal, 1926 ...	1-4
3. Tarkasamgraha by Anandajana or Anandagiri, edited by T. M. Tripathi, n. a. 1917 ...	2-0
4. Parthasarakrama by Prahladanadava, ed. by C. D. Dalal, 1917 ...	2-0
5. Rashtraudhavamsha-Mahakavya by Rudrakavi, edited by E. Krishna-macharya. Introduction by C. D. Dalal, n. a. 1917 ...	1-12
6. Linganusasana by Vamana, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 ...	0-8
7. Vasantavilasa by Balachandrasuri, edited by C. D. Dalal, 1917 ...	1-8
8. Ropakashatka by Vatsaraja, edited by C. D. Dalal, n. a. 1918 ...	2-4
9. Mohaparakaya by Yasabala, edited by Muni Chatur Vijayaji. Introduction and appendices by C. D. Dalal, n. a. 1918...	2-0
10. Hamuniramadamardana by Jayasimhasuri, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 ...	2-0
11. Udayasunderikatha by Sodahala, edited by C. D. Dalal, n. a. and E. Krishnamacharya, 1920 ...	2-4
12. Mahavidyavidambana by Bhatta Vadindra, edited by M. R. Telang, 1920 ...	2-8
13. Prachinagurjarakavyasamgraha : collection of Gujarati Poems, 12th to 15th centuries : edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 ...	2-4
14. Kumarpalapratisodha by Somaprathacharya, edited by Muni Jinavijayaji, 1920 ...	7-3
15. Ganakarika by Bhasarajas, edited by C. D. Dalal, n. a. 1920 ...	1-4
16. Sangitamakaranda by Narada, edited by M. R. Telang, 1920 ...	2-0
17. Kavindracharya's List : List of works in the collection of Kavindracharya, a 17th century pandit edited by R. A. Shastri, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921 ...	0-12
18. Varahagrihyasutra, edited by Dr. R. Shama Shastri 1921 ...	0-1
19. Lekhapaddhati : Specimen Sanskrit letters, etc, 8th to 15th centuries : edited by C. D. Dalal, n. a. and G. K. Shrigondekar, n. a., 1923 ...	2-0